

MAGYAR KÖNYV-SZEMLE

KÖZREBOCSÁTJA

A M. NEMZETI MÚZEUM
KÖNYVTÁRA.

BUDAPEST

HORNYÁNSZKY VIKTOR NYOMDÁJA

1893.

AZ 1891. ÉVI FOLYAM III—IV. FÜZETÉNEK TARTALMA:

	Lap
Décsényi Gyula : Mátyás király leveleskönyve a gróf Khuen-Héderváry család könyvtárában	169—175
Dr. Sebestyén Gyula : Gróf Széchenyi Ferencz levelezése könyvtári ügyekben	176—198
Jakab Elek : Veresmarty Mihály kitérési öngazolásának eredeti kéziratáról	199—219
Dr. Illésy János : Nova Transylvanica. Talio	220—231
Csontos János : Két modenai Corvin-codex története. Második, befejező közlemény	232—263
Décsényi Gyula : Bonfini másolójának czimeres levele	264—267
Hellebrant Árpád : Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának II. kötetéhez	268—273
Majláth Béla : Jelentés a M. Nemzeti Múzeum Könyvtáráról 1890/91-ben	274—292
Dr. Illésy János : Egy magyar nyomda a XVIII. században	293—296
Szilágyi Sándor : Szamosközy István szótára	297—301
Veves közlemények	302—336
Jelentés a M. Nemzeti Múzeum könyvtáráról. — Jelentés a budapesti m. kir. tudományegyetem könyvtárának rendezéséről, gyarapodásáról és forgalmáról 1890/91-ben. — Jelentés a Magyar Tudós Akadémia könyvtára állapotáról és rendezéséről 1891-ben. — Jelentés a szegedi Somogyi könyvtár állapotáról 1890/91-ben. — Jakab Elek jelentése a M. Tud. Akadémiai kéziratár bevégzett rendezéséről. — Jelentés az erdélyi múzeum könyvtárának 1890-iki állapotáról. — Három magyar könyvgyűjtő necrologja. — Adalék Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának I. kötetéhez. — A kassai püspöki könyvtár kéziratai és ősnymtatványai. — Észrevételek dr. Thallóczy Lajos Corvin-codexekről szóló cikkére. — Hunfalvy Pál necrologja. — A cheltenhami Corvin-codexekről. — Ifj. Kemény J.: A kassai parochialis könyvtár jegyzéke 1781-ből.	
<i>Magyarországi könyvbírálat 1891-ben.</i> Összeállította: Horváth Ignác	
Magyar irodalom	1—99
Hazai nem magyar irodalom	99—117
Hazánkat érdeklő külföldi irodalom	117—121
Naptárak az 1891. évre	121—130
Egyházi névtárak és directoriumok az 1890. évre	131—132
Iskolai értesítők az 1890—91-ik tanévről	132—162
Kimutatás a «Magyar Könyv-Szemle», 1891-ik folyamában felsorolt könyvekről.	

MÁTYÁS KIRÁLY LEVELESKÖNYVE A GRÓF KHUEN-HÉDERVÁRY CSALÁD KÖNYVTÁRÁBAN.

DÉCSÉNYI GYULÁTÓL.

A kézirati források között, miket a Mátyás korabeli kútfők tanulmányozásának újabb lendülete napvilágra hozott, úgy korra, mint tartalomra nézve első helyen áll a Khuen-Héderváry Károly gróf horvát bán tulajdonát képező XV. századi leveleskönyv, mely a hédervári könyvtárnak egyik kiválóbb ritkasága.

A formula- és levélgyűjtemények nagy számából, mik a Mátyás király kancelláriájából kibocsátott iratokról életében készültek, ez az egyedüli, mely eredeti példányában maradt fönt napjainkig. A többi elveszett, vagy elfeledve lappang könyvtárak ismeretlen zugaiban, s csupán mult századbeli forrásgyűjtőink másolói buzgalmának köszönhetjük, hogy néhányat közülök másolatokban ismerünk.

A kézirat, melyről *Fraknoi Vilmos* is első helyen emlékezik meg Mátyás király leveleinek kiadása felől az akadémia történelmi bizottságához beterjesztett jelentésében,¹ régi idő óta ismeretes a magyar történelmi kútfők bűvárai előtt. Ismerték és jórészt felhasználták azt az *Epistolae Mathiae Corvini* kiadói s általuk *Koller József* is, a pécsi püspökség tudós történetírója. De bibliografiai szempontból mai napig nem volt méltatva; s ezért most, midőn tulajdonosa azt oly lekötelező készséggel bocsátotta a Mátyás király Codex Epistolarisa szerkesztőinek rendelkezésére, örömmel követem a Magyar Könyv-Szemle t. szerkesztőjének felszólítását, hogy azt e helyen részletesebben ismertessem.

A 8-adrétű, egykorú bőrkötéssel ellátott kézirat 135 papírelvélre

¹ Magyar Könyv-Szemle, 1890. 2. 1.

terjed, mihez kezdetén és végén egy-egy hártya levél járul; az összes levelek száma tehát 137. A lapszámozást az első hártya levélnél kezdve, az 1_b—3, 97_b, 99_b,—122 és 124—135 levelek nincsenek beírva. A többi levelek tartalmát néhány toldalékon kívül egy levélgyűjtemény képezi, melynek darabjai részint Mátyás királytól, vagy udvarának meghitt embereitől származnak, részint hozzájuk vannak intézve s kizárólag a király ügyeire vonatkozóan, joggal foglalhatók a *Mátyás király leveleskönyve* gyűjtőnév alá.

Ezek a levelek jobbra az 1462—1465. időszakból származnak és szerzőik szerint következőképp csoportosíthatók:

Mátyás királytól van 64 levél, és pedig II. Pius pápához 10, II. Pálhoz 8, III. Frigyes császárhoz 5, Albert főherceghez 1, a velencei dogehez 10, a ferrarai herceghez és a firenzeiekhez 1, a firenzei köztársasághoz külön 1, a bibornoki kollegiumhoz 7, carvaial bibornokhoz 6, az ostiai bibornok-püspökhöz 1, Szécsi Dénes bibornokhoz, Lando Jeromos krétai érsekhez, Vitéz Jánoshoz és a pécsi káptalanhoz 1—1, Ragusa városához 3, Grafeneckhez, Lamberger Jánoshoz és Frigyeshez s a vármegyékhez 1—1, a zágrábi püspökség hiveihez 2, cím nélkül 2.

Mátyáshoz intézve 2, u. m. II. Piustól és Szécsi Dénes bibornoktól.

Az ország főuraitól 6, u. m. II. Piushoz, a császárhoz, Podiebrádhhoz, Carvaial bibornokhoz, Vitovecz Jánoshoz és Csupor Demeterhez.

Vitéz Jánostól, még mint váradi püspöktől 10, u. m. 2—2 II. Piushoz, Carvaial és Ammanati Jakab bibornokokhoz és 1—1 Homeo apostoli protonotáriushoz, Frangepán Zsigmondhoz, a nádor feleségéhez és egy erdélyi névtelenhez.

Csezmiczei Jánostól, a híres pécsi püspöktől 15 levél, nevezetesen a velencei dogehez, Szécsi és Carvaial bibornokokhoz 1—1, Ammanati Jakab páviai, Tedeschini-Piccolomini Ferencz sienai bibornokokhoz és a szent Zsuzsánnáról címzett bibornokokhoz 2—2. Miklós váci kanonokhoz, Tonenzonio Rafaelhoz és Gazulo Jánoshoz 1—1 és Galeottihoz 3 darab.

Ugyancsak tőle és Vitéz Jánostól egy közös levél a Blagaiakhoz s a pécsi püspök beszéde, melyet a király nevében a pápai követhez, Lando Jeromos érsekhez intézett.

Végül néhány diplomáciai irat, úgymint 2 válasz-irat a

király részéről a pápai követnek és 1 a francia király megbízottjának előterjesztéseire, utasítások a kúriához és Velenczébe küldött követ, Veséni László részére és memoriále a zágrabi püspökség betöltése tárgyában, összesen 5 darab.

E levelek a tárgyi és időrendi sorrend teljes mellőzésével bár, de folytatólagosan vannak összeírva, két különböző jellegű: gömbölyű olasz és a góthoz közeledő szögletesebb irással, a melyeknél azonban nincs kizárva, hogy egy és ugyanazon kéz különböző tollfogásától származnak.¹ Kiállításuk egyöntetűsége, az egyenlő lapszéli méretek s az egyes darabok élére ugyanazon kéztől kék tintával írott címek, valamint a darabok hasonló színű kezdőbetűi, az egész levelcsoportnak egységes jelleget kölcsönöznek.

Későbbi kéztől még néhány darab van a kötet 96^b—136^a lapjaira beiktatva, rubrum nélkül s az előbbieknél csínjának teljes mellőzésével. Ezek közül 5 Mátyáshoz van intézve és pedig Kázmér lengyel királytól 1480. augusztus 31., a bibornoki kollegiumtól 1483. márczius 22., s Ferdinánd nápolyi királytól 1483. szept. 18. kelettel és év nélkül, továbbá egy *Ulrich freyher* aláírású német levél. Azonkívül van egy cseh levél s egy drágakövekre vonatkozó cím nélküli névtelen latin levél. Ez utóbbihoz nyomban csatlakozik (136^b l.) a *Sub tuum praesidium* kezdetű imádság teljes szövege. Az utolsó (137^a) hártylevelen a következő feljegyzés olvasható:

Anno domini 1470. circa festum beati Stephani regis ad Transilvaniam missus fui.

Anno domini 1472. exivi de Transsilvania circa festum conceptionis Marie virginis.

Anno domini 1473. domino Johanni Ernust donatus est episcopatus Q(uinque ecclesiensis) et castrum Q(uinque ecclesiarum) restitutum est feria sexta post festum nativitatis Marie.²

Probatio calami jellegével bir ugyane hártya-levél második oldalán egy levél töredéke a királyhoz, melyben bizonyos várnak a pécsi püspök által történt megostromoltatásáról van szó.³

¹ Az átmenet a gömbölyű betűkből a szögletesekbe alig vehető észre s a különbség csak a távolabb álló darabok összehasonlításánál lép előtérbe.

² Közölve az *Epistolae Mathiae Corvini* (Kassa, 1744.) előszavában.

³ Hasonló tollpróbálgatások az első hártylevelen Vergiliusból vett idézeteket adtak a scriptor tolla alá.

Mindezek csak toldalékszámra jöhetnek a gyűjtemény első 104 darabjával szemközt, melyek egész kiállítására kétségtelenné teszi, hogy előre megállapított terv szerint, egy ember megrendelésére és használatára lettek összeírva. — Rendeltetési céljukat mutatja a levelek eredetének s végének elhagyása, mely egyéb rövidítésekkel együtt formula-gyűjtemény jellegét kölcsönzi azoknak. Szövegük jósága valószínűvé teszi, hogy a gyűjtemény eredeti oklevelek vagy azok hivatalos másolatainak felhasználásával, tehát a királyi kancelláriában jött létre, mint egyike a kancelláriák szokásos formulás-könyveinek. Ezek nem voltak mindig hivatalos használatra szánva, s a jelen esetben az a körülmény, hogy az egész csoport hat évi időszaktól csupán 64 királyi levelet, tehát a királyi kiadványok igen csekély részét tartalmazza, annak magánjellege mellett látszik bizonyítani.

Kinek számára készült, e kérdés még megoldásra vár. Hogy a kérdéses egyént a királyi udvarban, Mátyás király környezetében kell keresnünk, azt kétségtelenné teszi a levelek tartalma. Ezek nagyobb része, mint láttuk, Mátyás király levelezéséből származik. Kívülök még Vitéz Jánostól és Janus Pannoniustól bir a gyűjtemény nagyobb számban leveleket. Fraknoi Vilmos idézett jelentésében Janus Pannoniusban véli a codex megrendelőjét feltehetően, a kit ez esetben egyuttal a levelek fogalmazójának is lehetne tekintenünk. Annyi bizonyos az utolsó hártylevél fentebb ismertetett följegyzéseiből, hogy a kézirat Janus Pannonius utolsó éveiben a pécsi püspökséghez közel álló egyén tulajdonát képezte, későbbi tulajdonosa pedig Csulai More Fülöp, a mohácsi vész alkalmával elesett pécsi püspök volt, mint erről a kötés második táblájának belsejére kapitális betűkkel irt PHILIPVS DE CZVLA bejegyzés tanuskodik.¹

Ugyane tábla még egy érdekes dolgot: az ama korban divó titkos irások egyikének ábéczejét őrizte meg számunkra.

A titkos irások legegyszerűbb fajtái közé tartozik az úgynevezett koczka-írás, mely később noachitikus elnevezés alatt a szabadkőműveseknek is szelvében használt titkos írásává lőn. Ennek kulcsa az egyenoldalú négyszögnek 9 egyenlő négyszögre való

¹ E név fölött ugyanazon régi tintával e szavak olvashatók: Incipere ultimam litteram et numera recte.

A kézirat további sorsáról keveset mondhatok. Miután első tulajdonosát is inkább csak gyaníthatjuk, annál kevesebb adatunk van a hányódás felől, melyen az érdekes codex későbbi birtokosa, More püspök halála után a török hódítás korában keresztül ment. Hogy nem volt mindig biztos kezekben, mutatják az égés nyomai, melyek kötésének jelentékeny részét és a papír alsó jobb sarkát, mintegy 3 cm.-nyi szélességben megtámadták. Ily állapotban birta azt a XVII. század óta *O. II. 33.* signatura alatt a pozsonyi jezsuitakollégium könyvtára, a honnan 1637-ben Némethy Jakab Jézus-társasági atya, 1744-ben Mátyás leveleinek kassai kiadói és a múlt század végén Koller József használták. Ez idő szerint a Khuen-Héderváry grófok hédervári könyvtárának tulajdona és *54. sz.* könyvtári jelzést visel.

A mi magát a gyűjtemény tartalmát illeti, az abban foglalt levelek közül mindössze 12 van, a mit az eddigi közlésekből vagy más forrásokból nem ismerünk. Ezek a következők:

(23^b l.) Mátyás levele Carvaial bibornokhoz Mark tinini püspök küldetése tárgyában: *Misimus nunc reverendum.*

(u. ott.) Vitéz János levele a páviai bibornokhoz ugyanez ügyben: *Intelleximus ex relatione.*

(26^a l.) Mátyás levele a bibornoki kollégiumhoz b. Margit szentté avatása felől: *Scriptimus sanctissimo domino nostro.*

(27^b l.) Mátyás levele a ragusaiakhoz, midőn Jajcza ostromára indult: *Nova per vos nobis intimata.*

(38^a l.) Mátyás levele a velencei dogéhoz, a kalocsai érseknek megszerzendő bibor ügyében: *Quoniam multis et magnis.*

(46^b l.) Mátyás levele az ostiai bibornok-püspökhöz Sopron városának a császár által történt megtámadása felől: *Quoniam in reverendissima paternitate vestra.*

(96^b l.) Cseh levél Csupor Miklóshoz és Magyar Balázshoz. (Datum in Nova Domo.) A vár katonái zsoldjukat kérik.

(97^b l.) A bibornoki kollégium levele Mátyás királyhoz, 1483. márczius 22. *Posteaquam huc delatum est.*

(99^b l.) Ferdinánd nápolyi király levele Mátyáshoz, töredék. *Cum ex reverendissimo domino cardinali Agriensi intellexissemus.*

(123^a l.) «Ulrich freyher» — talán Grafeneck — német levele Mátyáshoz a győri püspökséggel folytatott pere ügyében: *Auff das myr ewer k. g. am nagsten czw Olmucz.*

(136^a l.) Czim nélküli névtelen levél töredéke egy spanyolnak átadott drágakövek felől: Quoniam scire vis, quot Hispanus.

S végül ide vehetjük (137^b l.) a pécsi püspök támadása felől a királyhoz irt levél töredékét: Non lateat vestram sacram serenitatem.

A többi közölve van a kassai kiadás levelei közt és Koller-nél¹ s ujabban alapul szolgált a Vatikáni Magyar Okirattár *Mátyás király levelezése a római pápákkal*² című kiadványában azon levelek közlésénél, melyeknél eredetibb forrás nem volt feltalálható.³ De a régebbi közlések a kézirat szövegét oly pontatlanul, nevek és dátumok kihagyásával és elferdítésével adják vissza,⁴ hogy a történetbűvár e közlések daczára épen nem mondhat le e codexnek kútforrásul használatáról mindaddig, míg annak tartalma újabb, teljes és emendált kiadásban nem lát napvilágot.

S ha ez megtörtént, akkor is megmarad történelmi értéke e kéziratnak, mely a nagy király kancelláriájából származva, mint leveleskönyveinek egyetlen egykorú példánya jutott el korunkig.

¹ Az Epistolae Mathiae Corvini, (Kassa, 1744.) I. részének 1—35., 38—49., 68—72., 76., 77., 83—88., 92. és 95., a II. rész 18—21., 29—32., 34—41., 43—45., 48., 62., 75., 78., 90., 93., a III. rész 1—3., 15., 24., 25., 46., 49., 50. és a IV. rész 96. számainál e kézirat szolgált a közlés forrásául. Koller Historia episcopatus Quinqueecclesiarum czfmű munkájának IV. kötetében (Pozsony, 1796.) közli ezek közül a pécsi püspökségre vonatkozókat, kiegészítve (a 126. lapon) ugyan e kéziratból a Beckensloer pécsváradi apáttá kinevezéséről II. Piushoz intézett királyi levéllel.

² Budapest, 1891.

³ Ezek a 13—17., 22—26., 28., 29., 41., 42., 48—51. és 199. számú darabok az 1462—65. évekből.

⁴ Legyen elég itt a császárhoz intézett levelek csoportjából közölnöm néhány mutatóványt. A kassai kiadás I. részének 12. számú levele a codexben Paulus de Zewlews-nek irt nevet Zeurles alakban adja vissza; ugyanitt a 75. számnál hiányzik a vár neve: *Machkakew* és a keltezés helye: *in Zatha*; a II. rész 44. száma pedig hasonlókép kihagyja a nevet: *Hinko Tamfeld* és *Johannes Robohar*, melyek a codexben egész világosan olvashatók.

GRÓF SZÉCHENYI FERENCZ LEVELEZÉSE KÖNYVTÁRI ÜGYEKBEN. *

Közli: DR. SEBESTYÉN GYULA.

A nemzeti ébredés nagy korszakában fajunk vágyainak és eszméinek két Széchenyi-sarj adott leghívebb és legméltóbb kifejezést: Ferencz, az apa és István, a fiú. Azon lelkesedés, melynek lángja II. Lipót és Ferencz királyok uralkodása alatt felcsapott, hevét a fölelevenített régi dicsőség első megismeréséből árasztotta szét. A hazafiság akkori lélektana szerint a mult szeretete egy jobb jövőre nyújtott reményt. Előállt gróf Széchenyi Ferencz és a rajongásig megszeretett mult emlékeinek födelet emelt. De a jövőbe vetett merész hit, legalább egyelőre, meddőnek bizonyult. «Annyi polgári erényekkel fénylő atyám, mint «magyar», reménytelen szállott sirjába.» Ezt később a szenvedélyes fiú panaszkodta, ki hatalmas tetteirejének tudatában, nemcsak a mostoha jelennél, de a visszahajtott boldogabb időknél is jobbat akart, s kimondta, hogy a mit a multba tulajdonkép csak visszaálmodtunk — nem volt, hanem lesz.

Mikor a lelkes vármegyéknek még csak az iskolák kezdetleges tankönyvei és a literátus követek programbeszédei magyarázták a homályból kibontakozó multat, az idősb czenki gróf már

* A M. Nemzeti Múzeum kéziratárának jelentékeny részét a »levelező codexek« képezik, melyek kiváló magyar hazafiak, írók és tudósok eredeti levelezéseit tartalmazzák, hazánk történeti, művelődéstörténeti és irodalmi viszonyaihoz becses adalékokat szolgáltatnak, s ekkorig sem ismertetve, sem felhasználva nincsenek. E levelező könyveket a Magyar Könyvszemlében időnkint megismertetni óhajtván, a sorozatot ezennel gróf Széchenyi Ferencz, a múzeumi könyvtár nagynevű alapítója levelezéseinek ismertetésével nyitjuk meg.

Szerk.

nagy foliások titkait kereste s íróasztala mellett az ismeret általánosításán, a történelem rejtett emlékeinek közkinccsésé tételén eszmélkedett. Megtanulta becsülni a könyvet, a régi kézírásokat, mappákat, képeket, szobrokat, érmekeket, miket igen jellemzőleg régi emlékeztető pénzeknek nevezett: tehát mindent, a mi multunkat magyarázta és megérzékítette. Ismeretszomját újabb és újabb szerzeményekkel oltogatta; de a mily arányban gyűjteménye s vele ismerete szaporodott, fokozódott hazaszeretete s izmosodtak eszméi is. Így érlelődött meg benne ama nagy gondolat, mely az egész ország örömeire 1802. nov. 25-ki alapító levele által testesült meg. Gyűjteményeit hazájának adta, hogy alapját képezzék egy magyar nemzeti múzeumnak, mely mint nyilvános intézet, az ország multjának legyen örök letéteményese.

Fiának egyedül való nagyságát csak akkor tudtuk megérteni, mikor a múlt idő készített hozzá kellő távlatot; az övét már vele egykorú és ugyanazon körben mozgó alakok melléállításával is könnyen föl lehet tüntetnünk. Gróf Batthiány Ignác Gyula-Fehérvárott, báró Bruckenthal Nagy-Szebenben, gróf Apponyi A. György Pozsonyban, gróf Teleki Sámuel Máros-Vásárhelyen, gróf Festetich György Kaposváron alapított azon időtájt nyilvános könyvtárakat, mikor az övét Pesten megnyitották. Míg amazok többnyire végrendeletükben rótták le a kegyelet azon adóját, mely halálukkal mindjárt árvaságra jutott s hivatását csak nehezen vagy épen nem tudta betölteni, addig Széchenyi még két évtizedig volt a folytonosan erősödő nyilvános intézet éltető szelleme, első hivatalnoka. Mikor amazok könyvtárt alapítottak, a vagyonos és nagylelkű főuri osztályt képviselték; a czeni gróf úgy veszi, mintha odaadta volna mindenét s aztán mint egyszerű tudománykedvelő ember belevegyül azok körébe, kiket alapítványával leginkább boldogított. A nyomtatványokról és kéziratokról terjedelmes katalógusokat adott ki. Ezeket aztán megküldte az összes vármegyéknek és minden nagyobb városnak, minden valamire való magyar írónak s az akkori társadalom minden kiváló emberének. Az ajándék mindig levél kíséretében ment, és a levél nem maradt el akkor sem, ha valaki az általa ajándékozott közvagyonot valami csekélységgel gyarapította. Ép oly lelkesen mondja el köszönő szavait a vele egyenrangúaknak, mint gróf Fekete titkáranak, Mátyási Józsefnek, vagy pedig a szegény debreczeni tógátus diákoknak. Különös megtisztelésnek

szokta venni, ha tudósaink vele könyvtári ügyekben érintkeztek, s ha a megkezdett viszony állandónak ígérkezett, az előzékeny főúr velök azonnal feszélyezetlen barátságot kötött. E benső viszonyból származó magánlevelezésben rakta le aztán a számtalan polgári erény legfényesebb bizonyítékait.

Mi most a szélés körű levelezésből csak mutatványokat adunk s ezek összeválogatásánál is csak a M. N. Múzeum könyvtárában található kézirati anyagra szorítkoztunk. — A nyujtott kevésből gróf Széchenyi Ferencz gazdag lelki világát teljesen megismernünk nem lehet, de a kevés anyagban rejlő jellemvonások sokfélesége máris igen érdekes vázlatát adja azon nagy műveltségnek, fenkölt gondolkodásnak és őszinte lelkesedésnek, mely kezét az alapításban és levélírásban egyiránt vezette.

1. Gr. Széchenyi F. levele Kovachich Márton Györgyhöz.

Czenk 27-a Apr. 1797.

Amice!

Adparatibus nostris, quibus per Regnum omnis Insurgens Nobilitas occupatur, longius silentium meum adscribas. Doluit mihi quidem id sane, cum in re litteraria silere debuerim, quae mihi semper grata fuit, et quae per Conspectum Armorum, adhuc desolata jacet. Consolor me interim Litteris Tuis, quibus omnem, quam habes, suppelectilem, mihi pace facta TE submissurum spondes. Sed recte etiam habes, ut illis omnibus TE vita adhuc comite exuas, quae vel ideo Tibi inania sunt, quia illa alioquin omnia mente tenes. Accedit ad hoc, quod optimum, quod habes, Coniux videlicet Tua Tibi remaneat, et illa non tantum mentem, sed Cor etiam Tuum, quod huc ad usque vacuum victitabat, occupet. Ego igitur cum pace Tuam etiam Suppelectilem Librorum et Manuscriptorum avidus praestolabor, sed et agam illico, ut partem Expensarum in Comparationem novarum acquisitionum Tibi assignem, quam nunc lubens etiam ob circumstantias moderni temporis praestare non possem. Tu interim scis, quam sim verborum meorum tenax.

De duplicatis Maytényianis per aequae publicata pace agam, et quidem Te operante, si quae placuerint.

Manuscripta Horányana si communicaverit non minus Tecum

conferam, uti hoc cum adnexo quocitius mihi remittendo facio, ut, quae haberes, signo distingueres, ne duplicatis cumuler.

Catalogum Librorum meorum etiam restituta alma pace noviter conficiam, quia accesserunt multa, a quo hinc discessisti.

Orabo TE, ut illum ibidem censurari et edi etiam facias.

Spes, quam de obtinendo Chronicon Budensi mihi facis, me quidem exhilarat, sed dejicit iterum obligatio officii Tui, quae TE impedit, ut Tyrnaviam proficisceris. Age igitur medio Amici Tui Szabó, sed age semper nomine Tuo.

Quare Cor laceras, dum de Matthiae 1-mi decreto Anni 1475. et de alio Anni 1500-mi scribis? dum plena Tibi in coëmendis his a me data fuit libertas. Miror hoc ego in Te, quem minus rara etiam quasi in proprium praejudicium non semel rapiebant, nisi hoc facias, quia mei causa agas, quod quidem omnia alia Occasione laudarem, si non ageretur de Hungarica Litteratura.

Catalogum Nyisnyánczyanorum Manuscriptorum nec oculo quidem adhuc vidi. Require illum nomine meo, ut Tibi illum pro submitiendo traderet.

Finio nunc, ut Te his non obruam, sed repeto tamen, quod in ingressu Litterae meae dixi, quod videlicet terminato Bello lubens Tecum expensas ferre velim, quod ad descriptionem Primalium aut Vicziaanorum etiam Originalium extendere potes. Vale, et Conjugem Tuam nomine meo amicissime saluta

Széchenyi m. p.

[Eredetije megvan M. G. Kovachich : Commercium Litterarium, Mss. Qu. Lat. 43., XIII. fol. 94.]

2. Gr. Széchenyi F. levele ugyanahhoz.

Czenk Die 19-a Sept. 1798.

Spectabilis Domine!

Ad nullum Spectabilis Dvrae punctum respondere volo, praeter illud unicum, quo mediante se cum Dna Spectabili et Prole pro Registracione manuscriptorum meorum ad me venire velle promittit; Utinam istud adimpleretur, illo vel maxime tempore, dum me officium aliorum non abduceret, quod, ut obtineri possit, medium aut finem Mensis Novembris ad-commodissimum esse putarem vel ideo, quod ego e Comitatu meo redux etiam si Sop-

ronii propter Proles habiturus Spectabilem tamen Dvram cum suis Czenkini in calido cubiculo registrationi manuscriptorum meorum intentum, et mihi vicinum esse scirem. Prodit cum novo Anno jam Catalogus Librorum meorum, et utinam in Julio futuri Anni manuscriptorum etiam prodire posset, ut subseque Supplementis horum, et descriptione numofilacii mei, mapparumque, et Iconum rem Litterariam augere possim.

Hac occasione dum presentia S. Dvrae saepius amice fruerer, collaudarem iterum propositum, quod ni emolumentum charae suae Conjugis et Proles fecerat, quod videlicet finitis, quae adhuc sub calamo habet objectis Dies quos victurus esset, non amplius Publico, sed enim suis consecrare velit. — Pauci sunt (sine adulatione dico) qui tanta in emolumentum Regni fecissent, quae cum industria, et honore per S. Dvram facta fuisse conpluribus editio-nibus probantur. Necessae est igitur, ut attritae sensim studiis vires quiescant, et commodam etiam Uxori et Prolibus vitae sustentationem relinquat.

Pro manuscriptis ad grammatophilacium meum deducendis, dum Spectabili Dvrae opportunissimum fuerit currum mittam, de tempore, pro transportu commodissimo praeve edoctus. Mea quidem haec esset voluntas, ut currus iste Diebus aliquot prius hic adesset, quam S. Dvra adveniret, ut dum mihi circa medium Novembrem Sopronium eundum erit cubile pro manuscriptis his adoptandum praeve parari, Libri nunc in illo collocati abvehi, et prae manibus exstans arcularius ad nutum Spect. Dvrae scrinea collocare possit. Compactor etiam Sopronii existens tunc adaequate Libros vestiet, si Spect. Dvram presentem esse sciverit. De quibus omnibus dum avidus rensponsum prestolor, maneo donec vixero Dvrae Spectab. et suorum amicissimus

C. F. Széchenyi m. p.

[Eredetije megvan M. G. Kovachich : Commercium Litterarium, Mss. Qu. Lat. 43, XIV. fol. 141.]

3. Gr. Széchenyi F. levele Miller J. Ferdinándhoz.

Spectabilis ac Clarissime Domine Assessor

Mihī singulariter colendissime!

Mirifice recreatus sum literis humanissimis Spectabilis ac Clarissime Dominationis Vestrae mihi triduo ante per virum prae-

stantissimum Otsovszki redivis. Nihil enim magis in votis habeo, quam si talium virorum, quos et insignis omnigenae eruditionis fama, et praeclarorum in Patriam praestitorum meritorum gloria commendant, benevolentia perfrui valeam. Et profecto singularis, Spectabilis Dnis Vae in me amicitiae testificatio tanto mihi gratior, honorificentiorque est, quod haec a Viro proficiscatur, qui summa cum nominis sui gloria in elucubrandis Patriae nostrae historicis monumentis egregiam, utilemque locaverat operam, uti complura in Bibliotheca mea Hungarica extantia opera typis edita satis, abundeque comprobant. Propterea etiam Spectabilis ac Clarissimae Dnis Vae munusculum literarium, quod literis Suis adiacere placuit, mihi gratissimum est. Tam manuscripta, quam etiam libellum typis editum, postquam utraque summa cum voluptate legissem, Supellectili meae librariae inserui. Non possum non probare *Consilium Politicum* praecavendi et extinguendi Incendia.¹ Utinam per totam, qua late patet, Hungariam multis utique incendiis obnoxiam, utilissima hujusmodi Instituta introducerentur. Sed ipsa Clarissima Dominatio Vestra probe noscit, quam difficulter hujusmodi Consilia Concives nostri amplectantur; nisi Comitiorum auctoritate proponantur et svadeantur. Ideoque nec dubito futuros, qui proximis Regni Comitibus Media Consilio politico exposita palam proponant, ad eaque introducenda hortatu suo Status et Ordines congregatos inducant. Ego profecto tenues conatus meos eo et libenter, et sedulo convertam.

Industriam meam in colligendis Codicibus seu prelo seu manu exaratis, Resque Patriae nostrae charissimae illustrantibus a Clarissima Dne Va probari, summopere gaudeo, accessionemque omnem Bibliothecae meae optatam mihi esse et futuram significo. Huncque in finem rem mihi pergratam factura est Spect. ac Clarissima Dominatio Vestra, si Manuscriptorum, quae adhuc in scriniis suis apud Se conservari scribit, elenchum data occasione mihi transmittere voluerit. Junctis enim nonnisi Virorum Hungaricae Literaturae amantium conatibus effici potest, ut Bibliotheca, quam intendo, Hungarica completa, omnibusque numeris absoluta evadat.

¹ Itt Miller Jak. Ferdinánd sajtó alól kikerült könyvére történiik célzás. Teljes címé ez: Consilium politicum praecavendi et extinguendi incendia in urbibus, oppidis et pagis Hungariae. Cassoviae, 1800. Landerer.

Ego equidem nulli operae, nullisque sumtibus parcam, ut voti tandem compos reddar.

Caeterum si forte Spect. ac Claris. Dnem Vam Pestinum, ubi durantibus Juris Terminis commorari soleo, venire contingeret, dignetur mihi Sui copiam facere, ut pro exhibita mihi benevolentia coram gratias agere, virumque de Patriae Nostrae juventute et Litteratura egregie meritum noscere valeam. Qui amicitiae commendatus distincto cum cultu persevero — Spectabilis ac Clarissimae Dominationis Vestrae Humillimus Servus

Pestini die 10-a Januarii 1801

C. F. Széchenyi m. p.

[Eredetije megvan J. F. Miller: *Commercium Litterarium*. Mss. Qu. Lat. 781, I. fol. 186.]

4. *Gr. Széchenyi F. levele Révai Miklóshoz.*

Admodum Reverendo et Clarissimo Domino Nicolao Révai Linguae et Litteraturae Hungaricae in Regia Scientiarum Universitate Pesthiensi Professori.

Comes Franciscus Széchenyi S. P. D. m. p.

Judice Bibliothecae Meae Hungaricae, qui Tomis tribus Libros typis editos complectitur, Usui Popularium meorum, imprimis Rei librariae Cultorum, destinato gratificor. Brevi Supplementum 1-um et alter Codicum manu exaratorum Catalogus publicam videbit lucem; sicque porro omnia illa, quae in Praefatione a Clarissimo Michaelae Denasio Bibliothecae Palatinae Vindobonensis olim Praefecto Indici praemisso, exposita habentur, prelo Subjicientur.

Pro hocce Munusculo tamquam Sinceræ meae in Te Clarissime Domine observantiae documento non aliud peto, quam ut literis perbrevisibus Manu tamen propria in Phylera integra Sermone, quo libuerit, exaratis, Me de percepto Indice certum facere velis. Cuperem enim virorum de Re Literaria Patriae nostrae Charissimae, preclare hac mea Aetate meritorum Chirographa in unum volumen collecta in eandem Bibliothecam reponere. Cedet insigne hoc Monumentum maximo eidem decori et Ornamento. Pro hacce autem Benevolentiae testificatione non intermittam Continuationes, et Supplementa, ut primum edita fuerint, mittere.

Dabam Posenii 16-ta Augusti 1802.

[Eredetije megvan Révai: *Commercium Epist.* 1802, 20 drb. Mss. Qu. Lat. 2225.]

5. Gr. Széchenyi F. levele Mártonffi József erdélyi püspökhöz.

Méltóságos Fő-Tisztelendő Püspök, és titkos Tanácsos Ur!

Hozzám mult esztendőnek 27-dik Decemberről botsátott betses Levelét annál nagyobb örömmel vettem, mentől bizonyosabb vagyok, hogy az igyekezetem Erdély-Országban is elő-mozdítót talált. Excellentziádnak szép ajándéka, mellyel a nemzeti Könyvházat gazdagítani méltóztatott, nékem tellyes reménységet nyujt, hogy a' jeles példáját, több erdélyi Méltóságok és Tudósok követni, mint a' két Hazának diszére, és hasznára tzelozó Gyűjteményünket elő-segélteni, és könyvekkel, vagy Kéz-írásokkal, avagy egyéb ritkaságokkal szaporítani fogják. Én azomban it az Hazánk nevében Extzellentiádnak ajánlását alázatossan köszönöm, magamat tovább is barátságában ajánlván, minden tisztelettel maradok Eksztzelleniádnak alázatos szolgája

Költ Pesten 17. Jan. 1803.

Gróf Széchenyi Ferencz m. p.

[Másolata megvan J. F. Miller: Chartularium Hungaricum. Mss. Qu. Lat. 62. IV. p. 17. — «concepit Miller», a M. N. Múzeum első könyvtárnoka.]

6. Gr. Széchenyi F. levele Fiala Ferenczhez, Szokolcza polgármesteréhez.

Perillustris, ac Generose Domine Consul!

Paucos ante dies mihi nunciatum est, quemdam ex abolito Ordine Paulinorum Sacerdotem Historiam Liberae Regiae Ciuitatis Szokolczensis perquam erudite adornasse, ipsumque Manuscriptum P. D. Vam suis prae manibus habere. Ex hoc nuncio tanto maiorem cepi voluptatem, quanto certiozem in spem erigor, isto Opere non mediocrem accessionem futuram Bibliothecae Hungaricae, quam a me plurimis sumtibus, et fatigiis collectam, nuperque Patriae singulari cum indultu regio donatam, P. D. Vae iam innotuisse, nullus ambigo. Librariae huic supellectili augendae curas meas porro addixi, omnesque dulcis Patriae studiosos excitare contendo, quo isthoc Institutum non iam mei, sed Regni caussa Codicibus seu impressis, seu manu exaratis, numis, mappis, scutis, iconibus, aliisque antiquitatibus, quoquo modo Hungariam

ferientibus, mecum adiuuare, et amplificare pergerent. Commendatum mihi hoc in genere singularae P. D. Vae studium cum meis desideriis coniungendum quemadmodum mihi non vane polliceor, ita in exspectatione transmittendi ad Bibliothecam, regnicolarem petiti Mssti illius historici distincta cum aestimatione persevero P. D. Vae Servus obligatissimus

Pestini die 7. Decembris 1803.

C. Fran. Széchenyi m. p.

[Másolata megvan J. F. Miller: Chartularium Hungaricum, Mss. Qu. Lat. 62, IV. p. 73.]

7. Gr. Széchenyi F. levele Skolka András mező-berényi professorhoz.

Wohledelgebohrner und gelehrter Herr Professor!

Mit ausnehmendem Vergnügen erhielt ich die Beyträge, mit den Sie die National-Bibliothek sammt einem Product von ihrer glüklichen Muse neuerdings vermehret haben. Ich danke ihnen für diese schöne, und seltene Geschenke, die an seinen Ort in II. Supplement-Band des Catalogi erscheinen werden, und wünsche, dass ihren Patriotismus die Gelegenheit zu derley Sammlungen noch ferner beleben möge, mit aller Hochschätzung geharrend Euer Wohledelgebohrn gehorsamster Diener

Pest, dem 8-ten December 1803.

Graf Franz v. Széchenyi m. p.

[Másolata megvan J. F. Miller: Chartularium Hungaricum, Mss. Qu. Lat. 62, IV. p. 78.]

8. Gr. Széchenyi István levele gr. Széchenyi F.-hez.

Édes Kedves Jó Atyám!

Noha én gyenge időm miatt nemis érdemlem-meg a' szép Magyar Könyvháznak laistromát, és nemis tudhatom meg-ítélni elegendően ennek a' betségét: még-is adott az én Kegyes Atyám; hogy én-is példáját valaha kövessem, és édes Hazámnak boldogságát, a' mennyire tőlem kitelhet, előre mozdítsam. — Fogok-is

iparkodni jól tanulni-is, a' hogy tsak lehet, és magamat jóságban gyakorolni, hogy így Édes Atyámnak örömet tsinálhassák (így) hálaadásul ezért a' szép könyvháznak laistromáért.

Édes Jó Atyának Pesten 26-ik Dec. 1803.

hálaadatos engedelmes fia

Széchenyi István.

Irta az ő 12 esztendő's korában.

[Eredetije megvan : Eredeti Köszönő Levelek gr. Széchenyi F.-hez. Mss. Fol. Hung. 562. I. k.]

9. Gr. Széchenyi F. levele Mátyási Józsefhez.

Pest 17. Apr. 1804.

Bizodalmas Érdemes jó Uram!

Az Urnak Kézírásban hozzám küldött Munkáit betses ajándékul, és szivessen, veszem. Hogy azokat méltónak tartom, hogy a Nemzeti Buzgóság oltarán jelellyék Szerzőjüket mind addig, amég tsak az irigy Változandóság azt másképpen nem rendeli; azzal kívánom meg mutatni, hogy a Könyvtáromhoz tartozó Kézírásoknak nem sokára kinyomtatandó Lajstromába befogom iktattatni; megemlékezvén azonban róla, hogy az Ajándék, és Kitől légyen. Vajha! ezen, egyedül a Haza' ditsőítésére tzélozó intézetem, szolgállyon arra, hogy szép Gyűjteményünket tehetségek szerént szaporítani több más hazafiaink-is öztönöztessenek. Minden jókat kívánván az Urnak, Érdemes jó Uramnak, vagyok illendő tisztelettel

Kész-köteles szolgája

Gróf Széchenyi Ferencz.

[Eredetije megvan : Mátyási J. levelezései és egyéb iratai. Mss. Fol. Hung. beosztatlan p. 28.]

10. Gr. Széchenyi F. levele ugyanahhoz.

Bizodalmas Nagy jó Uram!

El-érkezésemnek alkalmatosságával az Urnak két rendbéli betses Levele kezemhez szolgáltatott. Az egyikhez tetszett Goldoni Munkajból (sic) fordított, és a Nemzeti Játszó Társaság számára

készített magyar Játékját kéz-Írásban kaptsolni; a' másikhöz pedig négy ritka Hazánk nyelvében ki-botsátott könyveket adni; Valamint ezen szép ajándékát különös tartozással veszem, úgy szinte az Urnak az édes Hazánkhoz buzgó indulatját érdeme szerint betsülvén, nem késtem azokat az Országos Könyv-Gyűjteményben tüstént be-iktatni: a' hol, remélem, a szerzőnek hire, neve, és ajánlása mindenkor fön fog maradni. Én ugyan tiszta szivembül kívánom, hogy az Ur a' tudós munkálkodásainak meg-érdemlett jutalmát mentől hamarább lássa, és hogy állandó egészsége mellett bővebb alkalmatossága légyen, az anyai nyelvünknek pallérozásában tovább is kedve szerint fáradozni, illendő tisztelettel maradván Az Urnak szives 's kész szolgálja

Pesten, August. 24-ikén 1804.

Gr. Széchényi Ferencz m. p.

A' Mons. Joseph de Mátyási a' Kecskemét.

[Eredetije megvan : Mátyási J. levelezése és egyéb irataiban. Mss. Fol. Hung. beosztatlan, p. 29.]

11. *Gr. Széchenyi F. levele ugyanahhoz.*

Kedves Ur!

Nagyon sajnálom, hogy az Ur kívánságát nem tellyesithetem : mert a' magyar Könyv-Gyűjteményemet az Országnak ajándékul adván, a' Felsőségnek rendelni teezett, hogy semmi némü Könyv a' Bibliothekábul ki ne adódjék. A' mi tehát itt helyben nem szabad, könnyen által-láthatja az Ur, hogy annál inkább távol valókra nézve lehetetlen meg-engedni. Ezen törvény vala mint a' jó Rendtartáshoz sok féle okokból szükséges volt, úgy attúl senkinek kedvért el nem lehet állani. Ellenben ha itten tezzik az Urat, hogy a' Könyvház mellett lévő Személyek mindenkor, és mindenben igen kedvesen fognak szolgálni. Mellyel állandóul maradok

Az Urnak kész jó akarója Pesten 4. Septemb. 1804.

Gr. Széchényi Ferencz, m. p.

[Másolata megvan J. F. Miller : Chartularium Hungaricum. Mss. Qu. Lat. V. p. 254.]

12. Gr. Széchenyi F. levele ugyanahhoz.

Bizodalmas Kedves Jó Uram!

Azon szép áldozatot, melyet az Urnak példás Hazafiusága ujjonnan tett, hálaado Szívvel és legg nagyobb Gyönyörűséggel vettem, és fogadtam; midőn tudniillik boldog emlékezetű, tudóss, szeretett attyának ditső kéz-irássait a Nemzet Könyvtárba bé szállította Tudós, érdemes Uram! Minden igaz Hazafiu nagyra betsüli és betsülni is fogja mindenkor az Urnak ezen szép ajándékát, mellyért barátságoss köszönetemet vegye az Ur szivessen.

Hogy Törekedésem a Hazai Literaturának elé-mozdértására nékem is gyakran nehézségeket szerez, el hiheti az Ur, de azért még is állandoul se fáradságomat, se költségemet kémélvén fel tett tárgyom után sietek. Gyönyörködve mondhatom, az Urnak, hogy a Nemzeti Könyvtárnak gyarapodására tsak egy két holnap alatt is Német országban sok ritkaságokat, de nagy költségekkel is szereztem; ujjaknak pedig meg szerzésére legnagyobb Reménységem vagyon.

De hogy az Urnak betsess ajándékára vissza térjek, az előttem annál betsessebb, hogy tisztelt, érdemess attyának Munkáit költségekkel is vissza szerezni igyekezet. Bizván az Urnak sziveségében barátságossan kérem azon egyeness ki nyilatkozására, mely summa pénzt költött légyen az Ur a most emlétett végre, hogy Érdemeit annál inkább megbötsülhessem, és vizsont szolgálatomnak kinyilatkoztatásával az Urral meg is esmértessem. Maradok egyébként igaz szivességgel és álandoul.

Bizodalmas Jó Uramnak!

Csokonya 10. aug. 1806.

Kész Köteles Szolgája
Gróf Széchenyi Ferencz.

[Eredetije megvan: Mátyási J. levelezése és egyéb irataiban. Mss. Fol. Hung. beosztatlan, p. 30. — E levelet gr. Széchenyi F. *sajátkezű* fogalmazásában birjuk.]

13. Gr. Széchenyi F. levele Erős Gábor, Pap József, Pethes Dávid debreczeni tógátus diákokhoz.

Kedves Hazánkfiaim!

Különös örömmel, és köszönettel vettem Kegyelmeteknek, hozzá-
m utasított Mappájokat, mellyekkel engemet ajándékoznak. Én
azokat, mint nyilvánóságos a' Rézmetzésben eddig tett elő-menetelek-
nek jelét tekintvén, illendőnek tartottam ezen új magyar szüleményt
a' Nemzeti Könyv-Tárnak által-adni, és örökös emlékezetekre annak
Lajstromában bé-iktattatni. Reméllvén pedig, hogy ezen szép igye-
kezeteket még tovább is az édes Hazánknak hasznára, és a' Nemes
Oskolájoknak ditsőségére fordítani fogják. állandóul maradok kegyel-
meteknek

Pesten, November 13-dikán 1804.

Kész jó akarójok

Gróf Széchenyi Ferencz m. p.

[Másolata megvan J. F. Miller: Chartularium Hungaricum. Mss. Qu.
Lat. V. p. 103.]

14. Gr. Széchenyi F. levele Mátyási Józsefhez.

Bizodalmas jó Uram!

Vettem az Urnak ddo. 25. Augusti hozzám intézett Levelét,
mellyből meg-értettem, hogy az édes Attyának írott Templomi
Beszédjeit az Ország Könyvházának ajándékuł ajánlotta, és hogy
azokat az Leveléhez kaptuolt Quietantia szerint az kedves Annyá-
tuł kész pénzen a' végre meg is vásárlotta. Erre nézve kívánom
az Urnak világosabb megmagyarázását, hogy alkalmatosságom
lehesse az Urnak az költségeit valamennyire vissza-fordítani ma-
radván Pesten Septembernek 29-dikén 1806. az Urnak

Kész szolgája

Gróf Széchenyi Ferencz m. p.

[Másolata megvan J. F. Miller: Chartularium Hungaricum Mss. Qu.
Lat. VI. p. 285. — «concept Miller.»]

15. Gr. Széchenyi F. levele ugyanahhoz.

Kedves, nagy jó Uram!

Octobernek 7-dikárul hozzám botsátott Feleletibül tellyessen meg-értvén, hogy nem tsak az édes Atyának Kéz-Irásait, hanem a' maga termékeny elméjének gyümölsét is az Nemzeti Könyvháznak ajándékban által-adta legyen, kötelességemnek tartottam ezen ditséretes hazafiságának példáját, ide rekesztett száz forintos tsekély jutalommal meg-köszönni. Mellyel állandóul maradok Pesten Decembernek elsődikén 1806.

jó akarója

Gróff Széchenyi Ferencz m. p.

[Másolata megvan J. F. Miller: Chartularium Hungaricum. Mss. Qu. Lat. VI. p. 464. — «ex autographo».]

16. A Hajdu-városok levele gr. Széchenyi F.-hez.

Nagy Méltóságú Gróff, Országunk Zászlóssa
Császári Királyi belső titkos Tanácsos, és Fő Ispán Ur,
Nagy Kegyességű Kegyelmes Jó Urunk!

Mentül nagyobbak a jótétemények, és a' szeretet, mellyeket a' Nagyra született, és Isteni eredetű emberi Lelkek az Emberi Nemzettel, 's Teremtés Társaikkal közölnek; annyival inkább fel emelik azok az illy Jól-tévőket az Emberi Soronn felyül; és annyival inkább közelitik ama minden Jók Adójához, és Teremtő Isteni Felséghez. De bezzeg annyival nagyobb Terhei a' Földnek azok az alaton Lelkek is, a' kik az illy nagy Jó téteményekért Néma háladatlanok lévén, magokat azokra méltatlanokká téstik.

Méltánn nyughatatlanokdatnak azért bennünket szívünk minden érzékenységei az eránt, mibe hálállyuk meg Extzellentiádnak ezenn példás Jóltevőségét; melly szerént Extzellentiád régi, ritka, és Nagy betű Tudományi Gyűjteményeivel e' Nemes Magyar Hazát meg ajándékozván; azokat e' Nemes Hajdúság Kerületéhez küldött ajándék Levele által, minékünk is örökségünké tenni, s egyszersmind azoknak Lajstromával bennünket is kegyesenn meg ajándékozni méltóztatott.

Örömet vallást tészünk Mi Kegyelmes Uram! hogy tehetetleneknek érezzük magunkat; mint sem azoknak hálá-adó hirdetésével, ezenn Jóteteménynek maga eredeti Ditsóságát legkissebbé is nevelhessük; de más részről nem ítélhetjük tsapodárságnak is, ha Háláadó szívünk Tárházát Miis Excellentziád előtt fel nyitjuk, 's ezenn Ditsósséges Magyar Hazafi Léleknek leg első szülöttjét, a' maga böltsőjébe tisztelven, a' mig a' Mi csekély Myrháinkat, Áloesseinket, vagy inkább Maroknyi csak tiszta vízből álló ajándék hivségünket bé mutathattuk; minden Nemes Hajdú érez Mellyébe, Háláadó Oszlopot emelvén Excellentziádnak, nem szününk meg a' Felsőbb Egeket is által ható buzgó könyörgéseinkkel, a mindenható, örök szeretetnek Istenét kérni: Adjon e' Magyar Hazának illy Ditsósséges Jóltévő több Szécsényi Főbb-Méltóságot, és a' kit most jó kedvébe például, 's örök tiszteletünkre adott, annak betses életét hosszú, boldog, és szerentsés Nestori időkre ki terjesztvén ritka fényességű Grófi Házát sok századok Krónikájival ditsekedő Hazafi Nemzettségét virágoztassa, 's érdem koszorúkkal koronázza; Hogy Miis az illy Nagy Méltóságok Fige Fáji alatt a' mi szegény Hajdú Sorsunk, Ősi Jussaink szabadságaink oltalmat, és nyugodalmat találván, Felsőgesenn Uralkodó Jó Fejedelmünknek, tántoríthatatlan Jobbágyi Hivségünknek Adóját Nagy Méltóságú Pártfogóinknak háláadó tiszteletünk Zalogát bé adhasuk Excellentziád eránt pedig időről időre, és az időeknek végeig meg bizonyithassuk, hogy vagyunk és leszünk Excellentziádnak leg alázatosabb tisztelő szolgálói:

Költ a' Nemes Hajdúság Kerületének e' Fojó 1808-dik Esztendő Februárius Hava 5-dik Napján Bösörményben tartott Közönséges Gyüléséből.

A Nemes Hajdu Városok Kerülete.

[Eredetiye megvan: Mss. Fol. Hung. 562, II. k.]

17. Szabolcs vármegye levele gr. Széchenyi F.-hez.

Nagy Méltóságú Gróf, Császári Királyi Belső Titkos Tanácsos
és Feő Ispány Úr!

Belső Örömmel 's Háládatossággal, értettük mind a' közelébbi Ország Gyülésen hozott Törvények egyik Czikkejéből, mind Excel-

lentiádnak hozzánk el jutott nagy betsű Leveléből, hogy Excellentiád nagy Költséggel 's Fáradsággal szerzett Könyv Tárját, régi Pénzekből, 's Kéz Írásokból szerzett Gyűjteményeit, édes Hazánknak 's annak minden Tagjainak ajánlani, 's azt már valósággal által is adni méltóztatott.

Azt adjuk mi is Excellentiádnak, a' mit az Ország egybe gyűlt Rendei cselekedtek, kik tudni illik a' leg nemesebb adóval adózáván Excellentiádnak ezen nagy Szívü Ajánlásának örök emlékezetét a' leg Betsesebb emlékeztető Oszlopra ragasztották, midőn azt Törvény Könyvünkbe bé iktatták, mert midőn a' Haládatosságnak ezen Törvényét fel olvastuk, Excellentiádnak Örök emlékezetét és Tiszteletét Sziveinkbe bé irtuk, és Szin mutatást nem esmérő Magyar Szívünkbe Belső Örömet éreztünk azon, hogy találatik még ma is olly Nagy Hazafi, ki Nemzetünk pallerozására, Anyai Nyelvünk virágzására, 's Hazánk Történeteinek igaz ösméretire vezető Útnak fel találására olly nagy áldozatokat tézsen, — hogy találatik olly nagy Polgár, ki Hazánknak azon nagy veszteségét, melyet a' Rabló Török a' néhai Mátyás Király által fel állított Nemzeti Könyv Tárnak, és ritka Gyűjteményeknek ki pusztításával okozott, pótolgattya, és annak tellyes ki pótolásának fundamentomát meg vetette.

Bizonyságai lesznek ezek az Excellentiád igaz Hazafijuságának, Hazája szeretetinek, 's a' Tudományok Országába való jártaságának.

Éltesse tehát a' Mindenható Felség ezekért Excellentiádat, édes Nemzetünk Javára, Hazánk hasznának és Ditsőségének elő mozdítására, — adjon továbbá is erőt arra, hogy a' Hazához forró Szeretetének Jeleit tovább is kitündököltethesse, 's Nemzetünk Fényét és boldogítását elő mozdíthassa. Többire magunkat Excellentiádnak kegyességébe ajánlván, Szokott tisztelettel vagyunk Excellentiádnak kész köteles alázatos szolgálai:

Költ NKállóba Böjt-elő Havának 28-ik napján 1808-ik Esztendőbe tartott Köz Gyűlésből.

Szabolch Vármegyének Rendei.

[Eredetije megvan : Mss. Fol. Hung. 562, II. k.]

18. Gr. Széchenyi F. levele Miller Jak. Ferdinándhoz.

8. Novembris 1810, Vien.

Lieber Herr von Miller!

Herr von Liebenberg hat mir nicht nur die schöne Ordnung und Reinlichkeit der Bibliothek auf das lebhafteste geschildert, und mich gleichfals in die Mitte derselben versetzt, sondern auch den ersten Bogen der neuern Münzsammlung übergeben, und so schmeichelhaft mir die Vorrede verfasst, ist so belehrend und interessant, wird gewiss auch für das Publicum, und die Nachwelt die Beschreibung der Münzen selbst werden. Danke ihnen also für beides auf das ergebenste, und schliesse hier ein offenes Schreiben an H. Trattner bey damit dieser ihrem Fleiss durch Beschleunigung des Druckes bald an die Hand gehen möge.

Ich werde mich herzlich freuen, wenn der erste Theil der Manuscripten bey Gelegenheit des beforstehenden Landtags ausgetheilt werden könnte, und wiewohl ich mittelst beygeschlossener Briefe an die Herrn Trattner und Madarassy die Beschleunigung empfehle, so zweifle ich dennoch an der Erfüllung meines Wunsches, wen besonders der Landtag früher gehalten und auch früher geendigt werden sollte, wie es unfehlbar die Umstände erheischen werden.

Das Decret in Bezug auf die Erlaubniss die Catalogue zu drucken habe ich nicht hier, aber ich glaube, dass der H. Revisor sich diesentwegen um so weniger werde hindern lassen, als die bereits gedruckten Catalogue in hievon überzeigen, und zum Überfluss auch das Dippлом bestätigen könnten, welches zu seiner Einsicht in der Urschrift in der Bibliothek aufbewahrt wird.

Wiewohl ich an ihrer mir bekannten Einsicht, und Klugheit in Bezug auf die Beschreibung dieses Ms. Catalogs keineswegs zweifle, so befürchte ich doch, dass der an ihnen lobenswürdige Eifer die Schätze der National Bibliothek bekannt zu machen den Censor in die Verlegenheit manches zu approbiren setzen dürfte. Ich wünschte daher, wenn sie alle nach ihrer eigenen Einsicht etwa schwierig befundene Stellen blos in den geschriebenen, nicht aber in dem gedruckten Catalog anzudeuten beliebten. — Durch

diese Vorsicht würde der Censor ausser aller Schwirigkeit und Verantwortung kommen, und auch der Gelehrte nicht irreführt werden wenn besonders in dem gedruckten Catalog anstat denen Aufmerksamkeit erregenden Stellen stünde, et plura alia majoris vel minoris momenti, doch ich will hier nichts vorschreiben, nachdem sie näher an der Quelle sind, woraus sie das sicherste schöpfen können. — Eines ist nur noch, was ich überhaupt in Betreff der Cataloge wünschten, dass (nachdem der Ms. Catalog nur nach einigen Jahren ganz abgedruckt werden dürfte, und mittlerweile sowohl die Bücher-Supplement, Landcarten, Bilder und Wappen-Catalogue zurück bleiben müsten) sie die Gefälligkeit hätten, mir einen Vorschlag zu machen, wie während dieser Zeit auch in diesen eben erwähnten Fächer vorgearbeitet werden könnte, denn wahrlich, Lieber Miller! wir beyde sind nicht mehr jung, und was wir beyde endigen können, könnte doch vielleicht besser ausfallen, als wenn es unsere Nachfolger unternehmen müssten, denen das Ganze des Instituts vielleicht nicht so am Herzen lege, wie uns.

Zur Auskundschaftung habe ich H. v. Kiss ersucht, und werde mir es angelegen sein lassen diess Werk zu erobern, und den Erfolg ihnen bey Gelegenheit zu berichten, ob wir das lang gewünschte Chronicon erhalten haben.

Dass die Erzherzogen alles ordentlich gefunden haben, macht dem Vorsteher des Museums Ehre, und mir um so mehr Freude, als ich ihn zu wählen das Glück hatte, aber vollkommener würde diese Freude erst alsdann sein, wenn ich Ihn einst in den neu zu erbauenden Museo begrüßen werde; denn in dem jetzigen schreckt doch einigemassen die Baufälligigkeit des Gebäudes die Vollkommenheit der Freude weg. — Doch wenn der Palatinus (wie jeder es wünschet) lange lebet, und unsere Ungarn williger zahlen, so möge auch diess Werk bald vollendet werden.

Die mir zugeschickte Fassion, scheint mir überflüssig zu sein, nachdem das Diplom ohnehin aller Schenkungen erwähnt, und das Museum bereits in den Besitzungen ist, welche ich weder via juris, noch um so weniger Facti mir jemals zueignen könnte.

Wenn von Seite meines Somoger Inspectors an Sie zwey, Einer rother und so viel weisser Wein kommen sollte, so geniessen sie selben mit der Frau Gemahlin, dessen Andenken wir uns

freundschaftlich empfehlen, zu Bestätigung der Freundschaft, mit welcher ich stäts war und bin

Széchenyi m. p.

[Eredetije megvan J. F. Miller: *Commercium Litterarium*. Mss. Qu. Lat. 781, X. fol. 159.]

19. Grimm Jakab levele gr. Széchenyi F.-hez.

Illustrissimo Domino, Comiti excellentissimo Széchenyi
Jacobus Grimm, Hassus S. P. D.

Bibliothecae Tuae catalogos, quos non tantum magyaricis, sed universae rei literariae studiis egregie inservituros publici juris fecisti, ingenti cum gaudio hodie accipio, nec moror, quin Tibi, generosissime comes, propter summam liberalitatem, qua in me, utpote Tibi vix innotescentem, usus es, gratias maximas agam. Opus vero vel leviter et quasi jejune adspiciendo atque oblustrando, momentum ejus utilitatemque satis intelligere possum et quid magis in eo, supellectilis abundantiam admirari, an amorem Tuum erga patriam, qui non summus esse non potest, laudare debeam, dubius haereo, quod mearum est partium, volumina omnia totius operis in bibliotheca musei publici cassellani reponi curabo, ejusque libris rarioribus merito adscribam, cum scriptorum in Hungaria impressorum exigua tantum apud nos copia inveniatur, eorum autem qui sueto bibliopolarum commercio non committuntur, nulla fere exemplaria advehi soleant. Eo magis est cur sperem, fore ut, quod pari benignitate jam es pollicitus, et supplementa cetera et reliquos tomos operis, inter quos partem alteram complexuram libros manu exaratos summopere exopto, nobis transmitti aliquando cures.

Scr. Vindobonae 2. Nov. 1814.

Kivül: ad Dominum Illustrissimum Comitem Excellentissimum Franc. *Széchenyi* etc. etc. — untere Breu strasse im Kaiserstein-Haus Nr. 1193. *Wien*.

[Eredetije megvan a Mss. Fol. Lat. 1678, III. k.]

20. VII. *Pius pápa levele gr. Széchenyi F.-hez.*

Pius PP. VII.

Dilecte Filij, salutem et Apostolicam Benedictionem. — Multis magnisque, quibus perpetuo distenti sumus, occupationibus nostris factum est, ut tam sero litteris tuis officii plenius respondeamus. Non sine tamen id nostro accidit cum dolore: optassemus siquidem quam citissime tibi significare, quam gratæ tuæ nobis litteraræ, et quam acceptus Hungaricæ Bibliothecæ tuæ Catalogus, quem ad nos dono misisti, ut par erat, acciderit. Cum primum tamen id licet ad te scribimus, primum ut testatum faciamus tibi gratum animum nostrum, quo munus hoc tuum sumus prosequuti; deinde ut vehementer gratulemur tibi egregiam in literas, in patriam, universamque litterariam rempublicam, voluntatem tuam. Tu enim, ut vidimus, aplissimam Bibliothecam, magnis sumptibus, et incredibili diligentia collegisti, in quam quidquid in Hungaria, vel ab Hungaris in quocunque scientiarum genere scripta essent, collegisti; tu illam, ut omnium usui perpetuo commodiusque pateret, Pestinum transtulisti, Regno Hungariæ Nationique donasti; tu denique ejus Catalogum locupletissimum, numerisque omnibus absolutum, concinnandum curasti. Insignia hæc sunt tuæ in patriam charitatis munificentiaequæ monumenta, quæ nunquam satis commendari posse judicamus. Quare hoc etiam nomine propensissimam in te voluntatem nostram tibi declaramus, et cum peculiaribus paternæ nostræ benevolentia significationibus, Apostolicam Benedictionem tibi impertimur ex corde.

Datum Romæ apud S. Petrum die vigesima tertia Aprilis
Anni 1817. Pontificatus Nostri Anno XVIII.

Pius PP. VII. m. p.

Kivül: Dilecto Filio Francisco Széchenyi.

[Eredetije megvan a Mss. Fol. Lat. 1678, III. k.]

21. Gr. Széchenyi F. levele Horvát Istvánhoz.

Viennae d. 23-a Febr. 1819.

Spectabilis, ac Generose Domine mihi singulariter
colendissime!

Ex Literis S. D. Vestrae DDo. 20. Febr. mihi redditis cum solatio intellexi Praetactam D. Vestram praescito magnae molis, ac taedii plenissimo labori supremam tandem imposuisse manum. Multum mihi, et futuro Bibliothecae meae Soproniensis (ut ita dicam) honori gratulor, quod eadem Spblem D. Vestram aestimatorem suum nacta sit, cujus praeclara rerum cognitio, et eruditio, agendi dexteritas, conscientiae teneritudo, nesciaque in officiosis partium studii fides, vili huic meo dono, ad aram Patriae deposito, tale, quale merebatur, pretium, nec instabilem aestimationem, apud cunctos aequos rerum aestimatores comparabit, nulla unquam (uti sperare licet, et credere aequum est) invidiae labe contaminandam. Dum itaque pro exantlatis tam arduis Praetactae D. Vestrae fatigiis debitas agerem hisce gratias, una Eadem certam, securamque reddere sustineo, ex delata, hac Praetactae D. Vestrae aestimandae Bibliothecae altiori Loco Provincia, quam Eadem tam adaequate, et cum Nota tantae habilitatis ea praerequisitae Scientiae executata est, Praetactam D. Vestram majorem jure sibi vindicare posse, et etiam merito consequuturam nominis gloriam, dum videlicet facto comprobavit se Bibliothecae hujus meae, tam diversis libris refertae valorem internum, et externum ad amussim penetrasse eandem condigne aestimare, et justum eruere calculum scivisse, et intellexisse, quam me cui unice laus illam possidendi fuit, nec cui collectionem illam librorum fecisse difficile erat, et nullo respectu in meritis poni potest. Palmam igitur hanc mihi per Praetactam D. Vestram lubens ex interna convictione praeferri sinens in reliquo expertis affectibus reclusus solito cum honoris cultu persevero Spectabilis D. Vestrae servus et amicus obligatissimus

C. F. Széchenyi m. p.

Kívül: Vienna. Spectabili, ac Generoso Domino Stephano
Horváth complure J. Comitatum Tabulae Judiciariae Assessori,

ad Universitatem R. Scientiarum Pestinensem Praesidiali Actuario et Bibliothecae Széchényianae Regnicolaris Custodi etc. (Tit.) mihi singulariter collendisimo. *Pestini.*

[Eredetije megvan S. Horvát: *Commercium Epistolicum. Mss. Qu. Lat. 1425, XXVIII. sz.*]

Időrendben adott szemelvényeink sorát az 1819. évnél tovább vinnünk nem lehet. A nemes gróf, ki megrongált egészsége helyreállítása végett korábban már Karlsbadot is fölkereste, most egyszerre fekvő-beteg lett. Levelezését ezentúl titkára, Pigay Antal vezette, ki az eddigiek nagy részét másolta, sőt talán fogalmazta is. Urának csak kevés sajátkezűleg írott levele maradt; de a mit leiratott vagy tollba mondott, azt aláírás előtt mindig elolvasta, s ha valami nem tetszett vagy kimaradt, rögtön kijavította és pótolta. — Az 1820-diki válaszokat Pigay már a saját nevében írta meg.

«Által adtam — olvassuk Horvát Istvánhoz írott 1820. jul. 23-ki soraiban — Eö Excellentiájának is a számára mellékelt nyomtatványt. A ki is annak megörülvén igen sajnálja, hogy maga nevének alá írásával a nagy bágyadtsága és erőtlensége miatt (a mely napról napra a hosszas súlyos vízi betegsége által szembe-tünőképen és valójában veszedelmesen nevededik) a Tekintetes Urnak ezen eránta viselt barátságos indulatjának uj zálogát Levele által meg nem köszönheti. Kéri azonban a Tekintetes Urat, hogy ezt rossz neven venni ne méltóztasson, bizonyos lévén arról, hogy barátsága a Tekintetes Ur eránt semmi változást nem szenvedett, szívéből ohajtván, hogy viszontag a Tekintetes Uré is eránta mindenkor a régi maradjon.

A Levelet nem bátorkodtam neki fel olvasni, tudván érzékeny szívét. Bizonyos vagyok benne, hogy annak foglalatján nagyon megilletődött, sőt meg is indult volna . . . » (Mss. Qu. Lat. 1425, XXVIII.)

A féltett szív még ugyanazon év decz. 20-án kihült, de a benne megfogant haza- és tudományszeretnek gyakori megrezdüléseit örökre megőrizték a lelkes levelek. Belőlük megtanulhatjuk, hogy ő mint az eszmékben dús, tettekben gazdag régi társadalom egyik nagy alakja, szintén szívével gondolkozott. Csak-

hogy mi utódok, kik az általa elért eredmény áldását annyira élvezzük, erről elenyészőleg keveset tudunk mindaddig, míg ez igénytelennek látszó levelek összegyűjtve és kiadva nem lesznek. A kegyelet ezen elmaradt adóját ma már sürgethetné az is, hogy az általa alapított nemzeti intézet százados fennállása alatt legelső letéteményesévé lett azon ezredéves multnak, melynek küszöbön álló megünneplésében az ő áldott emléke is helyet kér.

VERESMARTI MIHÁLY KITÉRÉSI ÖNIGAZOLÁSÁNAK EREDETI KÉZIRATÁRÓL.

JAKAB ELEKTÖL.

E folyóirat ez évi I—II. füzetében egyebek között e kéziratra is figyelmeztetem szaktudósainkat és az olvasó közönséget, kimutatva, hogy az valóban a Vörösmarti eredeti kézírata. Eddigi tudásunk szerint e XVII. századi jeles egyházi írónak eredeti kéziratait legnagyobb részben birja a beszterczebányai püspöki kézirattár,¹ egy műve van a pozsonyi káptalani levéltárban,² egy a pannonhalmi főapátság levéltárában,³ a czikk tárgyát tevő műve most találtott föl a m. t. Akadémia kézirattárában;⁴ többek hollétét nemrég a tudós Ipolyi püspök még nem tudta kinyomozni;⁵ de azt hiszem közleményem újabb figyelmeztetés lesz arra, hogy a nevezetes férfiúnak összes ismeretlenül rejlő kéziratának holléte kinyomoztassék s a lehetőségig ki is nyomassanak.

Ipolyi Arnold holdogult püspök kiadta Vörösmartinak terjedelmesen s alaposan megírt *életét*,⁶ *Megtérése históriáját*⁷ és következő műveit: *Intő és tanító Levél a Bataiakhoz*,⁸ *Tanácskozás*, Lessingtől fordítva, *Rövid Felelet a Dresdai Meisner*
LESSIUS

¹ *Régi Magyar Egyházi Írók*, I. köt. előszó, XXII. l.

² U. o. I. köt. *Veresmarti Élete* 465. l.

³ U. o. 468. l.

⁴ *Magyar Codex* szak ivrétű 7. száma alatt.

⁵ *Régi Magyar Egyházi Írók* I. köt. 471. l.

⁶ U. o. I. köt. 1—501. l.

⁷ U. o. I. köt. második része: 1—347. l.

⁸ U. o. II. köt. 1—192. l., 193—316. l.

*Boldizsárnak a Tanácskozás ellen támasztott fogásaira,*¹ *A Hitfélől való Tanácskozások Megszerzése,*² *Az Eretnekeknek adott Hitnek Megtartásáról,*³ *Az Istennek Adott Hitnek Megtartásáról,*⁴ *Veresmarti Mihály öt levele Pálfi Mátyás Pannoni halmi Főapáthoz.*⁵

Magam igazolása végett meg kell jegyezmem, hogy én azért írok *Vörösmarti*-t, mert eredetiben a szerző nevét kétszer írta le így, s én azt megváltoztathatónak nem tartottam. Miért írta Ipolyi püspök *Veresmarti*-nak? nem tudom. Nekem őt követnem nem lehetett.

A m. tud. Akadémia kéziratának eredetisége bizonyítására itt utólag még idézek Ipolyi kiadványából néhány helyet.

Megtérése Históriájának szövege — úgymond az előszó XXI. lapján — Veresmarti szép, erős, tisztán olvasható vonásaival van megírva s eredeti leírásában sőt bekötésében is maradt fenn.⁶

Intő és Tanító Levél a Bataiakhoz című műve elején így ír: «A könyv szélén levő méltóságos és szavahihető emberek jeles mondásit el sem akartam hagyni, hogy a melyekre vannak előhozva, ne láttassam azokat magamtól mondani: ugyanis azokat én tölem kicsoda akarta volna hinni? A könyv közepére sem akartam írni, hogy vele az olvasó elméjét ide-oda vonjam s a könyvet növeljem, melyet minél kisebb helyre kívántam volna szorítani».⁷

Az Akadémia kéziratának szintily erős, tiszta és jól olvasható az írása, a hivatkozások és bizonyítékok, úgy a forrásművek az ív szélére vannak apró betűvel írva, úgy, a mint az általa használt kéziratot Ipolyi jellemzi. E két hasonlóság az Ipolyitól használt s az általam most közlendő Vörösmarti-féle eredeti kéziratnak teljes egyezését minden kétségen kívül helyezi.

¹ *Régi Magyar Egyházi Írók*, II. köt. 316—334. l.

² U. o. II. köt. 335—355. l.

³ U. o. II. köt. 365—386. l.

⁴ U. o. II. köt. 387—410. l.

⁵ U. o. II. köt. 411—419. l.

⁶ U. o. I. köt. előszó XXI. l.

⁷ U. o. II. köt. 10. l.

II.

A M. Tud. Akadémia Codexének alkatrészei.

Az egész mű a debreczeni bíróhoz, esküdtekhez és néphez intézett *Ajánlólevél* (Dedicatoria ad Debrecenienses), mely mellett *Megtérése Históriája* című nyomtatott könyvét küldötte meg. Hogy ez nem más műve volt, bizonyítja az, hogy e kifejezés: *a* *história, históriára, megtérésem históriája* ötször-hatszor előfordul benne. A megküldés indító okául felhozza, hogy ott tanult, jótéteményeikben részesült, tudományát ott szerezte, s azért tisztességgel és becsülettel viseltetik most is a város és tanárai iránt. Érinti, hogy ott tanították neki azt, hogy vallását mindenkinek magának kell megválasztani, s hogy abban határozni kiki maga illetékes, másra senki vallását nem erőszakolhatja.

Ezután áttér a Calvin hit és pópista vallás összehasonlítására, védi magát, hogy ő azért, hogy az utóbbit látta jobbnak s arra tért át, alábbi felekezetű atyjafiait nem bántotta meg, nekik kárt nem csinált; számos írótól hoz fel hittani érveket; hivatkozik *Intő és oktató Levél s Tanácskozás* című saját nyomtatott műveire s ellenfelei, különösen pedig Meisner ellen irt czáfolataira, a katolikus vallásnak a Calviné fölötti elsőségét vitatja; de világosan kitűnik szavaiból, hogy szívében nincs semmi gyűlölség korábbi hitrokonai, a Calvinisták iránt, s hogy az ajánló levelének célja az, hogy őket maga irányában kiengesztelje, sőt némi proselytismusi irány is kivehető, főleg végső szavaiból; természetesen az ilyesmi nagy kimélettel van írásában érintve.

Jellemző, hogy a keresztény szót protestáns szokás szerint, következetesen *kereszténynek* írja.

A nyomtatott és megküldött könyvben is volt *ajánló levél*; azért feltűnő, miért kellett ide is azt írni? A felelet rá az, hogy amaz általános irányú és tartalmú volt; itt ellenben az író az egészet a debreczeniek érzületéhez s az ő velők volt viszonyához alkalmazta, más és új érvekkel kívánt rájuk hatni, hogy kitérését kedvezőbb alakba tüntesse fel. Figyelemre méltó benne az, hogy *Tanácskozás* című, 1612. megjelent könyvének Homonnai Györgyhöz intézett *ajánló levelét* itt is beszötte azon célból, hogy kimutassa, hogy ő több ízben csaknem könyörögve s könyek között kérte korábbi hitfelekezete superintendensét s papjait, hogy aggo-

dalmait szüntessék meg s tegyék lehetségessé közöttük maradhatását; de azok kitértek kérései elől, vagy ridegen visszautasították, de őt meggyőzni saját igazságukról képesek nem voltak.

Az *ajánlólevél* kelt 1643. Szent Benedek napján.

Ezt követi: «*Az Olvasónak*» című rész. *Intő s Tanító levél* című művét — úgymond — Suri Mihály, Calvinista főfő predikátor Patronusának ajánlotta volt, de minthogy az e mostani dologra is talál, azt most is azon szókkal közli itt, a mint akkor irva volt.

Ezután jó: «*Ez írásnak alkalmatosságáról is ugyanakkor azt irtam vala*».

Szokás volt t. i. akkor az *Ajánlólevelen* kívül, az *Olvasóhoz* is írni, annak a könyv iránt rokonszenvét megnyerni, továbbá iratásának *alkalmatossága* és *oka* iránt felvilágosítani, a miben a könyv tartalmával s kitűzött céljával egybeköttesben levő körülményekről adott a szerző felvilágosítást s ez által is az olvasók jóakarátát kívánta megnyerni. A második lapon levő e bezáró mondat után: «Ezzel kevényom egességednek jo folyasat» — jobbfelől az őrszó volt kitörölve: *Első*¹ alatta ez: *Vörösmarti* szintén kétszer átvonva tentával. Megint ez után: Post haec oportebit jam illa ponere: *Ez írásnak rendi*. Alább ismét: *Vörösmarti*. Minthogy a szerző *Megtérése Históriája* e szókkal kezdődik: ELSŐ RÉSZ,² ez is mutatja, hogy ezt, és nem valamely más művét küldötte meg debreczeni régi hitrokonainak.

III.

Az akadémiai kézirat közlésének egyháztörténeti fontossága.

E kéziratnak e szakfolyóiratban kiadatását sok körülmény indokolja.

Egyik az, hogy az Ipolyi püspök által kiadott *Veresmarti Mihály munkái* című két kötetes egyháztörténeti gyűjteménynek

¹ Ipolyi kiadásában a *Megtérésem Históriája* című mű, czíme után ezzel kezdődik: ELSŐ RÉSZ, *Régi Magyar Egyházi Írók*, I köt. Második mű 1. lap.

² Ipolyi *Régi Magyar Egyházi Írók*, I. köt. Második munka 1. lap.

ez kiegészítője. A nagy emlékezetű püspök lelkiismeretesen kutatta ez író kiadatlan műveit és kézirateit mindenfelé, ha ezt fölalta volna, bizonyára örömmel csatolta volna második kötetéhez, mert abban foglaltnak azok a művei, melyekre itt Vörösmarti tizenegy helyen hivatkozik. A ki ama köteteket bírja s tanulmányozza, örömmel fogadja a «*Magyar Könyv-Szemle*» e közlését és olvasva épülni fog rajta s ismereteit gyarapítja vele.

Másik ok az, hogy Vörösmarti itt sok dogmatikai kérdést új szempontból fejt ki, más meg más tekintélyek irányával véd és támogat, vagy ostromol és dönt meg; érveinek egész bő tárházát tünteti fel, nyugodtan, tárgyilagosan vitatkozva s nagy mérséklettel, de egyszersmind önérzettel mondja ki sok helyen a katolikus vallásnak Calvin tanai és vallása feletti elsősége és nagyobb igazsága iránti meggyőződését. Soha sem éles, senkit nem bánt, legfeljebb Meisner ellen és a kik őt vallása megváltoztatásáért hitehagyottnak, pribéknak kiáltják, használ egy-két kíméletlen kifejezést, de saját ellenvéleményeit ritka határozottsággal állítja fel, fejezi ki és védelmezi. Hivatkozásai korábbi műveire, az Ipolyi által közöltekre az olvasót arra utalják, hogy azokat is olvassa meg, de érzi, hogy az egyes vitatott hitcikknek felőli nézetei itt vannak teljes alapossággal kifejtve és formulázva.

Megint *más érv* a kézirat nyilvánosság elé hozására annak tisztán történelmi része. Ipolyi püspök *Veresmarti életében* nem tudta: hány évig s mitől meddig tanult ő Debreczenben? Itt maga világosan megmondja; megnevezi a város három főbiráját, a collegium tanárait; érdekesen írja le, hogyan küldötték a debreczeniek papságra s tanárságra készülő jeles ifjaikat a németországi egyetemekre, a miből következtethető, hogy ő nem járt külföldön s tudományát csak a hazában szerezte; megnevez ajánló leveleiben némely kálvinista főurakat, a kik áldozataikkal segítettek az egyházat és iskolát az ifjak külföldi kiképzetésében stb.

Utolsó érv, a mit megemlíteni szükségesnek tartok az akadémiai kézirati műnek szabatos, tömör és szép irálya, erős logikai alkata, szerzőjének nagy olvasottságát, erős gondolkodó tehetségét és dialectikáját mutatja, a ki véleményét úgy képes előadni és védni, hogy az érdekel és meggyőző, s a kérdést egészen tisztába hozni képes. Az alig pár ivnyi mű kora egyházi küzdelmeire élénk

világot vet, a fenforgó dogmatikai különbségek iránt tájékoz s a mozgató erőket és irányadó férfiakat megismerteti.

Ennyit a kézirat ismertetéseül általában. A közlés alakjára nézve azt látom a «*Könyv-Szemle*» rendeltetésével s a történelmi anyag nyelvi természetével egyezőnek, hogy az abban levő, XVII. században használt szók, szólamok, kifejezések akkori eredetijeik szerint közöltessenek, úgy, a mint a kéziratban vannak. Mostani módon leírásukat, átalakításukat nem tartom megengedhetőnek; mert ez mind nyelvi, mind történelmi értéköktől megfosztaná... Az oldaljegyzéseket alant, számozva közlöm.

És most átmegyek magára a Codex közlésére.

IV.

«AZ TISZTELETES ES BÖCZÜLETES FERFIAKNAK. A DEBRECZENI BIRONAK ESKÜTTIVEL es az egész város népének, szolgálattya ajánlása után, Istentől minden lelki testi jokkal való bűvölködést kíván;

«Mások, másokra tekintetökből ajánlyák másoknak, böczületes Uraim, irásokat;¹ en pedig egyebek előtt erre kegyelmeteket kiváltképpen három okból választam. I. Először; mert iffiu koromba tanulasomnak idejébe, három fő Biro, úgymint *Mészáros György*, N.² *Gergely* és *Duskas István* Uramék; és hasonlóképen három tudos Iskola mesterek, úgymint, *Czorba István*, Debreczeni; *Bekesi György* és *Taraczk János*, hasonlóképpen Debreczeni, idét, (kiket mind tisztességnak okaert, és holtok után is hozzájok való böczületemből említök) 1590. és a következő négy esztendőbbe, a kegyelmetek taplalása mellett, azon kegyelmesek iskolájába tanulgattam. II. Masadszor; mert ugyan ottan szörzöttek akadékot is szívembe, Vallásom igaz hit volta felől; és vetöttek elmémbe fundamentomot annak megvetésére, s a *Catholikus*, vagy Papista hitnek vetelére. Mert Iskola mesterim egyfelől vétkösitötték ugyan fölöttéb a Papista hitöt, és attol idegenitöttek: de másfelöl ismég oly közzülök (mint e könyvnek az, csak ottan elein meg vagyon irva) mintegy nem akarattyával, és mást czeleködtébe, annak ajánlására ollyakat talált

¹ Dedicatoria ad Debrecenienses.

² A Szent Miklos uczájából, gondolom hogy Szócz nevön vala.

elénkbe mondani, hogy mellyek ellen, annak máskori vétkeztetését semminek tarthattam. 3. Harmadszor; mert egy háládatosságból, a régi taplalásért, ebbe, kegyelmetek eleibe akarom azt mutatni, szép ezüstöt, és sár aranyát kegyelmetek kikre s mire kölczé. Mert emlekezem reá, hogy ot tanultomba, kegyelmetek közzül találkoztak, kik iffiakat, Németországba, tanuságra, szép költséggel boczátoztak. Azt tartom pedig, hogy azonnak többekkel is czeleködesébe kegyelmetek azután is nemcsak hátráb nem állot, de sőt még elébb is nyomakodot. Mit tanultak pedig azok, s magokkal haza mit hoztak légyen, ez írásból kegyelmetek alkalmassan által láthattya.

«Velem említet jó téteményét pedig *Catholicussa* vagy Papis-tává létemért, kegyelmeteknek miért kellyen bänni, nem láthatom, mikor azzal elébbi Vallásom ellen semmit nem vétöttem. Mert az, akkor azt tanittya vala, (mint, oly kegyelmetek között, azt a ki nem tudna, ninczen, azt tartom) hogy,¹ Hiti, s üdvössége dolgába, sehul senki nem tartozik másnak hinni, vagy magát abba másra bizni, hanem mindennek (ebből a világon a ki lehet, a legaláb valo embert is ki nem vévén s ki sem vehetvén) magának kell azt megvizsgálni; s kinek kinek a min lelke megnyugszik, világ ellen is azt kel ebbe követni. Én azért ha már ezt czeleködtem, véle kinek mit vétöttem?

«Ítéletöm ellen ismég, mellyek, e mostani *Catholicus* hitöm ellen, minden egyéb Vallásokat, és nevezet szerént, a *Helvecziait* vagy *Calvinistat* megvetésre méltónak találtam, akar kik mint mondhassanak, nem latom. Mert ezt, bar csak egyedül a felől a magamba valo szamvetésre czelekedtem volna is, miatta nem vétke-síthetnének, mikor egyszer azt, egyebek között, nékem is proba küvem alá vetötték; azon birová tettek, itelesen meghittek. Mostan pedig, nem is ugy czeleködtek, hanem, visgalasomnak teljesb s tökéletes voltáert, a mi gyülekezetünkhöz tartozo Predikatori rendnek a dolgot eleiben adtam. Kiknek erre Vallások folyása felet csak ezt kell vala ugyan mondaniok: *Jo atyamfia, miért akarsz a miat másokat busítani, mikor magad tudod, hogy a Vallások megprobalására, s azok között választásra neked is annyi szabadságod, s igasságod vagon, mint szinte akar kiknek*

¹ Erre lásd az Intő Levélnek 11., 12. és 13-dik tanuságít.

másoknak. Sőt, ha még csak egy bötüt nem üsmerő paraszt embert is máshoz el nem igazíthatunk, ég alat senkit olyat, sem egyet, sem többet (mint egész gyülekezetet) nem üsmervén, a ki embereket ebben igazgatasaba megczalatozhatatlan volna hanem magara mutatjuk, hogy ő proballya meg a Vallásokat, mert ő helyötte senki sem üdvözül, sem nem kárhózik: azért, kezen veszesse; vagy nyér vagy veszt, dolgot ebben masra ne bizza. Tagadhatatlan pedig, hogy ebbe te sok paraszt embernél job nem volnal. Sokkal inkább ahoz neked azért nagyobb igasságod vagyon. Ezért, mások után a miat ne járj, ebbe mások szájával ne egyél, hanem magadtul nyulj hozzá, és visgáld, itéld a Vallásokat, s a szerint, a mint azt isten tudnod adta, a mint abba tégedet eszed, okosságod, értelmed, itéleted es telkedismereti viset, meny által raytok, es azok között a mely neked jobnak teszik, válaszd azt, es tarczad, kövesed, vallyad holtig; a miat tégedet senki nem vetkesithet. Mondom hogy,

«Ezeknek, Vallások foltába, nékem csak ezt kel vala mondaniok. De nem ezt czelekedek,¹ hanem disputatioval ellenem támadának, ily véggel mindazáltal, hogy legutolso szavok ellenem ez lén, hogy; *Ellenem oly erősségekkel nem élhetnek, melyeket én feleletimmel mind semmivé nem tennék; azért ám előttem, ő miattok szabad akáregy s akármás Valláshoz czatollyam magamat, csak ő nékiek hagyak békét.* Azt it eszbe kel pedig venni, hogy én it nem valami resz szerent valo vallások czikkel visgalásra szollottam vala, melyekről valo disputaciobol csak a magokba foglalt igasság tetczet volna ki, hanem oly közönséges kérdéseket valogattam s adtam vala elő, mellyek tanuságából, az egész Vallások állapottyok, az az, igaz hit, vagy tévelygő Vallás voltok azoknak, világossan kitetczenék. A keresztyén hitnek mély, s titkos vallásinak is békét hattam,² mellyekbe valo igasság felől ember nem mondhattya, hogy azt érti, s láttya; holot azokba méltóságos es szava hihető bizonságtévők után, csak hiszömnnek vagyon helye; hanem oly dolgokat forgattam, mellyekbe, mi velünk

¹ Lásd ezt a nyolczadik Résznek vége felé §. *Rajtok* et saquent. *Az utcán* szóig.

² Erre lásd az *Intő Levélnek* 16., 19., 31., 41. Tanuságát.

együt, még az íráshoz semmit nem tudó parasztság is, csak eszébe s okosságába bontakozot az tellyességgel ne légyen, az igasságot is által láthattya; azt is eszébe veheti, hogy azokba valamely Vallásoknak igasságok ninczen, igaz hit (valami kihagyottnak látszik az eredetiben is) azok nem lehetnek.

«Vallásoknak tellyesb s tökéletesb megrostalása már ennél más valamely lehet e? Tudom a Szent Agostonnak s több nagy embereknek megterése példait; de magokat azok ebben egészen csak magokra támasztották; Én nem, hanem a dolgot feleim eleiben adtam. És igaz,¹ hogy Szent Ágoston a *Manikeusokat* intötte a két Vallásnak, a *Catholikusnak* s Manikeusnak vele megrostalására; de azt is túlök elvalása után. Én nem; hanem azt, még köztök létömbé, és velük egy atyafiságban éltömbé czelekedtem.

«Noha pedig ezek ilyenképpen lettek, mindazáltal minekutánna kösztünk minden dolog végbe ment volna; ottan hamar ketten is találkoznak, kik ismég írásokban deákul *apostatának*² (hittül szakattnak), magyarul pribéknek³ nevezének. Későbbben pedig még olyan is lén, a ki eretneknek is⁴ mere mondani. Vallásokkal pedig együtt ezek felöl már mit mondhatni, a mikor a magok Vallásán kivülinek, minden kétség nélkül tévelygeseknek s pokolban eytő tudományoknak tartanak minden egyéb Vallásokat; egyebképpen azok miatt másokkal, halálos gyüölösből ily tusa-kodást üzniök miért kellene? Tudgyák azt is emellé, hogy: *A mennyi fő, annyi értelem: A mennyi ember, annyi tanác.*⁵ Es bizony, a mint különböznek ezek abrazattal s szollással, ugy annyira, hogy sok ezer ember közöt sem találkoznak, a kik orczával s szoval minden részbe hasonlók volnának; ezek tanaczba s értelömbé meg ugy különböznek. Mint egy elő tet tál étek felöl, hárman négyen egyet alig mondanak; egyebekről valo tetzéseken is egymástul ugy távol esnek.⁶ Melyből tudhatni, hogy a külön-

¹ Ezt lásd az *Intő Levélnek* 33-ik Tanuságában.

² Sic Stephanus Velichinus post Theses a se confectus. Ez magyar Cálvinista pap volt.

³ Így valamely *Itinerarius* nevü a kalauz utolján in *Appendius* ^{VI} parte §. 3. et partis 2. initio. Ez kassai kalvinista predikator volt.

⁴ Meisner.

⁵ Quot Capite tot Sensus. Quot homines, tot Sententia. *Terentius.*

⁶ Tres mihi convivere prope dissentire videntur, Poscentes *variö* multum diversa palato. *Horat.*

böző Vallásuk közöt, emberekre ha közönségekben bizzák a választást; olyak közzülök igaz hit helyet, tévelygő Vallást is választhatnak, es így magokat pokolban eythetik. Ez ellen mindazáltal, a Vallások megvizsgálására, s azok közöt választásra egész világgal, a magok rendin valokat is nem csak rea szabadittyak, de meg Istennek a felől adot paranczolattyának (az ő mondások szerént)¹ erejével is, arra kötelezik; mellyel őket ertve tudva nem szerenczére vetik e, nem veszödelömrre szerenczeltetik e? Es;

I. «Ez nem nagy dolog e, hogy, Ez egész világ, azt magának nagy epressen s okossan láttatik czelekedni, hogy mitől sullyosb dolga s igyö, annál inkább abba, vagy nyer, vagy veszt, másokra, magánal a kiket eszösbeknek, okosbagnak, és mindegy, s mind más tudományba jobbaknak itél, magát azokra bizza. Ugyan is, ha még eszes is megczalatkozik, szömös megbotlik; az esztelenen s vakon hát mi nem történhetik? Bizony várasok, tartományok, országok, vesztöket vagy megmaradásokat ennihányra bizzák. Végezö tanaczbol bár sokan gyüllenyek is öszve, öttül, hattul várnak s függenek mindazok. S ezek, egész e világgal ellenben allo tanaczbol, az üdvösség dolgába, melly ellen, joszág, élet, tisztösség s akarmi mas csak senki semmi, senkinek nem engedik, hogy másra vagy másokra bizza magát; sem ő reájok, sem egyebekre, hanem azt kevannyák, hogy még az is, a kinél egész e világba már aláb valot nem gondolhatni, ebben a maga eszét kövesse.

«Okát pedig ennek a tanításoknak azt adgyák, mert a törvény szerént valo Tanitok is, a kikre² némellyek igazittyak az embereket, hogy lelkek s üdvösségek dolgába magokat azokra kellyen támasztaniok, akar Conciliomba s akar Conciliom kívül legyenek is, ugyan mind csak emberek, és ezért, mint együt ugy másut is megeshetök: igaz helyet hamisra mutathatok; kiki magáért üdvözül pedig, vagy magáért kárhozik, nem más ő helyette. Azért ugyan magának kel ebbe kinek maga felől végezni. De illyen, nem szinte tökkel ütött emberek felől, azt, hogy által nem látnák, ez mely oktalanság, kiczoda hihesse? Mert, azért, ha maga kívül ember másra nem bizhattya magát, mert ő helyette más sem üdvözül, sem nem kárhozik; hát a mikor joszagához, fejhöz,

¹ Erre nézve lásd *Intő Levélnek* 11., 12., 13. Tanuságít.

² Ezek a Catholikusok.

tisztösségéhez szollanak, akkor az ő jóságá, feje, tisztössége helyet másé vész e? De mindazáltal az ellen, mind azokba, ugyan másokra bizzák e dolgokat? Azért pedig más törvény szerent valo Tanitok, a hit dolgairól való végezésekbe ha meg czalatkozhatnak; mert azok akar együt s akar másut, ugyan mind csak emberek; a fölöt, hogy ezen okon a Profeták az Apostolok irásyis mind ketségessé s így hejába valokká tétetnek; azok tehát, akikre ők a Vallások megpróbálását bizzák, abba meczalatkozhatatlanok, holot meg világi dolgokban is azokat, nem hogy Angyaloknak mondanák,¹ de abrazattyokon kívül másbol, a bölczek még csak emberek közzé sem számlallyák.

«Ezeket értvén már, nem tudom az miczoda ember lészen, a ki ezek dolgán nem czudálkozik, es abból nem gondolkodik, ezeket ilyen oktalanságnak állatasára miczoda viheti? Ez czelekedteti pedig vélük, mert egyszer magokba, Farahonál, és a Farizeusoknál barmab megátalkodással reá szannyák magokat, hogy már egyszer bevett Vallásokba minden akadékok ellen, es valamint s valahogy lehessen is, de holtig ugyan megmaradnak. Mellyből már, ezt a bolondságokat is, ezerszer agyuk is elejökbe, csak béhumják szömöket, háttal fordulnak, avagy² egyeb rosz mesterségekkel élnek hozzánk ellene; s a kik addig voltak, azutánis ugyan csak azok lesznek. Azon is, ugyan it, nem kevesbé czudalozhatik, hogy ördög, embereket ennyire megbolondíthat, hogy értve tudva s mint-hogy szömlátomást így mennek lelkek vesződelmére. Mert tudgyák azt ezek, hogy igaz hit nélkül nem üdvözülhetni. Czak ebből is pedig, hogy Vallások őket ilyen bizontalansagba tartya; mikor az ég alatt sem tud olyat mutatni, a kihöz, a hit s üdvösség dolgába találkoztot kételkedésekbe, meczalatkozás félelme nélkül, merjenek folyamondni; tudhatnák, hogy az igaz hit nem lehet. Ezzel mindazáltal semmit nem gondolván, im ugyan Vallásokkal maradnak.

«A törvény szerént valo Tanitók pedig it ha meczalatkozhatnak, a kiknek tulajdon tisztök a hit dolgaira valo gondviselés, e világnak abban igazgatása; a kikhöz találtatik mind világi, mennyei

¹ Erre lásd a Meisner hazugságát 25. pag.

² Azokat lásd az *Intő Levélnek* 30-dik Tanuságába, egészen: és a 42-ikben §. 11., 10.

minden bölcsesség; a kikről Christus Urunknak ez mondása: *A ki titeket halgat, engemet halgat.*¹ És: *Mond meg az anyaszentegyháznak,*² az az, az anyaszentegyházban akkor lévő Gondviselőnek vagy Gondviselők gyülekezetinek: *és az Anyaszentegyházat ha nem halgattya,* mint emberek ellen egyéb vetkeről, ugy a hit dolgában való igyenetlenkődéséről megintésben is, *mint egy pogánt es publicanust, ugy tarczad.* Szent Pál is ezeket³ *igasság oszlopának és erős támaszának mondgya.* Vagy ezek ha nem ilyenek és az Apostol is igasság oszlopának, s erős támaszának, nem a törvény szerént való Tanitokat, hanem azokon kívül, az egész keresztyén gyülekezetet mongya:⁴ mikor a keresztyén gyülekezetnek méltósága, hiteles volta, igasságnak oszlopa s erős támasza léte vagy nem léte, egészben a Tanitokon fordul meg; a Tanitoknak igasság oszlopa s erős támasza létel nélkül, az egész gyülekezet azonnak oszlopa s erős támasza, mint, s hogy lehet? Azt mondom azért, hogy ezek ellen (mellyek másokrol nem mondathatnak),⁵ a törvény szerént való Tanitok a hit dolga igazgatásába ha mégis megczalathozhatók lehetnek, nem lészen a ki megczalathozhatatlan légyen, és így e világba bizonyos keresztyen hit lehessen; hanem a mi lészen, az csak opinio, egy vakmerő s bizontalan vélekedés lészen.

II.⁶ «Más nagy ezek dolgában az, hogy arra nem csak szabadságadások, de sőt, mint csak eléb mondám, Isten paranczolatgya erejével kötelezések után is, ha kit ér vagy a magok feléje közzül, vagy azokon kívül valók valakik, az ő Vallások ellen mást kezdenek választani: vagy magoknak azoknak neki támadnak, és nem kevéssé vétkösitik őket; vagy azt ha nem czelekeszik is, annak mindazáltal a Vallásnak vétkesítésétül, a mellyet az övéken kívül azok választottak, meg nem szűnnek, melly mind egyget téssen.

¹ Luc. 10. v. 16. Matt. 18. v. 17.

² Ecclesiae idest Praelato Ecclesiae, vel ut alij, Praelatorem Ecclesiae Congregationi. Vide Bellarm. Lib. 3. de Verbo Dei. Cap. 5. initio. Et Lib. 1. de Clericis, 4. Cap. 4. §. Illus autem.

³ Erre lásd a Kalauzt. Lib. 7. Cap. 6. §. 3. Et Lib. 8. Cap. 3. §. 2.

⁴ I. Timoth. 3. v. 15.

⁵ De his vide Bellarm. Lib. 2. De Conciliorum Autoritate. Cap. 2. ibi Secunda Classis.

⁶ §. Noha pedigh . . . .

Melly szerént már a Vallások közöt választásra szabadságot ezek nem ugy adnak e, mint a féle madaraknak a röpülésre, a mellyeknek czélnát vagy sinort kötnek lábokra, s nem engedik, hogy annál tovább röpjöjenek, mint ők akarják. Vagy azoknak is, a mellyeket sinoron nem szinte tartanak ugyan, mint az ölyvöket, karolyokat, solymokat, rárokat s egyebeket, de azért szabad röpülésre ugy bocsátanak, hogy a tanítás szerént a kiáltásra is még visszamennyenek. Mert ezek is szoval láttatnak szabadon hanni így, s embereket a Vallások próbálásán és azok közöl választáson meghinni; de azért, mikor vétkesitik azokat, kik az ő Vallásokat hamisnak itelik, s attul elállanak, vagy : kívül valok, igaznak mást, és nem azt itélik, s ahoz nem hodolnak, abbol megtetszik, hogy mindenik feltül itélettyük kormannyának olly térergeteset kévannyák, hogy a kik az elöt vélök egy Vallásban voltak, azután is igaznak azont itéllék, s azt válaszák; a kik tülök idegenek voltak is pedig, azok is hasonlóképpen, itélet s választás által magokat az ő seregökben adgyák: és igyezeknek az a Vallások közöl való választásra szabadságadások, nem valóságos, hanem czalárd, a mik, csak szinnel, s tetzés szerent valo.

«Alkalmatosságba már, e historianak emberek kezébe boczátására, az igaz, eleg lehet vala, hogy azt oly *Catholicus* nálam alig láthatta, a ki annak másokkal is közlését tülem nem kévánta volna. Bizony maga magok feléjkök közül is annak tellyesben elejökben adását kévánták, ollyak, a kik abbol tölem valami részt hallottak. Valamely más irásoczkáimnak is immár kézbe forgása, ezent láttatik vala kéválni. Ezek ellen mindazonáltal még ez vesztességbe volna, s örökkélet is volna; hanem tölük elválasztásom után ¹ csak ottan hamar, ezek engemet egyebekkel is kezdének gyalázni s rosz nevezetekkel is illetni; s végre pedig osztán, türesem szenvedésemmel gonoszul élvén, mint mondám, még eretneknek is merének mondani. Nem itélem azert, hogy azt mégis, mellyet régen készen tartok mint valami világi kénczet, láda keskeny oldalai közöl tovaab kellyen szorongatnom, vagy mint egy madarat, kasba rekesztve kelljen tartanom, hanem hogy röpülésre szabadjában hagyatván, azt szárnyára kellyen boczátanom;² árnyékról verőfényre kellyön hoznom. De;

¹ Erről láss majd az Olvasonak irt irásban, §. *Noha* . . .

² Ex umbra in Solem. *Adnj.*

«A gonosságnak mivolta szerént, melly még az annál szebben, jobban, helyesben s okosban rendeltettek is, mondottakat, vagy czelekedteket rongvollya; én azt jól tudom, hogy ezek ellen is, azt ezek ugyan megmondgyak, hogy, *Eddig historiammal hol voltam? dolgomhoz elébb azzal miért nem láttam? annak szöm eleiben adását ennyire miért halasztottam? és leginkáb, azoknak halálát, a kik e dologba fők voltak, arra miért vártam? mert ezekkel magamot, ebben igasságban járásom felöl nagy méltó gyanuságba hoztam.*

1. «De e hosszú haladékból a mondottak fölöt az is tartozik még, hogy a mivel ők engemet olykor vétkesítöttek, az hit felöl az én kérdés indításomnak, es annak álhatatos sürgetesömnek, egyátallyába való czellya, magokkal együt nem Vallásoknak gyalázatossa tevésem, hanem más volt oka, mint ¹ azt továbbad megmondom.

2. «Azokból pedig, a kik ezen dolgom forgatásában, sinatainkba jelen voltak, vagy egyebképpen is abba reszesültek, még elegen élhetnek; meg is jegyzem a könyv szélén, a kik felöl közzülök mit tudhatok, bennök kik holtak meg, s kik hol élnek?

3. «A megholt három helyet, kik a dologba fők voltak, a magok kezek irását adom elő.

4. «Semmit felölök, irások kívül is, olyat nem irok, a mely mindenek előtt igen igen lihetséges ne légyen.

5.² «Élnek vala is akkor még ezek, mikor a kösztünk let dolgaink felöl ³ együt én ezeket irtam vala.

«*De mivelhogy szinte oly nehezen szakadok vala el az én elébbeni vallásomtól, melly nehezen válik el az lélek a testül: nem hirtelenködém, és a magam tetzésén nem akarék járni: hanem a Calvinista Superattendensnek, es hozzá tarto Predikátoroknak megíráom az én bus lelkemnek nyughatatlanságát. Es bizonyos, s a magok vallás tétele szerént is, igassagos modokat adván elő, mellyek szerént én a kösztünk való beszédet kevannam: hat fundamentom kérdést támaszték elejökbe, mellyekben nékem nehézségem volt. Láttam is, hogy ha azokkal jo*

¹ Ez 2. irasnak alkalmatosságarol szoltomba.

² Paragrapho: *De e hosszú haladékból*; ad lineum undecimam per tinent haec, post verba: *ne légyen* ubi asteriscus iste † viditur.

³ Az 1612. esztendőbe nyomtatot Tanácskozás etc. előtt levő Homonnai Györgynek írot ajánlo levélbe.

modgyával ki nem fejtőzhetünk; semmiképpen vallásunk igaz keresztyen hit nem lehet: és nagy sok esedezésökkel kértem őket, hogy azokkal valo kételkedésimbe, engemet megigaziczának, lelki sebömből meggyogyiczanak: megjelentven aztis, hogy en nem vörsöngő, es egymast szoval hanyo vetekedést vadászok, hanem orvosságot, atyafiu, es szilid igazitast, s oktatast kevanok. Igérék, de ígérettyöket soha meg nem tellyesíték Ugy vagyon, hogy elvégre, leveleimbe valo sok untatásom után, kezdének sinatokat tenni: de soha semmi nagyob ellenek nem volt, mint, hogy azokba valo illetlen beszédeket megirtam, és orczájokra térítöttem; nagy sok feddésökkelis rangálván ártatlan fejemet, hogy azoknak megírásával szégyenítöttem és kissebbítöttem volna őket.

«Elsöben azért, mind az én velem valo sok vizsálkodások, tetovazások, fortélyozások és kiáltozások, s mind a magok közöt valo háborgások után, végre más sinatra halaszták a dolgot. Annakutánna más sinatba, meg az elébbenihöz hasonló magok viselése elkésőre, hármat, főéket rendelének közzülök, kik en velem a dolgot sinat nevével végbe vinnék. De, ezek is, szömbé kelvén vélök, a kösztünk valo beszéd felöl előadot, és az elől magoktul is javulot, s helybe hagyot conditiokra vagy modorokra, mellyek minden beszédbe valo czavargastul es czalardságtul elfogván egy igyenes utba tartotta volna őket, semmiképpen nem akarának szallani; azok nélkül pedig ugyan czak magokhoz hasonlóknak, az az, hivság és heába valo beszédüeknek találatának. Harmadik sinatba felosztották közöttök az ellenvetéseket, és a Superattendens ígéreretet tén levelébe, hogy irásokba ugyan megfelelnek: de azért, hogy beszédre tér mezejök lenne, még akkor sem az előadot conditiot es okok szerént. De ebben is, mutatásomra is, ugyan semmi nem kele; hanem Elvégre, Negyedik sinatba a dolog velem végbe vitelre (így) rendeltetet Predikátoroknak egyikét, ki közöttök leginkab akarja vala a dolgot, választották ¹ Nagy Szombatba, (a hová nem kiczin jelekből vet tölük valo félelömből beköltöztem vala,) hogy az ot valo Calvinista Gyülekezetöt, az én példambol vehető botránkozás ellen, predikálván, tanitaná; Kinek bejüvetelit megértvén, azon is mindjárt rayta lévőék, és mikor beszéddel sür-

¹ Suri Mihályt, akkor Komjáti predikátort.

getném, azt mondá; hogy: Nem tudnak mit velem czeleködni, mert soha oly erős varrást nem tehetnek, mellyet én, hozzá fogván a nagy éles kést, egyszersmind fel nem metczenék. (Ugyan is nem erős varrás, hanem nyállal való ragasztás vala minden feleletek.) Továb, csaknem könyvezőben, sok keserves beszédökkel szolván neki, miért nem akarnának velem, kételkedésbe levő, de tiszta szível járo atyokfiával jot tenni, igassagunkat megmutatvan, ha volna? miért akarnának szömlatomást, magoknak is sten eiőt nagy számadásával, pokolra boczatni, ha látnák, hogy joda indultam és eleit vehetnek? Monda: Mi jot tehetünk veled, ha nam semmit sem akarsz hinni? Melly oktalan feleleten sokat czudálkozván, mondék: Olyan hejába valo dolgoknak, a minémüket még ez ideig mondotatok, ugyan s ki adhatna helyt? De mindazáltal nam még sokat is nem vetöttem csak egyátallyába meg, hanem okát adtam, s irtam is, miért nem lehetnek semmiképpen igazak; s miért nem mutatyátok meg, hogy az én mondasim inkább erőtlenek; a tiéitek pedig erejébe maradnak? Söt inkább magatok is hihetitök e igazaknak es megmaradhatoknak lenni azokat, a mellyeket még eddig szollottatok? Es mikor ezt, Istenre, s lelkiismeretire, ennyihanszor kenyszeritven untatnam, hogy mondaná meg, ha ő hiheti e azokat igazaknak lenni? elvégre, ilyen tisztes válaszul boczáta: Immár te mit gondolsz véle, ha mi szerdékkal megeleégszünk is; a mi lelkünk ha megnyugszik rajta, te neked mi ellened benne? te lássad. S ez lén legutolso feleletek.

«Ezek immar bizony olyak valának, hogy mellyekre, ha merték volna, meg kellett volna szollalniok; de mostan, a mit én tudok benne, azok ellen csak nem is motczantanak.

6. «Ha talám pedig akkor azok, egy vagy más okból, igazságok oltalmazatába megfogyatkoztak, a mostaniak mondgyanak jobbakat azoknál, s megátalkodás nélkül, mostis az igaznak kesz vagyok helt adni, melynél jobbat mit kel kívánni? És így ezek ellen, it, és e dologba, az én hamissággal járo szándékomnak, még csak árnyéka sem maradhat.

«De, hogy már leveletem, böcsületes Uraim, végezzem; *A békeségnek neve minden jóknál édes és gyönyörűséges*, a háboruságé viszont, izetlen és keserü. Bizony pedig, a mennyivel föllyebb valo a hitben levő békeség, s egyesség, és vesződelmesb az igye-

netlenség, hogy sem a világ szerént valo is (mert a fölöt, hogy ez, nagy részént, leginkább a keresztyenségbe, amattul füg; ez, világ szerént valo kárunkat is, vagy a nélkül is kevés ideig tartó életünk fogyasztásával, amaz lelki hazunkat és örök életünk szépségével jár), annyival kívánatosbnak kel mindeneknél a hitbe valo egyezésnek is, es arra vezető utnak s eszköznek lenni. Illyenek pedig a tudos embereknek, a különb különb Vallásoknak igaz vagy hamis voltak, különb különb rendel s moddal mutogatások, es, mintegy azon egy eledelnek különb különb lével feladások; mellyekhez tartozik *A Calvinista Vallasbol a Catholicus hitre az én megtérésemnek is historiája*, melyből nagy nyilván megteteczik, a *Catholicus* hit ellen minden egyéb Vallások oltalmazásába (mert ebbe mindazon egy uton járnak), miképpen visellyék magokat azoknak főfő Prokátor prédikatori s így azok felöl embereknek micsoda itélettel kellyen lenniök. Én pedig azt tartom, hogy nagy Számtalan sokasággal, kegyelmetekis ezt a hitbe lévő ily vég nélkül valo háborgást, nagy szive fájdalomával érzi, könyvező szömmel nézi, es annak egyszer kevannya végét érni: melyre ezen *Historiát is*, mint legelső eszközt, kegyelmetek jo szömmel fogja látni. Azért im én is azt kegyelmeteknek, mint régen eltető, taplalo s tanuságomba gyamolito jo tet Uraimnak jo es haláado szivvel és lélekkal ajánlom s adom: Es egyszersmind azonoknak békeségbe, egesységbe s egyességbe létöket is kívánom. Irtam Posonba, Szent Benedek napján 1643. esztendőben. Kegyelmeteknek fejenként szeretettel szolgál

Vörösmarti Mihály;

Posoni Canonok s. a. t.

«Az Olvasónak.

«Ezeknek, a zablát nem szenvedhető nyelvök miat, én e historiának kibocsatasára 1628. esztendőben is magamat rea gondoltam vala, noha szándekomat meg félbe hattam. Es a különböző Vallások közöt az igaz hitnek kitalalására segítő eszkezeokról valo tanítással; mellyet osztán az *Intő s Tanító Levélnek* negyven negyedik Tanuságába foglaltam, azt a *Suri* s akkori *Patronusának* ajánlottam vala. Még mast is pedig annak a levélnek utollya ide is szolgál; azért en is azt most is im ide irom, azon e szokkal:

«Ezeknek már erteséből es érdekem szerént megrostalások

s fontolások után, vezetesöknek követeséből, a hit dolgaiba miczoda igassagra hogy hogy s mint jutottam légyen, megirván, imazt én Nagyságodnak ajánlom. Egyebek elöl pedig ezzel én Nagyságodat azért akarám megtalálni, mert Istennek szolgálni s kedvesködni kéváo szándékból, azt tartom, de az egyszer meczalatásból (ó átkozot eretnekség!) nem értelem szerént valoból, tudom, hogy Nagyságod azoknak tudományokra valo tekintetiből (Rom. 10. vers. 2) mast is, mint azelót, nem kiczin kénczét költi s magokat predikátorságra szánt iffiaknak tanittatásokra, es azoknak tartasokra kik már predikátori köntösbe magokat fodros gallérokka! kelletik; kik közöt egy *Pataki* jo predikátor is, *Suri Mihály*, ki az én prédikátorim közöt is, mint egyebekben, ugy az én igasság vizsgálásom és megtérésem dolgában is, előkelő s főnforgo vala. Akarom azért, hogy Nagyságod az én *megtérésem historiájából* éreze s lássa, hogy *Appendit argentum non in panibus et laborem non in Saturitate*; Ezüstít és sok szép száz aranyát Nagyságod a nem kenyerre költi és fáradságát a nem megelegődésre. Ezt pedig Nagyságod *Posontol* fogva *Fílekig* valahol mi *Calvinista* predikátorok vannak, mindazoknak vallástételeből ércze azon *Suri Mihály* által, ugymint amazoknak¹ az egykor arra valasztásának erejéből, képekbéli által. Mert ez sok rendbéli disputacionk után azt elsőbe² nyilván megvalván, hogy oly erős varrást nem tehetnek, azaz, sem a magok *Calvinista* Vallás oltalmazása, sem a Romai hitnek rontására, olly kéréseket s erősségeket nem állathatnak, mellyeket a nagy éles késsel én mind fel nem metczenék, az az, helyes és megronthatatlan feleletekkel semmivé nem tennek: legottan, könséges nével (értelömré³) azt is jelenté, hogy láttják magok is, hogy Szérdék, az az heuságnak, gázságnak es hamisságnak lozpcocza, s nem Isteni igasságnak jo falattya Vallások; de a mibe mar egyszer ók akadtak, attul semmi okon elszakadni nem akarnak. A nagy nyilván valo, és czak nem kézzel tapasztalható s meg vallot, és így nem ellenmondást váro, hanem hozzá haylott s két kezzel kapást erdőmlő igasság ellen pedig illyenekkel és ezekhez hasonló töb ettül származot beszédekkel s

¹ Erre lásd az ötödik Résznek utollyát §. *Ezek* . . .

² Lásd a nyolczadik Résznek vége felé §. *Raytok* . . .

³ Ibidem §. Sequ. *Az utcán* . . .

czelekedetökkel, ilyen megátalkodot mint ez, kik töreködhettek, hanem *quos Deus despexerit*,¹ a kik Isten szöme elől elvették. Es ha mit azokban, a mellyeket irtam, ő fogna tagadni, vagy különben mondani, hogy Nagyságod csak addig ne akarja hinni, míg irással azt ő nekem szömbömbé nem meri mondani, Nagyságodat azon kérem. Kérem azon is, hogy az uri erkölczhöz illendő Kegyösség fölöt, a Keresztyenségbe lévő Vallások közöt, az igasság érteséhez valo szeretetiből, és Isten országába valo igyeközéséből, Nagyságod ez én Nagyságodnak nagy indulatból és jó szandékból ajánlot kiczin munkámat vegye kedvesen; es üdöt s ürességet vévén arra magának, mint léleküdvösségébe járo dolgot olvassa meg is figyelmessen. Mellyel Nagyságodat az Ur Isten éltesse es szent nevének tisztösségére vezérellye az igasságnak ismeretire.

„Alkalmatosságáról is ez irásnak ugyan akkor ezt irtam vala :

«Megtérésömtül fogva ennyi ideig, ugymint tizönnycz esztendeig, a felöl halgatasba létömből, eléggé megtartozik, mely tavall jártam én attul, a miröl az én predikátorim, magok lelkek ismereti vádolásából, oly igen rettegtek, hogy a Vallások igassága vizsgálásával csak azért vagyok oly igen raytok, hogy az ő *Calvinista* tudományokat (kitezczvén tudniillik annak hamissága) világ eleibe nevetésre s pökésre adgyam. Es a mitül rettegtek, noha im fejökön tölt, ama mondat szerént: *Quod timet impius eveniet ei*, mindazáltal azt, nem az én feltet czélomnak, hanem a magok nyelveskedésöknek köszönyyék. Mert noha gonosz szándék az sem let volna, mindazáltal a kívül én dolgomba másra nézek vala, tudniillik I. hogy magamnak Vallásom igassága kitalalása nagy kevanóságomba eleget tennék; II. hogy igassága kerestömbé annak ha valahogy hamissága kinyilatkozása miat, társaságoknak ellene kellettnek mondanom, a mint im történék is, az ő ellenem valo kátyolodásoknak azzal eleit venném. Es az én részemről eleget is tévén magamnak, (mert ugyan is, ennyi rendbéli sídeig valo probalással vakmerőségnek vetketül magamat még sem mentöttem e meg?) hozzám illendő értelemmel, én is bátran mondom magamról amazokat:

¹ Eccl. 7. vers. 14.

*Requiem quaesivi et in haereditate Domini morabar. Sic in Sion firmatus sum, et in Civitate Sanctificata similiter requievi, et in Jerusalem potestas mea. Radicavi in populo honorificato et in plenitudine sanctorum detentio mea.*¹ Es megnyugot lelkem szent Dáviddal örvendetesen éneklí: *In Ecclesia magna vota mea reddam in Conspectu timentium Dominum.* És; *Confitebor tibi Domine in Ecclesia magna; in populo gravi laudabo te.*² De az ő részéről azt a tanuságot adák, hogy: *Contra Sycophantorum morsum nullum est remedium.* A patvarkodik mardosási ellen orvosság nem találtathatik. Mert a szájokba vetöt erős zablát is megmarák, és így nyelvüket elsőbe nyargalloba boczátvan, tülek elvalásomnak hamis oka hirdetesekbel, és hogy minden elejökbe adot kérdésökre, igaz, s elegendő feleleteket adtak légyen, s egyebökkel kezdének rágalmazni. Melyre halgatásomat, talán magamat vétkössé hagyására magyarázván, ama mondás szerént: *Qui tacet, consentire videtur*; osztán kezeket is emelíték, és írásokba, közzülök ki deákul *apostatának*, s ki magyarul pribéknek kezde nevezni. Hitömnek és szömélyemnek gyalázattyával, nem ítélem azért illendőnek, hogy ezekre már tovább már halgassak. De közép munkámban ismét megezökönöm, és gondolkodom, ha kezdet dolgomba ugyan előmennyek e; forgatvan előttem,³ kikkel tészek föl. Mely ellen az segíte, hogy a kik ujonnan kezdének megtérni, de keveseb munkára, avagy a felől csak a magokba valo végczélra, azzal kezdék azokat terhelni, hogy ha nyavalyájokat érzötték, elejökbe nékiek miért nem vetötték; mert noha imígyen s amugyan tettek volna: ama bogár modgyára, mely éjjel fényesködik s nappal nem is tetczik; a hol nem kevannyák tülök, ott mindent czeleködök, s a hol kevannyak, ot semmirekellök. Mint kiket pedig fő modon ismértem, én ezeknek ilyen czeleködötüktül eleitől fogva rettögtem. Ezért, velem szömbe valo szoszaporitasokat nem szenvedtem: a mit hol szóltak s czeleködtek, ottan hamar jó reszént azt is írva szömök közze küldöttem a nekiek küldöttek fölöt is, valamellyeket nálam jegyzésben őrzöttem. Mastan már e szájok feltatasának s pennajok mozditasanak

¹ *Eccl.* 24. vers. 11., 15., 16.

² *Psalm.* 21. vers. 27., *Psalm.* 34. vers. 21.

³ Erről lásd az első részt, az utollyán szinte.

alkalmatosságából, néked is Keresztyén Olvaso, a dolgot im eléd-
ben adom, hogy látván tülök olválásomnak nagy melto okát, érezed
gyalázásoknak méltatlan voltát, és ha talam azon állapotban vagy,
lelkednek példám szerént, viseld te is jól gondgyát. Ezzel kevanom
egésségednek folyását.

Első.

Vörösm.

Post haec oportebit jam illa ponere ;
Ez irasnak rendi.

Vörösmartí etc.»

Itt a codex vége. A m. tud. Akadémia birtokába valószí-
nűen Simai Miklós gyűjteményével jutott, melyet a Teleki grófok
vettek meg. A kéziratárnak egyik igen szép és érdekes alkató
része, a minek a XVII. század egyháztörténetének magyar kutatói
jó hasznát vehetik.

NOVA TRANSYLVANICA. TALIO.

DR. ILLÉSSY JÁNOSTÓL.

Az ellenséges viszony, mely III. Ferdinánd és I. Rákóczy György között évek óta fennállott, az 1642. év kezdetén oly feszültté vált, hogy a király kormánya minden perczen attól tarthatott, miszerint fegyverben álló ellenségeivel a francziákkal és svédekkel a fejedelem valóban megköti a véd- és dacszövetséget, mely iránt 1637 óta több-kevesebb nyiltsággal folytatott alkudozást. Ismerve az öreg Rákóczi jellemét, valóban nagy okokat kell föltételeznünk, a melyekért nem száná oly dologba elegyedni, «melynek kimenetele igen bizonytalan és nagy szerencsén forgana, féltvén szép békeeséges országát, fejedelmi házáat és szép gazdagságát kockáztatni.»¹

Ha az országos bajok, mint az alkotmány gyakori megsértése s különösen a protestánsok üldözése még az oly bölcs, türelmes fejedelmet is, a milyen Bethlen Gábor volt, fegyverre kényszeríték, mennyivel inkább kellett tartani I. Rákóczy Györgytől, a ki türelmetlenül csüggött vallásán s azt, ha nem oly törvénytelen módon is, mint Ferdinánd a római katolikust, uralkodóvá szerette volna tenni országában. Elég csak a jezsuiták üldözésére és a zsidózók megszentencziázására utalnunk.

De nemcsak a közügyek, hanem talán még inkább személyes sérelmei is nagyban közrehatottak a fejedelemnél fegyveres mérközéssel szerezni magának elégtételt. A befolyásos magyar urak közt igen sok ellensége volt. Ezek száma Pázmány halálával Lósy

¹ Szalárdy: Siralmas Krónika, 145. l.

Imre, majd Lippay György esztergomi hercegprímásokkal szaporodott. Különösen sokat kellett szenvednie Eszterházy Miklós nádortól és gr. Homonnay János felsőmagyarországi főkapitánytól. Emez atyjától örökölte az erdélyi fejedelmek iránti gyűlöletet s abból nem is igyekezett titkot csinálni. Amaz diplomatikai ravaszsággal a fejedelem jóakarójának mutatta ugyan magát s jó tanácsokkal bőven szolgált neki, de bizalmasai körében, sőt levelezéseiben kedvteléssel gúnyolta a fejedelmi ház gyöngéit. Rákóczy e két ember éles nyelvéről igen jól volt értesülve s követői által többször panaszkodott rájuk a királynak.

Idősb Rákóczy, mint ember és fejedelem, sok jeles tulajdonokkal dicsekedett. Mint fejedelem országa boldogságát lelkiismeretesen szívéen hordozá, mint ember jó férj és családapa volt; példás házaseletéről legelkeseredettebb ellenségei is csak tisztelet hangján nyilatkozhattak. Két gyöngéje azonban nagyon kihívta maga ellen a kritikát. Egyik a vagyongyűjtési szenvedélye, másik a hit dolgaiba való aprólékos beavatkozása. Mindkettőben osztozott vele hí felesége, Lorántfy Zsuzsanna, sőt az utóbbiban felül is multa. Köztudomású e korszak jellegzetes betegsége: a hitvitázás, mely nemcsak a templomi szószékeken, egyházi gyűléseken foglalkoztatta az embereket, hanem megyei és országgyűléseken, barátságos összejöveteleken, víg társaságokban úgy, mint unalmas magánosságokban. Történeti emlékeinkből látjuk, hogy az ilyen vitatkozások az udvari ebédeknek elmaradhatatlan fűszerét képezte. Szóval és írásban egyaránt úzték, nem volt ment tőle a legalsóbb és legfelsőbb társadalmi osztály. S hagyján, ha csak tisztán a hit mezején maradtak volna a polémiák! Mikor már az érvekből kifogytak s szép szóval egymást meggyőzni nem tudták, személyeskedésbe csaptak át s válogatott, sujtásos gorombaságokkal erőlködtek egymást lehurrogatni. A katolikus tábor főhadiszállása Nagy-Szombatban volt, a protestánsoké az erdélyi fejedelmi udvarban. Hol az egyik támadt, hol a másik, de nem szerettek elmaradni az «üstökvonásból». Még az ártatlanabb természetű theologikus művek sem maradtak viszhang nélkül. Ime egy példa a sok közül: 1637. aug. 15-én az öreg fejedelem fiai, György és Zsigmond letevén az urvacsorai vizsgát, ennek emlékére, mint ez abban az időben szokás volt, tanítójuk Keresztury Pál, a magyar Ratichius «Cristianus Lactens. . . » czim

alatt¹ egy munkát bocsátott közre. A kor természete szerint vallásos kérdések fejtegetése képezi a mű magvát, mindazáltal kevésbé erős polemikus éllel. Jobbára a felett elmélkedik, hogy a bűn és gonoszság ellen a hit oltalmazza meg az embert. De ennyi is elegendő volt, hogy «Egy Keresztyén Orvos-Doctor», a mely név alá Hajnal Mátyás jezsuita, a nádor udvari papja rejtőzött, «Kitett Czégér. . .» czímmel olyan feleletet adjon, melynek «tisztességes» hangja iránt már a mű teljes czíme sem hagy kétségben.² Az is a kor természetében leli magyarázatát, hogy Keresztury sem hagyta a maga jussát s már a következő esztendőben «Felserdült Keresztyén. . .» czím alatt³ úgy megfelelt az orvosdoctorrá lett «vak agg eb»-nek, hogy az azt, mint mondani szokás, aligha tette az ablakába.

Keresztury nem az egyedüli ember volt a fejedelmi udvarban, a ki tollharczra termett. Ott voltak még a nagynevű tanárok: Alsted, Bisterfeld, Piscator, a püspök Geleji Katona, az udvari pap Megyesi Pál s mások. Ilyen körben könnyen megmagyarázható, hogy a különben is túlbuzgó fejedelmi asszonyon szintén erőt vett az irodalmi dicsőség utáni vágy és «Moses és az Prophéták. . .»⁴ czímmel 1641-ben anthologia félet bocsátott közre, melyet «az Szent Irásnak gyakori olvasása között» szedegetett össze s a mely voltaképen kibővítése azon bibliai idézeteknek, melyeket a fejedelemszony Vásárhelyi Dániel jezsuitával való disputatiói alkalmával az örök életéről összeszedetett s udvari papjának, Megyesinek «Sz. Atyák öröme. . .» cz. munkájában közzétett.⁵

Az udvari emberek örömujjongással fogadták urnőjük művét s harsány hangon hívták fel az ellenpártot annak megczafolására. Ilyes hizelkedésekkel valósággal elkábították a fejedelemszonyt. Lorántffy Zsuzsánna mindenestre eszélyesebben cselekszik, ha a

¹ Szabó K. R. M. K. II. 508. sz. Egy évvel később, 1638-ban magyarul is megjelent: «Csecsemő Keresztyén. . .» czímmel. Lásd Szabó K. R. M. Kt. I. 678. sz.

² Megjelent Pozsonyban 1640-ben. Szabó K. R. M. Kt. I. 704. sz.

³ Szabó K. R. M. Kt. I. 722. sz.

⁴ Szabó K. R. M. Kt. I. 716. sz. A «Magyar Könyv-Szemle» 1888. évf. 332. lapján közöltem Vanoviczy János fehérbarát levelét 1658-ból, melyből kiténik, hogy Lorántffy Zsuzsánna még egy más könyvet is irt a «Szent Léleknek származásáról».

⁵ Szabó K. R. M. Kt. I. 701. sz. Lásd előszavát és 71—73. lapjait.

felekezeti torzsalkodásoktól távol tartja magát. A következmények megmutatták, mennyit ártott fejedelmi méltóságának és nőiességének ez irodalmi kísérlete. Mert midőn a megelőző polemiák által felizgatott katolikus tábor meglepetéssel tapasztalta, hogy a szenvedélyes eszmeviadalokban oly előkelő egyéniség is, mint a fejedelemlő, fölveszi ellenében a keztyűt, nem tekintvén a tisztesség korlátait, nem törődve a fejedelmi méltóság kiváltságaival, elvakult szenvedélyét egy oly könyvben elégitette ki, mely tartalmára és hangjára nézve az összes polemikus iratokat túlhaladta.

Az 1642. év legelején névtelenül magyar nyelven kiadott könyv «Nova Transylvanica» cím alatt jelent meg. Ekkoráig egyetlen példányát sem ismerjük. Mint alább látni fogjuk, nagyon érthető okok juttatták végpusztulásra. Tartalmából is csak annyit sejtethetünk, hogy az szerfelett botrányos, sőt gyalázatos volt. Csupa személyeskedésből állott. Éle egyenesen a fejedelmi ház ellen irányult. — Lorántffy nevéből, célzással a kezdő szótagra durva és ügyetlen szójátékot csinált s ezzel kapcsolatban az öreg fejedelmet «kocsis»-nak nevezgette, a mely névvel különben már előbb gr. Homonnay generalis is rendesen illetni szokta.¹

Kazy² még egy igen izléstelen passust őrzött meg a gúnyiratból: «In prolusione arcam Dei e terra Philistaeorum in Judaeam duabus fordis revectam, induceret: per id tempus unâ taurâ eandem vehi diceret.» Ugy látszik az egész munka képletekben, de félreérthetetlen képletekben beszélt a fejedelmi házról s ha szószerint vesszük a Kazy által használt «prolusio» kifejezést, talán beszélgetés formába volt öntve. Ez a forma különben is tetszetős volt a nagy közönség előtt, mely a botrányon már akkor is kapva kapott s a könyv hihetetlen gyorsasággal ismertté lett Magyarország legészakibb részében úgy, mint Erdély legdélibb zugaiban. «Igen elterjedett itt is kegyelmes uram az a rossz, mocskos írás, csaknem minden szegletben emlegetik és discurálnak fölöle», írja már áprilisban fejedelmi urának Bogádi András.³

Hasonló jelentések másoktól is érkeztek a fejedelemhez, a kinek a «Nova Transylvanica» igen kellemetlen napokat szerzett.

¹ Szalárdy id. m. 146. l.

² Franc. Kazy: Historia Regni Hungaria V. 53. l.

³ «Könyv-Szemle», 1883. 254. l.

A személye ellen irányuló támadást talán még eltűrte volna, hiszen a magas állású és a nyilvánosság terén működő egyéneket a kritika, bármilyen legyen is az, mint az árnyék kísérsni szokta, de, hogy gyöngéden szeretett felesége tudomást ne szerezzen róla s az által magát aggasztó búsulásnak ne adja, az igen sok gondot okozott neki.¹ A környezetnek szigorúan meghagyta, hogy az öreg fejedelemasszony előtt szót se tegyenek róla. Rendeletet adott ki, hogy Erdélyben s a hatalma alatt álló magyarországi részekben a pasquillus elkoboztassék, minek folytán a nagyváradi könyvkereskedőnél talált példányokat megégették.² A szerző kipuhatólására minden eszközt mozgásba hozott s addig is, míg az eredményre vezetne, megtette a diplomatai lépéseket Ferdinándnál, kérve, követelve a merénylő példás megbüntetését. E végből Bogádi Andrászt küldé Bécsbe sajátkezüleg irt levelével, melyben hevesen panaszkodik, hogy «famosus ille libellus non modo nostro, sed et afflictissimo matris familias nomini tot tamque foedus labes aspersit, ut eas nullis lacrimis eluere possimus». A felség azt válaszolta, hogy nem ismeri ugyan a szerzőt, de mihelyt tudomására jut, a mégerdemelt büntetés nem marad el.³

Bogádi jelentésében azon véleményének adott kifejezést, hogy sokan vannak a szerzőséghez, mi által még inkább megerősítette Rákóczyt abban a kezdettől fogva táplált gyanujában, hogy e botrány az erdélyi jezsutiák műve, a kik ellen több ízben szigorúan föllépett s a kikkel most még inkább éreztetni kezdte haragját. Különösen gyanúsította pedig Rajki Gáspárt, a kiről Kazy azt a nehezen elfogadható dolgot tartotta fenn, hogy a fejedelemasszony fiát, Zsigmondot egy alkalommal egyenesen azért küldte hozzá Kolos-Monostorra, hogy őt a «Moses és a Propheták» cz. műve megczáfolására provokálja, a mely kihívás elől Rajki akkor azzal tért ki, hogy ahhoz neki se szellemi se vagyoni tehetsége nincsen, különben is megfelelt már rá Pázmány. Rákóczy ugy vélhette, hogy a «Nova Transylvanica» nem egyéb, mint erre a kihívásra való

¹ . . . istenes férje azt tartja vala nagy gondnak, miképen tudhatná azt úgy eltitkolni, úgy hogy magának füleibe ne menne, igyekeztvén abból következhető keserűségét és megeshető nyavalyáját távoztatni. Szalárdy id. m.

² Kazy id. m.

³ «Sárospataki Füzetek» 1866. VII—VIII. 678. I.

felelet s e véleményének nem is átalott nyilvánosan is a legkeményebb szavakkal kifejezést adni, annyival is inkább, mert rájött, hogy Rajki volt az, a ki az erdélyországi benső dolgokat a magyar uraknak elárulgatta.

Mialatt Rákóczy minden erejét arra fordította, hogy a szerzót kipuhatolja s várta, hogy e részben milyen elégtételt fog adni a király, egy senki által nem óhajtott kellemetlen incidens történt. Ugyanis Keresztury Pál elragadtatván könnyen lobbanó vitatkozási szenvedélyétől, több jóakarattal mint tapintattal, minden megbízás és előleges engedelem nélkül pártjára kelt a fejedelmi udvarnak s «Talia» czím alatt szintén magyarul ez év április vagy május havában¹ olyan feleletet adott a «Nova Transylvanica»-ra, mely ennek tartalmában úgy, mint hangban mit sem engedett s a támadást azzal torolta vissza, hogy a katholikusokat és a királyt szemenszedett kifejezésekkel illette.

Rákóczy ezt a «maga gondolatlan bátorságot» és «fogadatlan prókátorságot» nem köszönte meg Kereszturynek, mert ez által az elégtételköveteléstől és nyeréstől elesett. Ellenségeinek alkalmas fegyver volt ez, arra hivatkozván, hogy ime a fejedelem emberei hasonló mocskolódással illetik a más vallásúakat és a királyt. A nádor sietett is tudomására hozni a fejedelemnek, hogy nincs mit követelőznie. E levél, mely ezen folyóiratban már szellőztetett,² az irodalmi perre érdekes világot vet, minthogy még közölve sehol sem volt, egész terjedelmében itt veszi az olvasó:

«Illustrissime Princeps. Az elmúlt időkben valami rosz könyvecskét bocsátottak vala ki, kiről ő felségét is megtalálta vala Bogádi uram által kegyelmed, melyet úgy vagyon én is láttam, de látván mocskosságát meg sem olvastam, hanem ottan tilalmaztam másoktól is olvasását, melyet megértvén, hogy cum indignatione vöttem én is nagyobb titokban kezdték a dolognak eredetét tartani, úgy, hogy mind ez mai mapig sem tudhatják kitől jött ki. Azonban im három Collegium Rectori jövének hozzám csak szintén tegnap s hozának egy kis könyvecskét is, kit Kereszturyi Pál neve alatt adtak ki, melyben arra a rosz könyvecskére sokképen roszabbul

¹ Kassay máj. 8-án már értesíti a fejedelmet, hogy a könyvet megkapta. A király máj. 7-ki levelében még nincs róla említés.

² 1881 : 222. és 1883 : 249. l.

felelnek, bele kevervén egy rossz emberért az egész Catholicusokat, nagy káromkodással irván mindnyájunk ellen s bele kevervén a Pater Jesuitákat is, mintha azok irták volna azon rossz könyvet, maga nem egy sem két panasz volt a Paterektől én előtem arrul: panaszolkodván a könyvecskének rossz és alkalmatlanul való írásáról s most ugyan követséget hoztanak hozzám Congregatiójokból, a ki im csak mostansággal volt Bécsben s magok szorgalmazták, hogy kikerestessék Authora, ne gyalázzódjanak és szenvedjenek ők miattok. Kérem is kegyelmedet nekik ezt ne tulajdonítsa, mert igazságot írok kegyelmednek sem hírek, sem tanácsok benne, sőt ily mocskos beszédért és írásért szólétsa meg ezt a Kereszthuri Pált is, ha az, akinek írja magát s ha már társól vette azt az irkálót, ne káromkodjék mindnyájunk ellen ily gazdul, mintha sem Istenünk, sem keresztyénységünk nem volna, sőt balgatag írásának praefatiójában fegyvert villogtat s azt hiszem, a mely szeléd elmével látom, kész is volna valaki rossz nyelvedéseért egymást vágatni velünk, meg nem gondolván, hogy nem volt, sem leszen soha oly hatalmasság s most sincsen, a ki ellen sokszor sok rossz és mocskos dolgokat ne irkálnának némely mocskosok, de a félék a böcsöletes személyeket nem szokták megbántani, hanem magok rosszágának teszik csak czégérét ki. Ám nem régen is nyomtatának Debreczenben¹ egy rossz könyvecskét ki, rakva gyalázatos gyűlöltető káromlásokkal az is, a mint im ebben a rut mocskos Talioiban is egyebet ennél nem látunk, holott sem ész, sem tudomány, sem semmi keresztyéni szelédség benne nincsen. Kire nevet is adott Talionak nevezvén, de éktelen magyarázattal és epitetonnal, melyet elhittem tökéletesen, hogy a mint mi azt a rossz kibocsátott könyvecskét kárhoztattuk, hogy kegyelmed is ezt a Talio könyvecskének írását nem javallja és animadversioiban is vészi, mert ám taliozna, csak ne keverne ily balgatagul mindnyájunkat bele. Kegyelmedet még is kérem, mivel mindnyájunk keresztyének vagyunk és magyarok is s sok ellenségünk is vagyunk nekünk s ahhoz kevesen is s egyenetlenek is vagyunk, ne engedjük

¹ Itt — úgy látszik — egy elveszett vagy lappangó könyvre van célzás. Szabó K, bibliographiai művei szerint 1642-öt közvetlenül megelőzőtt évekből nem ismerünk ily botránykozttató iratot, hacsak Chiba Mártonnak 1637-ben megjelent «Romanocategorus»-át annak nem vesszük.

egy felől is az ilyen rossz irkálásokat meg, a kikben, mint valami ördög konkolyát úgy hintsék a gyűlölséget, veszedelmönknek közéletésére közinkbe. E confidens irásomnak kegyelmedet kérem megbocsásson s vegye azon szeretettel, a mint én irtam. Isten tartsa jó egészségben kegyelmedet. Hefflau 25. Maii 1642. kegyelmednek szeretettel szolgál Gróf E. Miklós.»¹

Keresztury Taliojának ma egy példánya sem ismeretes. Czimén kívül egyebet sem tudunk róla, még annyit sem, mint a Nova Transylvanicáról. Oka nyilván az, hogy a fejedelem rögtön utját vágta szélesebb körben való elterjedésének s a még szét nem kapkodott készletet hamarabb megsemmisíttette, mint a hogy az a Nova Transylvanicával történhetett. Még a közközre jutott példányokra is valóságos hajtóvadászatot rendeztek a fejedelem emberei s közhírré tették, hogy «a typographus nyomtatását senkinek ne jelentse, ki életét szereti». Egyszersmind Kassay tanácsára rendelet bocsátatott ki, hogy ezentul a fejedelem előleges engedélye nélkül nem szabad könyvet kinyomatni. A censurának ez az első nyoma Erdélyben.

Szóval, Rákóczy mindent megtett, hogy a megsértett királyi méltóságnak teljes elégtétel szolgáltatassék s ekkor várta, hogy végre Ferdinánd is beváltja ígérését. Ujabb biztatást e részben nem sokára kapott is. — A fejedelem és a király közt a viszony ez időtájt mérgeesebb kezdett lenni, ujabb sérelmeket kellett szenvednie Rákóczynak, a ki ennél fogva a külhatalmakkal való szövetséget most nyilvánosabban kereste. Tudtára jött ez Ferdinándnak s a fegyveres támadás meggátlása végett követét, Lászlóffy Pál magyar udvari kancelláriai registratort sietve menesztette Gyula-Fehérvárra.

Előttünk van a követnek aug. 5-én adott utasítás, melyben a megbeszélendő és tisztázandó kérdések közt mindjárt harmadik helyen van a Nova Transylvanica ügye is. Erre nézve az utasítás a következőket tartalmazza: «Displicenter intellexisse Suam Majestatem, quendam libellum famosum incerto authore prodysse, in eoque Principissam Transylvaniae gravioribus verbis fuisse affectam. Ex adverso vero simili quopiam libello per quendam nomine Paulum Kereszthury in praejudicium praesertim Ecclesiasticorum

¹ Ered. fogalmazvány az Orsz. Levéltárban. Eszterházy cs. lt.

et Religiosorum eidem responsum fuisse. Quae moleste Suam Majestatem tulisse cupereque similia aemulandi studia ac inquietationes sublatas esse, ac proinde pro benigni affectus ac inclinationis suae erga Principem suosque studio, mandasse defacto Comitatus Regiis, ut ejusmodi libelli comportentur et supprimentur. Authorem vero in cujus cognitionem Sua Majestas jam prope devenit, animadversioni convenienti subjicere decrevit. Quia vero ex adverso Paulus Kereszthury foediori adhuc ac magis famoso libello in status praesertim Ecclesiastici et Religiosorum honorem grassatus est, eundem similiter ex parte Principis castigari et corrigi aequitatis justa ratio postulat.»¹

Augusztus 10-én indult útnak Lászlóffy a királynak és királynénak a fejedelemhez és nejéhez sajátkezüleg irt leveleivel. Tizenhárom napi fársztó kocsikázás után Görgényben találkozott Rákóczyval, a ki feleségével, Zsigmond fiával s több főurral épülő félben levő várát tekinté meg s vadászgatott. Üdvözetére a fejedelem egy főemberét küldte, a ki megértvén, hogy a fejedelemasszony számára is hozott a királynétól levelet, élénk aggodalommal kérdezősködött, vajjon van-e a levélben említés téve a gúnyiratról, mert «principissa de famoso libello hactenus nihil constitisse, imo ne id ipsi apperiat sub gravi indignatione Principis per totam Transylvaniam interdictum esse, quasi si literae de similibus ad Principissam datae essent non levis displicentia Principi exinde emergeret.»²

Lászlóffy erre kijelentette, hogy a levél semmi ilyest nem tartalmaz, a királyné csupán üdvözetét és jókívánatait küldi a fejedelemasszonynak.

A kihallgatáson aztán előterjesztette a király propositióit ugyanazon szavakkal, a melyekkel az utasításban foglaltatnak. — A gúnyiratot illetőleg ez volt Rákóczy válasza: «se graviter sensisse editionem famosi libelli contra Principissam, cum qua jam per viginti sex annorum spatium in matrimonio senuisset, extradati. Responsum etiam Pauli Keresztury cum indignatione intellexisse optasseque potius, ut tenor illius libelli ipsum Principem vel ali-

¹ Orsz. Ltár. Conc. exp. canc. 1842. Nr. 305.

² Lászlóffy követségéről való tudósítása egész terjedelemben közölve van: Archiv für kunde österreich. Geschichts-Quellen VIII. 1852. 53 l.

quem Principuorum suorum, quam ipsam Principissam offendisset.» Egyébiránt mielőtt a propositio összes pontjaira végleges választ adna, megbeszéli előbb tanácsosaival, kik között az ősz Kassay is ott volt.

Néhány nap mulva meg is kapta Lászlóffy a következő választ: «Magis conveniens esse, ut autor libri contra Principissam editi, prius Paulo Keresztury puniatur, rationes hujus assignando, Primo, quod Paulus Keresztury suum adhuc nihil in contrarium scripsisset, dum Princeps apud Majestatem, pro satisfactione superinde sibi impendenda institisset. Praeterea quod Princeps irrequisitus, eos per Kereszturium editos libellos comportari et suppressi fecisset. Et quod magis est, ne in posterum aliqui novi libri, sine praescitu Principis in Transylvania Typis excudantur, id serio Princeps praetribuisset. Deinde quod Paulus Keresztury in doctos invectivam fecisset, quae inter pares utique transiret. Autor vero libelli contra Principissam editi, sexum foeminei offendisset recordatusque est Princeps, etiam operis Petri Pazmany, Kalauz dicti, qui si inquit attentius inspectus fuerit, non minores calumnias Calvinianis et aliis repraesentabit. Insuper prioritatem poenae vel exinde etiam hinc praestandam proponebat, quod illius sexus foeminaeus offensus esset, cui utique tamquam debiliori conniveri debitusque honor et praecedentia a sexu virili deferri, etiam inter Principes personas consvevit.»¹

Ferdinánd a követe által tett ígérétét csakugyan be is váltá. Még az nap, a melyen a Lászlóffynak adott utasítás kelt, a Nova Transylvanica elkobzása iránt a felső-magyarországi megyéknek is kiadta azon rendeletet, melyet Reizner e folyóiratban közzétett.²

Ugyanekkor Nyáry István grófhhoz a következő meghagyást intézte:

«Ferdinandus etc. Spectabilis et Magnifice fidelis nobis dilecte. Libellos quosdam non sine laesione famae et honoris magnarum et illustrium personarum idiomate hungarico proximis temporibus

¹ Lászlóffy jelentése.

² «Magyar Könyv-Szemle» 1881. 222. l. Eredeti fogalmazványa az Orsz. Ltárban Conc. exp. canc. 1642. Nr. 309. ezzel a hozzáadással: «ad cottus partium Regni in feriorum sic: manibus Vice Comitís vestri, per ipsum fideli nostro Regni ipsius nostrae Hungariae Comiti Palatino tradendos . . .»

prodysse, displicenter intelleximus. Unum quidem sub titulo Nova Transylvanica in ditionibus nostris suppresso authoris nomine, alterum vero responsorium ejusdem sub nomine Pauli Kereszthury in partibus Transylvanicis evulgatum. Quae quidem cum suis publici scandali honore praesertim, uti praemissum, illustrium personarum, magnorum virorum, Statusque Ecclesiastici consultum esse cupientes Mandavimus fidelibus nostris partium illarum Regni istius nostri Hungariae superiorum comitatibus ut ejusmodi libellos apud quorumque manus reperiri poterunt conquirere et compertam manibus Vice Comitibus cujuslibet Comitatus traditos, per ipsos tibi assignari facere debeant, neque deinceps quispiam tales libellos edere et evulgare imo neque conservare contra hanc expressam benignam nostram voluntatem praesumat. Quocirca fidelitati tuae benigne committimus et mandamus, quatenus dictos libellos ab ysdem recipere et supprimere et pro parte quoque tua negotium hoc ita promerere velis ac debeas. Gratia nostra Caesarea et Regia tibi in reliquo benique propensi manemus. Datum in Civitate nostra Vienna die 5 mensis Augusti 1642.»¹

Hátra volt még, hogy másik ígétét, t. i. a szerző kipuhatolását és megbüntetését is teljesítse a király. Ezt annál könnyebben tehetné, mert mikor az utasítás Lászlóffyhoz s a rendelet a megyékhez elkészült, a szerző már ismeretes volt. Bizonyítja ezt az a körülmény, hogy ugyanazon a papíron, mely a Nyáryhoz intézett meghagyást tartalmazza, foglaltatik az esztergomi érsekprimáshoz intézett. itt közlendő rendelet, melyről a napi dátum valószínűleg csak azért hiányzik, mert expedálás előtt a király beakarta várni, milyen eredménnyel jár követe az erdélyi udvarnál?

«Ferdinandus etc. Reverendissime in Christo Pater fidelis nobis syncere dilecte. Certum quendam libellum famosum in hoc Regno nostro Hungariae non sine laesione famae et existimationis Principissae Transylvanicae prodysse, displicenter intelleximus. Quod quidem Princeps Transylvaniae quo tulerit animo vel inde apparet, quod proxime elapsis temporibus, qua per literas, qua per ablegatos satisfactionem sibi impendi; authoremque libelli castigari constanter postulaverit. Innotuit autem nobis authorem ejusmodi libelli *Georgium Zecheny* Canonicum Strigoniensem fuisse, cujus

¹ Orsz. Ltár. Conc. exp. can. 1642. Nr. 308.

praecipitantiam animadversioni subyci et vel hoc pacto Principi satisfactionem impendi aequitatis justa ratio postulat. Cupimus itaque ut fidelitas vestra dictum Georgium Zecheny personam utpote Ecclesiasticam, vestraeque jurisdictioni subjectam exily ad tempus poena corrigere ac alio emendare velit. Cum autem per partem adversam de facto longe famosiori ac foediori libello responsum fuisse libellos tamen ipsos per Principem retractos ac suppressos extitisse acceperimus benigne statuimus ut dicti libelli etiam in ditionibus nostris prohibentur. Quocirca fidelitatem vestram clementer requirimus quatenus praescriptorum libellorum editionem ulteriorem nullatenus concedere ac permittere, quin si uspiam vel apud Bibliopolas vel vero alios nobis subjectos reperiri poterunt ad nos deferri facere ac suppressere debeatis. Gratia nostra Caesarea et Regia vobis in reliquo benigne propensi manemus. Datum in Civitate nostra Vienna die . . . . . mensis Augusti 1642.»¹

Ime tehát sikerült kiderítenünk, hogy az oly nagy port fölvert gúnyirat szerzője *Szecheny György esztergomi kanonok* s nem Rajki, a kit Rákóczy, vagy Hajnal, a kit tudósaink gyanúsítottak. Most még csak az volna irodalomtörténetünk és könyvészetünk gyarapodására kívánatos, vajha a két «mocskos irás» előkerülne!

Szécheny György büntetését illetőleg meg kell jegyeznünk, hogy az reá nézve voltaképen «gradus ad majora» volt. 1643. nov. 20-án csanádi, 1644. szept. 13-án pécsi, 1648. ápr. 18-án veszprémi, 1658. jan. 2-án győri püspök lett; 1685. márcz. 21-én elérte a hazai legfőbb egyházi méltóságot, az esztergomi érsekprimásságot. Meghalt 1695. febr. 18-án. Még egy magyar nyelvű munkáját ismerjük: a gr. Batthyany Ádámné, gr. Formontin Aurora Katalina fölötti gyászbeszédjét, melyet mint veszprémi választott püspök 1663. jan. 10-én tartott Németujváron.²

¹ Orsz. Ltár Conc. exp. canc. 1642. No. 308.

² Kinyom. Bécsben 1654. Lásd «Könyv-Szemle» 1879. 35. lap.

KÉT MODENAI CORVIN-CODEX TÖRTÉNETE.

CSONTOSI JÁNOSTÓL.

— Második közlemény. —

Ezen közleményben adjuk azon levéltári és diplomáciai okmányokat, melyeknek alapján a két modenai Corvin-codexet revindikálnnk sikerült.

1.

A karok és rendek üzenete a főrendekhez, melyben a Nemzeti Múzeum művelődési missióját kiemelve ezeknek figyelmét a gróf Ráday-könyvtár és a Kovachich-féle kéziratgyűjteményre felhívják s megszerzésöket a Nemzeti Múzeum számára ajánlják.*

1840 máj. 1.

Minekutánna a' nemzeti Musaeum felállításában az Ország Rendei leginkább arról kívántak gondoskodni, hogy az olly nemű ritkaságok, könyv és kéziratok, mellyek honunknak, nemzetünknek, és az állománynak, a' hajdankorban tapasztalt viszontagságainak, fokokénti kifejlődésének, és a magányos, úgy mint a' köz életben szokásainak, erkölceinek és törvényeinek történeti emlékeül és felvilágosításául szolgálhatnak, az ügyetlen kezek, és idő rombolásától megóvattassanak, és a' tudományos vizsgálódásainak elősegélésére megtartassanak: Gróf Ráday nemzetség birtokában lévő

* Kivonat az 1840-iki országgyűlés 143-ik május 1-én tartott ülésének irásaiból. 98. l., 362-ik szám alatt.

könyv, és kéziratok gyűjteménye már a' múlt országgyűlésen magára vonta az Ország Rendeinek figyelmét, meg is méltóztatott Ő cs. kir. Fő Herczagsége országunk Nádora ígérni, hogy azon gyűjtemény iránt szerződésnek eszközzéséről gondoskodni fog, a Karok és Rendei tehát tisztelettel megkérni kívánják Ő cs. kir. Fő Herczagségét, hogy ezen gyűjtemény tartalmának nemzeti érdekéről, — valamint szintén Kováchics Márton hátra hagyott iratai, úgy az Országban egyebütt is létező gyűjteményekről, mellyeknek megszerzése a' nemzeti Musaeum felállítása céljait előmozdítaná, magának közelebb belátást szeretetni, a' tapasztalandókból az Ország Rendeit értesíteni méltóztassék — szives bizodalommal felszólítván a' mélt. Főrendeket, hogy e részbeni kívánatuknak előmozdítására a Karokkal és Rendeikkel kezét fogni méltóztassanak.

2.

Az országgyűlési kérelmek és sérelmek tárgyalására kiküldött bizottság jelentése Borsod vármegye felterjesztéséről, melyben a gróf Ráday és Kovachich-féle könyv- és kézirat- és a Drevenyák-féle ásványgyűjteménynek a Nemzeti Múzeum részére leendő megvásárlását, továbbá Mátyás király külföldön elszórt könyvtárának visszaszerzését és a magyarországi vonatkozású, történeti fontossággal bíró, de külföldi könyv- és levéltárakban levő okmányoknak akár eredetben, akár másolatban való megszerzését a Nemzeti Múzeum részére javasolja.

1844. május 8.

2. Borsod vármegye emlékezetbe hozza: hogy a' gróf Ráday család könyvtára, — a' néhai Kovachich Márton levél és okirati gyűjteményei, — 's a' Drevenyák Ferencz ásványainak a nemzeti muzeum számára leendő megszerzésök, a' fenséges Főherczeg Nádorra lévén bizva; az iránt ő cs. kir. Főherczagségétől további rendelkezés végett tudósítás kéressék. — Egyébiránt.

A' mennyiben dicső emlékezetű 1-ső Mátyás királyunk fényes könyvtárának némelly maradványai a' bécsi császári könyvtárban

* Kivonat az 1844-iki országgyűlés 143-ik május 8-án tartott ülésének irásaiból. 337. l.

találtnak fel; e' felett elég nyom van arra, hogy olly maradványok Konstantinápolyban is találkoznak: — mint ezeknek a' nemzeti muzeum részére leendő kiadása és illetőleg visszaszerzése iránt ő Felsége olly hozzátétellel kéressék meg, hogy egyszersmind a' vaticanumi, velencei, florentzai könyv- és levéltárakban lévő 's Magyarország dolgait és történeteit érdeklő okiratoknak 's leveleknek is eredetőkben, vagy legalább hiteles átiratban leendő kiadásukat kegyelmesen kieszközölni méltóztassék.

Figyelemmel ő cs. kir. Főherczegségének az ország Nádorának az utóbbi országgyűlés alatt a' tek: K. K. és R. R. izenete következtében adott válaszára; nem különben a' tek. K. K. és R. Rnek a' Drevenyák-féle ásványgyűjtemény tárgyában a mélt. Főrendekhez intézett 's ezek által elfogadott izenetükre is, a' küldöttség véleménye szerint a' kívánat elsőbb részét illetőleg ő cs. kir. Főherczegségének az ország Nádorának tudósításától kellek várni; a' kívánat utóbbi része pedig, mit az egész nemzetre nézve különös figyelmet érdemlő tárgy, külön felírás utján lenne felterjesztendő.

3. sz.

József nádor ő császári és királyi fenségének jelentése az országgyűléshez a Nemzeti Múzeum állapotáról, a wolfenbütteli herczegi könyvtárral a Corvina maradványai iránt folyamatban levő tárgyalásokról és a Drevenyák és Kovachich-féle gyűjteményekről.

1844. jul. 25.

IV. SZAKASZ.

A nemzeti Múzeum és annak pénztára állapotáról.*

. . . . .

A mi már a felsorolt szaporodásokat illeti: meg kell még itt jegyezni, hogy a' Wolfenbütteli Nagyherczegi könyvtárban található néhány Corvin Mátyás hajdani könyvtárából fenmaradt ritka

* Kivonat az 1844-iki országgyűlés 181-ik július 25-én tartott ülésének írásából. 561. l.

becsű munkák átengedése iránt jelenleg alkudozások folynak, — továbbá hogy valamint néhai Drevenyák Ferencz ásványgyűjteményének, — a mennyiben ebben több igen becses kivált belföldi ásványpéldányok találhatnak, úgy a gróf Ráday család 's néhai Kovachich Márton könyv-, levél- és okiratgyűjteményeinek a nemzeti muzeum számára leendő megszerzése is igen érdekes volna, — ez utóbbiak megvétele azonban a' nemzeti museum rendes jövedelmeiből, — mellyek, ha csak e részben az országosan egybegyűlt KK. és RR. valami más alapot ki nem rendelnek, a' hátra lévő belső kikészítésekre lesznek fordítandók, — a' nemzeti museum jelenlegi pénztári állapotát tekintve egyáltalában nem eszközlhető.

Mielőtt már a' nemzeti museum pénztára mibenlétének kimutatására szolgáló oklevelek adatnának elő meg említendő még e' helyütt, hogy a nemzeti museum új épülete a' fentebbiek szerint már a tökéletes elkészüléshez közel állván, 's ennek következtében a különböző gyűjtemények ebben legközelebb elhelyezendők lévén, hogy ezek elrendezése annál czélszerűbben eszközölthessék, a szükséges felvigyázat könnyebben gyakoroltassék, 's a' rend és ezen nemzeti intézet dísze annál inkább fentartathassék, az ez előtt huzamosb ideig ürességben volt igazgatói hivatal, mult esztendőben betöltetett, 's igazgatóvá általam a tudományok, természet és művészet művei iránt tanúsított szeretete tekintetéből Kubinyi Ágoston neveztetett légyen ki, ezen hivatalát azonnal által is vette, s az idő óta teljes buzgósággal folytatja.

4. sz.

A főrendek válasza a karokhoz és rendekhez a Ráday-, Kovachich- és Drevenyák-féle gyűjteményeknek a Nemzeti Múzeum részére leendő megszerzése és a Mátyás király könyvtára ügyében intézendő felírás tárgyában.

1844. aug. 2.

A' 2-dik pontot illetőleg: valamint a gróf Ráday család könyvtárának, a' Kovachich Márton levél- és okirati gyűjteményei-

* Kivonat az 1844-iki országgyűlés 188-ik augusztus 2-án tartott ülésének írásaiból. 15. l.

nek, úgy a' Drevenyak-féle ásványgyűjteménynek is a' nemzeti muzeum részére leendő megszerezhetésük tárgyában, az utóbbi országgyűlésen a' két tábla közt meg lévén az egyezség, a mélt. Főrendek az országos választmány véleményéhez járulva, az említett köz megállapodást a' Drevenyak-féle ásványgyűjteményre is szem előtt tartatni kívánják, és — miután ő cs. kir. Főhercegsége az ország Nádora tudósítását már beadni méltóztatott a tek. K. K. és R. Rnek annak következtében az itt érintett tárgyak iránt adandó további izenetüket elvárják.

A' mi pedig ezen pont másik részére kívánt felírást illeti: ő cs. kir. Főhercegsége és a méltóságos Főrendek ahhoz egész készséggel hozzájárulnak; egyedül arra kívánják a tek. K. kat és R. ket figyelmeztetni, hogy miután egy részről, — ő cs. kir. Főhercegségének tudomására, — ő Felségének a' török udvarnál lévő követe, a Konstanczinápolyi könyvtárt megvizsgálván, ott semmi olyast, a' mi Mátyás király könyvtára maradványára mutatna, nem talált; más részről pedig, mivel igen valószínű, hogy ilyen maradványok a Bolognai könyvtárban léteznek: ennél fogva czélszerűbbnek látják, hogy Konstanczinápoly kihagyatván, Bologna említessék meg a fölírásban.

5. sz

A magyar Karok és Rendek felírata V. Ferdinánd királyhoz, melyben a Corvina külföldi maradványainak a M. Nemzeti Múzeum részére leendő visszaszerzését csere, ajándék vagy vásárlás útján kérelmezik.

1844. szept. 3.

Felséges Császár és Apostoli Király!

Legkegyelmesebb Urunk!

Azon fénykört, mely I. Mátyás királyunk országlása éveit, Magyarország határain kívül is, had és béke idején egyiránt tündöklökké tette, különösen nevelvén ama könyvtárak is, melyek alatta és általa a magyar királyi lakokban alakultanak, s másukat azon időben Európában nem találták, azon csapások és vesztegetések közt, melyekkel a balsors a századok hosszú során keresztül ottan ottan sujtotta hazánkat, egyik legfájdalmasabb az: *hogy a tisztes régiség említett könyvkincstárából részint a nagy emlékezetű*

király elhunyt utáni gondatlanság és pazarlás, nagy részint pedig a kezeire került nagy kincs becsét nem érzett pusztító ellenség vad dühe miatt, ha csak reá maradt polgari ereklje gyanánt is — egy darabot se bír a nemzet.

E keserű fájdalom mértékét öregbíti az is, hogy hazánk évkönyveiből sok fontos oly dolgok kellő ismerete hiányzik, melyek még vagy épen nem tudatnak, vagy kétes homálylyal takarva levő körülményeik és kivált okaik nyomós felvilágosítást várnak és kívánnak, mindezek pedig akkép azért állanak, mert azon levél- és könyvtárak, melyek a mondott végre szükséges kútfőket és okiratokat nyújthatnának a szaktudósoknak, azok előtt mindeddig fel nem nyitlanak.

Hogy tehát a nemzet e lényeges fogyatkozásain a lehetőségig segíteni lehessen, Felsőgedet utódaink nevökben is alattvalói bizodalommal s fiúi buzgó tisztelettel kérjük : hogy a mennyiben tudatik, hogy I. Mátyás királyunk hajdani fényes könyvtárának némely maradványai különféle helyekről s utakon és időkben *a császári bécsi könyvtárban kerülvén, annak belsejében tartatnak, e fölött igen valószínű, hogy hason maradványok a bolognai könyvtárban találkoznak, Felsőged mindazoknak a nemzeti Múzeum részére leendő kiadását, részint kegyelmesen elrendelni, részint pedig visszaszerzésüket a római vaticanumi, berlini, velencei és flórenczi könyv- és levéltárakban századok óta elzárva levő s Magyarország dolgait és történeteit mind érdeklő, mind pedig sok részben felvilágosítható okiratoknak és leveleknek ezen ott kevésbé érdekes, de hazánkra nézve megbecsülhetetlen diplomatikai kincseknek is eredetökben vagy legalább hiteles átíratbani kiadásukkal együtt hathatós közbenvetésével a nemzet örök hálájára eszközölni méltóztassék.*

Kik egyébiránt királyi kegyelmébe jobbágyi alázatossággal ajánlottak maradunk.

Kelt szabad királyi Pozsony városában, September hava harmadik napján az 1844-ik évben tartatott országos ülésünkből.

Császári királyi Felsőgednek

legalázatosabb káplánjai, szolgálai s örök hűségű jobbágyai, Magyarországnak s ahhoz kapcsolt részeknek országosan összevgyült Rendei.¹

¹ Kivonat az 1844-iki országgyűlés szeptember 3-án tartott 211-diki üléséből. L. az országgyűlés irományait.

6. sz.

V. Ferdinánd király kegyelmes királyi válasza, melyben a Karok és Rendek a Corvina külföldi maradványainak a M. Nemzeti Múzeum kiegészítése érdekében leendő visszaszerzése ügyében hozzá intézett feliratára megígéri, hogy a körülményekhez képest minden lehetőt megtesz arra nézve, hogy a Karok és Rendek kívánsága teljesüljön.

1844. nov. 4.

16.886.
966.

1844.
nov. 4.

Ad demissam Statuum et Ordinum Repraesentationem circa perquisitionem manuseriptorum bibliothecae Mathiae 1-mi Regis Hungariae substratam, antelatum suam Majestatem Regiam ea quae ad implementum desiderii huius pro ratione subversantium adjunctorum fieri poterunt benigne curaturam esse.

7. sz.

V. Ferdinánd király legfelsőbb parancsa hg. Metternich Lothár császári államkanczellárhoz, melyben a magyar Karok és Rendek felirata következtében utasítja, hogy a külföldi könyvtárakban levő Mátyás király könyvtárából származó kéziratoknak a M. N. Múzeum kiegészítésére, legalább másolatban leendő visszaszerzése ügyében a külföldi követségek útján tegyen meg minden intézkedést.

Lieber Fürst von Metternich! Die reichstgäglich versammelten Stände Meines Königreichs Ungarn haben Mir die Bitte vorgetragen, womit wenigstens Abschriften der in den Archiven und Bibliotheken zu Bologna, Rom, Florenz und Berlin etwa vorfindigen auf das Königreich Ungarn sich beziehenden Manuscripte der ehemaligen Corvinischen Bibliothek zur Ergänzung de National-Museums erwirkt werden möchten.

Sie werden im Wege der betreffenden Gesandtschaften zur Realisirung dieses Wunsches nach Möglichkeit beitragen.

Wien, am 3-ten November 1844.

Ferdinand, m. p.

8. sz.

A bécsi császári udvari könyvtár ismertetése Mátyás király könyvtáráról és könyveiről, melyet a cs. kir. udvari államkancellária és a monarchia külföldi követeinek tájékozására irt.

1845.

1. Die Bibliothek des Königs Matthias (Corvinus) in Ofen war allerdings von grossem, *relativen* Werthe, man schätzt die Anzahl der Bände (Manuscripte und Bücher) zur Zeit ihrer Blüthe auf 50,000, zu ihrer Herbeischaffung hatte der König die bedeutendsten Auslagen gemacht; ihr grösster Reichthum mochte wohl in den Abschriften *philosophischer* Codices MSS. bestehen, welche auf König Matthias Kosten meist in Italien angefertigt wurden.

2. Nach K. Matthias Todt († 1490.) gerith sie in Verfall und wurde theils durch die Sorglosigkeit der Könige Uladislaw und Ludwig, vorzüglich aber durch die Eroberung Ofens durch die Türken dilapidirt so, dass bei der Wiedereroberung Ofens nur ein unbedeutender Rest sich vorfand.

3. Die Manuscripte der corvinischen Bibliothek sind in den verschiedensten Bibliotheken zerstreut, die meisten derselben (bisher bekannt gewordenen) mag wohl die *Wiener Hofbibliothek* besitzen, doch sind, welche in Wolfenbüttel, Dresden, Leipzig, London, Hill (Philippsche Bibliothek?), Paris, Venedig, Bologna, Ferrara.

4. Wie schon bemerkt wurde, waren die meisten Handschriften entweder Abschriften von lateinischen und griechischen Klassikern, oder theologischen Inhalts, *zur Geschichte Ungarns* villeicht nur sehr wenige, wenigstens sind bisher keine solche bekannt geworden und doch scheinen die ungarischen Patrioten *lediglich solche* im Auge zu haben.

5. Da nach dem Inhalt des allerhöchsten Handbillets nur die in den Bibliotheken und Archiven (?) von *Bologna, Rom, Florenz* und *Berlin* etwa vorfindlichen Manuscripte berücksichtigt werden, so möchte man glauben, dass die beim Landtage versammelten Herrn nicht wussten, was sie eigentlich verlangen sollten.

6. Will man dem ungarischen National Museum als eine *wahre* und *erpriessliche* Bereicherung angedeihen lassen, so müss-

ten sich die Nachforschungen auf die übrigen Bibliotheken Europas ausdehnen und es wäre vor der Hand räthlich, im Wege der kaiserlichen Gesandtschaften die Existenz solcher Codices Manuscripti in den verschiedenen Bibliotheken auszumitteln. Die Bibliothekäre wären also um Notizen über etweiger Corvinische Codices zu ersuchen, diese nach und nach eingehende Notizen wären Sr. Excell. königl. Hoheit dem Hl. Erzherzoge Palatin vorzulegen, damit etwa die königliche Akademie in Ungarn Namens der ganzen Nation jene Handschripte näher bezeichne, deren Abschriften sie wirklich wünschen. Gleich jetzt Abschriften fordern ist unräthlich, denn erstens weiss man nicht, *ob es der Mühe werth* ist und zweitens muss die *Ausdehnung* dieser literarischen Bereicherung zur näheren Bestimmung vorliegen.

Wenn nur Ungarica im engeren Sinne gewünscht werden, dürften die Auslagen übrigens nicht sehr bedeutend werden.

Man vergleiche übrigens: Budiks Aufsatz: «Entstehung und Verfall der berühmten, von König Mathias Corvinus gestifteten Bibliothek zu Ofen» in den Wiener Jahrbüchern der Literatur v. J. 1839., 88. B., Anzeigeblatt S. 37—56.

Ein ungarischer Gelehrter Petrovics der auf Kosten der ung. Gelehrten-Gesellschaft reiste, hat die in deutschen, englischen und französischen Bibliotheken befindlichen Codices MSS. der ehemaligen Corviniana bezeichnet, leider besitzt aber die Hofbibliothek die Jahrgänge des «Tudománytár» nicht, in denen dieses Verzeichniss vorkömt.

9. sz.

A bécsi császári udvari titkos államkancellária körgyűléke a monarchia külföldi követéségeihez Mátyás király könyvtára maradványainak kinyomozása és a Nemzeti Múzeum kiegészítése érdekében leendő visszaserzése dolgában.

1844. decz. 5.

An die *Botschaften*: zu Rom, Paris, London.

An die *Gesandtschaften*: zu Berlin, Hannover, Dresden, Florenz.

Wien, den 5. Dec. 1844.

Die jüngst reichstäglich versammelten Stände des Königreichs Ungarn haben Sr. Maysst. den Wunsch unterthänigst vorgetragen.

durch Allerhöchste Vermittlung von den in verschiedenen Bibliotheken Europas zerstreuten Manuscripten der ehemaligen Corvinischen Bibliothek zu Ofen, in soferne sich solche auf das Königreich Ungarn beziehen, zum wenigstens Abschriften zu erhalten.

Die allerdings namhafte Bibliothek, welche König Mathias Corvinus von Ungarn gesammelt hatte, gerieth durch die Sorglosigkeit seiner Nachfolger der Könige Vladislaus und Ludwig sehr in Verfall und wurde nach dem spätere Eroberung Ofens durch die Türken fast ganz zerstreut.

Es sollen nun nach seither bekannt gewordenen Nachrichten sich derlei Corvinische Manuscripte in den Bibliotheken zu Rom, Bologna und Ferrara, zu Paris, in England, zu Berlin, Wolfenbüttel, Dresden und Leipzig, zu Florenz befinden, und da es der Wille Sr. Maystt. ist, dass Schritte zu geschehen haben um den vorerwähnten Wunsch der Ungarischen Reichsstände nach Möglichkeit zu erfüllen, so werden Euer Wohlgeb. zuförderst beauftragt sich die Kentnisse und werden thunlich das Verzeichniss der dort befindlichen aus der Corvinischen Bibliothek herrührenden Manuscripte zu verschaffen, und selbe zu senden, damit man beurtheilen könne, von welchen dieser Manuscripte erlohen würde um die Bewilligung zur Abschriftnahme einzuschreiten, wenn deren Abtretung nicht etwa durch Kauf oder Tausch zu erzielen wäre.

In soferne derlei Manuscripte sich noch in dem alten Einband befinden, ist ihr Ursprung durch den darauf abgedrückten Corvinischen Raben erkenntlich, ausserdem dürften sie durch die Bezeichnungen der Bibliothekare bekenntlich seyn.

Euer Hochwg. werden es sich bestens angelegen seyn lassen, dieser allhten Absicht in gewünschter Weise zu entsprechen.

Metternich, mp.

10. sz.

A m. kir. udvari kancellária kéri a császári államkancellárt, hogy a Corvina maradványainak visszaszerzése ügyében a külföldi követségek útján folyamatra tett nyomozások eredményei vele közöltessenek.

1844. decz. 12.

D. 19,292/1132.

Note. Nachdem allst Se. Maystt. auf die durch die Reichsstände von Ungarn vorgelegte Bitte, womit die in den Archiven und Bib-

liothecken zu Bologna, Rom, Florenz und Berlin etwa vorfindigen auf das Königreich Ungarn sich beziehenden Manuscripte der ehemaligen Corvinischen Bibliothek, wenigstens in der Abschrift zur Ergänzung des National-Museums erwirkt werden möchten, vermöge einer an diese Hofkanzlei unterm 3-ten November l. Js. erlassenen a. g. Entschliessung, die im Wege der Gesandtschaften diesfalls vorzunehmenden Nachforschungen anzuordnen geruhen; so gibt man sich die Ehre, Eine Löbl. kk. geh. Hof- und Staatskanzlei dienstfreundschaftlichst zu ersuchen: womit es gefällig seyn wolle, die Resultate dieser Nachforschungen seiner Zeit hierher mitzutheilen.

Wien, den 12-ten December 1844.

Majláth, mp.

An Eine Löbl. k. k. geh. Hof- und Staatskanzlei.

Kívül:

pr. 2/1. 45.

Ungar. Hofkanzlei.

12. December 1844.

Um das Resultat der gepflogenen Nachforschungen nach den in auswärtigen Archiven zerstreuten Manuscripten der ehem. Corvinischen Bibliothek zu Ofen.

11. sz.

A császári udvari államkancellária válasza, a magyar királyi udvari kancelláriához, melyben a Mátyás király könyvtára ügyében a külföldi követek útján megindított nyomozások eredményeit ezzel készséggel közölni igéri, hogy a magyarországi hatóságoknak módjukban legyen a további lépések iránt határozni.

1845. jan. 5.

An die k. ung. Hofkanzlei.

Wien, 5. Jänner 1845.

Auf die schätzbare Zuschrift vom 12. u. M. u. J. D. 19,293/5132 habe ich die Ehre vorläufig zu erwiedern, dass ich nach Empfang des Allhsten Befehlsschreibens wegen der angeblich in den Biblio-

theken von Bologna, Rom, Florenz und Berlin befindlichen Manuscripte aus der ehemaligen Corvinischen Bibliothek sowohl an die betreffenden kk. Missionen zu Rom, Florenz und Berlin, als auch auf die durch die Archivdirektion erhaltene Anzeige dass derlei Manuscripte sich ebenfalls in anderen Bibliotheken zerstreut finden dürften, an die kk. Gesandtschaften zu Dresden, Paris, London und Hannover geschrieben habe, um vorerst erheben zu lassen ob sich derlei Manuscripte in dortigen Bibliotheken befinden und von welcher Art sie seyen, dann ob eine Hoffnung vorhanden wäre selbe auf billige Bedingungen im Originale zu erhalten, oder ob und wie deren Copirung zu bewerkstelligen wäre.

Sobald nun diese Auskünfte einlangen, werde ich nicht verfehlen selbe einer löbl. kön. ung. Hofkanzlei mitzutheilen, damit sonach von den betreffenden Ungarische Landes Behörden entschieden werde, was weiter in der Sache zu geschehen habe, und welche Aufträge den k. k. Gesandtschaften zur Realisirung der von den Ständen des Reiches geäußerten diesfälligen Wünsche zu ertheilen seyen.

Metternich, mp.

12. sz.

A bécsi császári udvari titkos államkancellária átíratá a magyar királyi udvari kancelláriához, melyben a Corvina maradványai ügyében megejtett külföldi nyomozások eredményeiről értesíti.

Bécs, 1845. jul. 30.

$\frac{12,754}{714}$ 1845.

Note.

Praes: 4. Aug. 845.

Aus den gegen gefällige Rückstellung mitfolgenden Berichten der betreffenden k. k. Missionen und deren Beilagen, wolle eine löbliche k. ungarische Hofkanzlei das Resultat der Nachforschungen entnehmen, die in den Archiven und Bibliotheken zu Rom, Ferrara, Bologna, Florenz, London, Berlin, Dresden und Wolfenbüttel, wegen Auffindung von auf Ungarn bezüglichen Manuscripten der ehemaligen Corvinischen Bibliothek eingeleitet worden sind.

Indem ich mir die Ehre gebe, solche einer löblichen k. ungarischen Hofkanzlei in Erwiderung der geehrten Note vom 12-ten Dezember v. J. 19,292, nebst der mir über diesen Gegenstand zugekommenen Note der k. k. vereinten Hofkanzlei mitzutheilen und mir vorbehalte, die von der k. k. Bothschaft zu Paris zu gewärtigende Auskunft nachträglich bekannt zu geben, ersuche ich Hochdieselbe, mir seiner Zeit dasjenige bekannt geben zu wollen, was wegen Überkommung von Abschriften des einer oder andern Manuscriptes in Hochdero Absicht liegen dürfte.

Wien, den 30-ten Juli 1845.

In Abwesenheit des Herrn Haus- Hof- und Staatskanzlers
Ottensfels, mp.

An die löbliche k. ungarische Hofkanzlei.

13. sz.

A cs. kir. udvari titkos államkancellária átíratata a m. kir. udvari kancelláriához, a bécsi császári titkos levéltárban, továbbá a cs. kir. velencei és a bécsi császári udvari könyvtárban levő Corvin-codexek kinyomozása ügyében.

1847. febr. 11.

$\frac{3717}{281}$ P. $\frac{3052}{152}$ 1847.

Note.

Praes. 16. Febr. 847.

Mit der schätzbaren Zuschrift vom 7/1 v. V./1 Z. 215. erneuert die löbliche k. ungarische Hofkanzlei das in der verehrten Note vom 12. December 1844. Z. 19,292. gestellte Ansinnen, um Einleitung der erforderlichen Nachforschungen hinsichtlich der in den k. k. Archiven etwa vorfindigen, auf das Königreich Ungarn sich beziehenden Manuscripte der ekemaligen Corvin'schen Bibliothek.

Dass von den Büchern und Handschriften der erwähnten Bibliothek nie Etwas in das Archiv der vereinigten Hofkanzlei gelangt sey, dürfte der löblichen k. ungarischen Hofkanzlei aus der Zuschrift der k. k. geheimen Haus- Hof- und Staatskanzlei vom 30. Juli 1845. bekannt sein.

Da jedoch die löbliche k. ungarische Hofkanzlei nunmehr auf die k. k. Bibliotheken zu Wien und Venedig hindeutet, so leitet man unter Einem die entsprechende Nachforschung in Betreff der hiesigen Universitätsbibliothek durch den u. ö. Regierungspräsidenten, und hinsichtlich der k. k. Bibliothek zu Venedig durch den dortigen Landesgouverneur ein und behält sich vor, den Erfolg derselben der löblichen k. ungarischen Hof-Kanzlei ehethunlichst bekannt zu geben.

In betreff der k. k. Hofbibliothek muss es der löblichen k. ungarischen Hofkanzlei überlassen werden, sich diessfalls an die Vorstehung derselben zu wenden, insofern von der Zeit, wo Matthias Corvin hier lebte, etwas zurückgeblieben seyn dürfte, da vermuthet wird, dass im 16-ten Jahrhunderte, während der türkischen Invasion vieles verschleppt und nach England verkauft worden ist.

Wien, am 11. Hornung 1847.

Inzaghi, mp.

An Eine löbliche k. ungarische Hofkanzlei.

14. sz.

A m. kir. udvari kancellária elnöki átíratá gróf Ditrichstein cs. kir. főkamaráshoz a bécsi császári udvari könyvtárban levő Corvin-codexek kinyomozása és a Nemzeti Múzeum kiegészítése érdekében mikénti visszaszerzése ügyében.

1847. márt. 4.

B. 3052/152.

Präsidial-Schreiben.

An den Grafen Ditrichstein k. k. Oberkämmerer.

Die Reichsstände von Ungarn haben Seiner Majestät die Bitte vorgelegt, dass die in der k. k. Hofbibliothek etwa vorfindigen, auf das Königreich Ungarn sich beziehenden Manuscripte der ehemaligen Corvinischen Bibliothek, zur Ergänzung des ungarischen National-Museums erwirkt werden möchten.

In Folge dieser, durch die Allerhöchste Entschliessung vom 3-ten November 1844. der weitem Dicasterial-Verhandlung anheimgestellten Bitte, gebe ich mir die Ehre Euer Excellenz zu ersuchen, die diesshalbs erforderlichen Nachforschungen gütigst einleiten und

das Verzeichniss der vorgefundenen Manuscripte, so wie Hochdero weise Ansichten, ob dieselben im Original oder in einer Abschrift an das National-Museum abgetreten werden könnten, mittheilen zu wollen.

Wien, den 4-ten März 1847.

Apponyi, mp.

15. sz.

A m. kir. udvari kanczellária megkeresése a bécsi császári udvari könyvtár elüljáróságához a Mátyás király könyvtára itt levő maradványainak kinyomozása és a Nemzeti Múzeum kiegészítésére leendő átengedése iránt.

1847. márcz. 4.

B. 3052/152.

An die Vorstehung der k. k. Hofbibliothek, dem Custoden Baron Münch-Bellinghausen.

Die Reichsstände von Ungarn haben Ser. Majestät die Bitte vorgelegt, damit die in der k. k. Hofbibliothek etwa vorfindigen, auf das Königreich Ungarn sich beziehenden Manuscripte der ehemaligen Corvinischen Bibliothek zur Ergänzung des ungarischen National-Museums erwirkt werden möchten: in Folge dieser durch die Allerhöchste Entschliessung vom 3-ten November 1844. der weitem dicasterial Verhandlung anheimgestellten Bitte ersuche ich Euer Hochgeboren die diesshalbs erforderlichen Nachforschungen gütigst einleiten und das Verzeichniss der vorgefundenen Manuscripte so wie dero Ansicht, ob dieselben im Original oder in Abschrift an das National-Museum übermittelt werden könnten mittheilen zu wollen.

Wien, den 25. Feber 1847.

Zsedényi, mp.

16. sz.

Herczeg Metternich Lothár bécsi csász. kir. államkanczellár utasítása a toszkánai cs. kir. osztrák követséghez, a flórenczi és modenai Corvin-codexek megszerzése ügyében.

1847. febr. 6.

6. Februar 1847.

Ew. Bericht vom 18-ten Február 1845. Z. 18. über die in der Laurentianischen Bibliothek zu Florenz befindlichen, aus der

ehemaligen Corvinischen Büchersammlung herrührenden Manuscripte ist seiner Zeit der kön. ungarischen Hofkanzlei mitgetheilt worden. Diese Hofstelle hat nun meine Verwendung zur Erwerbung dieser interessanten Uiberreste eines ehemals Ungarn angehörigen reichen Bücherschatzes, sei es als Geschenk oder durch Ankauf in Anspruch genommen. Ich kann es nur dero Umsicht überlassen, ob und in welcher Weise in dieser Richtung Schritte gemacht werden können. Für den Fall aber, dass zu einer unentgeltlichen Wieder-Erlangung dieser Manuscripte keine Hoffnung vorhanden wäre, wollen mir Ew. Ew. die Anzeige erstatten, ob selbe etwa durch Tausch oder gegen Bezahlung, und um welchen Preis zu erhalten wären.

Was jedoch die Bibliothek zu Modena und die in derselben befindlich sein sollenden, ehemals Corvinischen Bücher betrifft, so sehe ich mich, da die ungarische Hofkanzlei auf die von Ew. Ew. gestellten Anträge wegen Absendung eines Literaten und namentlich des H. Gar zur Durchforschung der dortigen Bibliotheken nicht eingegangen ist, nunmehr im Falle, dieselben zu ersuchen, sich in anderer Weise genaue Kunde darüber zur verschaffen und für den Fall, als derlei Bücher und Manuscripte sich dort vorfinden, gleichzeitig über die Möglichkeit und Modalität ihrer Erwerbung für die ungarischen Stände Nachricht einzuziehen. Da beide Souveraine von Toskana und Modena als königl. Prinzen von Ungarn diesem Lande angehören, und der Herr Herzog von Modena überdiess ansehnlicher Gutsbesitzer in Ungarn ist, so dürfte ein Opfer, welches sie in dieser Beziehung den Ständen dieses Landes brächten und welches im Grunde auf eine billige Restitution hinausliefe, gewiss nur einen ihnen und dem Gesammthause günstigen Eindruck erzeugen.

Das Resultat Ihrer diesfälligen Schritte und Nachforschungen wollen Ew. mit thunlichster Beschleunigung anzeigen, da man noch vor Beginn des nächsten ungarischen Reichstages in dieser Angelegenheit wo möglich ein Resultat zu erwarten wünschte.

Empfangen etc.

Metternich, m. p.

Czím:

*An den Freiherrn von Neumann, k. k. Gesandten
in Florenz.*

17. sz.

Schnitzer-Meerau a toszkánai osztrák követség tanácsosának bizalmas diplomacziái jegyzéke Molza József marquishoz a modenai fejedelem külügyminiszteréhez, melyben a magyar országgyűlés és, Ő Felsége kívánságára hivatkozva a fejedelemtől néhány Corvin-codexet kér ajándékba.

1847. szept. 27.

(Confidentielle.)

Florence, 27. Septembre 1847.

Monsieur le Marquis,

Les Etats du Royaume de Hongrie ont exprimé à S. M. l'Empereur et Roi le désir de recouvrer les Manuscrits de l'ancienne Bibliothèque du Roi Mathias Corvin qui furent dispersés par les guerres successives et passèrent en possession de différentes Bibliothèques de l'Europe.

Afin de seconder les vœux de la Nation et des Etats hongrois, Sa Majesté a ordonné à ses Missions auprès de Gouvernemens et aux Bibliothèques auxquels se trouvent de tels Manuscrits, de faire des démarches à l'effet d'en obtenir, s'il était possible, la restitution au moyen d'achat ou bien d'un échange envers d'autres objets littéraires également précieux. Les Etats susdits attachent surtout du prix au recouvrement de ceux qui traitent du Royaume de Hongrie. La Bibliothèque Royale d'Este étant enrichie d'un nombre assez considérable de Manuscrits appartenus anciennement à la Bibliothèque de Bude et qui furent achetés en 1560 à Venise par le Duc Alphonse II. — je dois avoir l'honneur de Vous adresser, Monsieur le Marquis, confidentiellement la demande, si un échange ou achat de ces manuscrits, tous ou en partie, pourrait s'effectuer. Votre Excellence n'ignore point le culte aussi juste que général, que la Nation hongroise voue au glorieux souvenir du Roi Corvin, il serait donc vivement à dessiner que ses vœux pour le recouvrement de ces reliques puissent être accomplis.

Son Altesse Royale Monseigneur l'Archiduc Duc de Modène appartenant à cette Nation par ses titres et droits de Prince Royal de Hongrie, où Elle possède en outre des propriétés très considérables, quelques sacrifices qu'Elle serait disposé à faire aux Etats

hongrois en accordant leur désir, et qui en dernière analyse porterait à bon droit le caractère d'une simple restitution, ne sauraient pas manquer de produire une impression très avantageuse dans le Royaume et qui serait répandue en même temps sur toute l'Auguste Maison Impériale.

Veillez avoir la haute complaisance, Monsieur le Marquis, de bien Vous pénétrer des motifs qui ont déterminé la Cour Impériale à charger les Missions de faire ces ouvertures, et veuillez en former un objet principal de Vôte intérêt et intercession particulière auprès de Son Altesse Royale, Vôte Auguste Seigneur et Maître, afin de pouvoir me mettre aussitôt que possible à même d'informer ma Cour du résultat de la présente démarche confidentielle, qui doit être communiquée à la prochaine Diète dont la convocation est imminente.

Je saisis cette occasion pour avoir l'honneur de renouveler à Vôte Excellence l'assurance de ma plus haute considération.

Schnitzer-Meerau.

À Son Excellence Monsieur le Marquis Molza, Ministre des affaires Étrangères etc. etc. etc.

Florence.

18. sz.

A modenai könyvtár jelentése a gyűjteményében lévő Corvin-codexekről és a felajánlandó Corvin-codexekért cserébe kérendő modenai krónikákról.

1847. szept. 30.

Alcuni Cenni sui Manoscritti Estensi stati un tempo de Re Mattia Corvino.

I Codici pervenuti all'Estense molto dopo l'uccisione di Re Lodovico d'Ungheria fatta dai Turchi l'anno 1526 e la conseguente dispersione della Biblioteca di Buda, hanno una tal quale importanza storica Italiana.

Giacchè sono essi quasi tutti miniati e mersi d'oro da Atavante Fiorentino siccome appare dai noti emblemi di quel famoso alluminatore: sono tutti di una età e probabilmente descritti in Firenze, come sembra attestarli la nota seguente posta in fine

dell' Ammiano Marcellino, che mostra una lettera consimile a quella dei due *S. Gregorii* e del *S. Agostino: Anno salutis humanae MCCCCLXXXVIII. et XII. mensis Februarii celebre hoc opus Florentiae absolutum est, die autem Jovis, hora vero diei XIII. Laus honor ecc.*

E mostrando nel carattere, qualora se ne eccettui il Merula di provenire da due soli ammanuensi, si può anche credere, che siano fatica di due celebri Italiani cive Taddeo Ugoletti Parmigiano e Bartolomeo Fonti, che erano stati appunto da quel munifico Re spediti e mantenuti a Firenze per copiarvi a conto di lui e opere migliori che vi trovassero.

Il Sottoscritto crede della propria doverosa obbedienza di porre a notizia dell' E. V. che il Sr. Tommaso Gar, Segretario un tempo del Nobilissimo Sre Maurizio Dietrichstein, allora Maggior-domo Maggiore di S. M. l'Imperatrice Regina, gli raccontò come nella J. R. Biblioteca di Vienna esistano di provenienza Rangoni Marchese Gherardo, molte Chroniche e Storie Manoscritte di Modena e degli Stati Estensi, colle quali, quando piacesse alla generosità di S. A. Padrone privarsi dei Codici Corviniani si potrebbe forse tentare un cambio.

R. Biblioteca, 30. Settembre 1847.

Umilissimo Devmo Servitore

Giovanni Galvani.

19. sz.

A modenai könyvtár kimutatása a gyűjteményében levő Corvin-codexek (9 db.) provenientiájáról, számáról és jegyzékéről.

1847. szept. 30.

L' J. R. Ministro ha attinto la notizia dei Codici, un tempo del Re Mattia Corvino, ora posseduti dall'Estense certamente dalla Istoria della Letteratura Italiana del Cav. Tiraboschi ove (T. VII. a facc. 229. 330. in nota) dopo aver tributate al Duca di Ferrara Alfonso II. le meritate lodi di protettore munifico della lettere e dei letterati, riporta estraendola dall' Archivio Ducale una lettera di Girolamo Faletti, scritto al Duca prefato da Venezia. in data 23. Novembre 1560; dove tra l'altre cose si dice:

«Quello di cui e questo Aristotile si ritrova haverse molti de' libri che furono dal Re Matthia, scritti a mano, così Greci come Latini, dal quale, poichè per prezzo non si posson avere essendo questo d'avantaggio ricco et potente, vedrò col tempo et con la destrezza cavarne a poco a poco il meglio, et rendasi l'Eccellenza V. sicura che non passera molto che ne sarò possessore, con comodo di poterne fare trascrivere la miglior parte.» — Aggiange poi il Tiraboschi di suo: «Egli e verisimile che il possessore dei libri del Re Mattia diverisse poi più pieghevole, e che vendesse al Duca que' Codici, i quali distinti ancora coll' arme di quel Sovrano, si trovano in questa Ducale Biblioteca.»

Non possedendo l'Estense nessun documento, che comprovi la provenienza distinta degli antichi suoi acquisti, e tanto più se questi siero di Fondo Ferrarese, e potendo questa ricerca eseguirsi solo nel Ducale Archivio Segreto, così la predetta Biblioteca non ha altro argomento per aggiudicare alcuni suoi Codici alla formosa Libreria del Re sullodato, se non che gli Scudi reali d'Ungheria, e le armi speciali del Corvino che ne distinguono le prime fronti. Annoverando dunque quelli a me noti che portano l'accennato indizio, sono i seguenti:

1. S. Augustini Opus contra Faustum Manicheum et contra Julianum Pelagianum.
2. S. Hieronymus In epistolas Pauli ad Galatas, ad Ephesios, ad Titum, ad Philomenem.
3. S. Gregorii Papae Dialogi et Vita eiusdem per Joannem Diaconum.
4. S. Gregorii Papae Homeliae in Ezechielem Prophetam.
5. S. Ambrosii Opera varia.
6. Georgii Merulae Alexandrini Opera.
7. S. Joannis Chrysostomi Homeliae in Epistolam primam ad Timotheum per Ambrosium Monachum e Graeco in Latinum translatae.
8. Ammiani Marcellini Rerum Gestarum Libri reliqui.
9. Leonis Baptistae Alberti De Re Aedificatoria.

20. sz.

A modenai esztei könyvtár igazgatósága jelenti, hogy a könyvtár Mátyás király codexeit, II. Alfons ferrarai herceg számára Girolamo Faletti ferrarai követ Velenczében 1560-ban vásárolta, továbbá hogy a codexek Mátyás király számára Florenczben Taddeo Ugoletti és Bartolomeo Fontio felügyelete alatt készültek és Attavantes által vannak festve.

1847. okt. 7.

Modena, 7. Ottobre 1847.

Il chiarissimo letterato Girolamo Faletti Cavaliere e Conte di Trignano Oratore ordinario dei Duchi di Ferrara Ercole II. ed Alfonso II. presso la Serenissima Republica Veneta scriveva a quest' ultimo da Venezia in data 23 Novembre 1560. annunciandogli trovarsi quivi presso un ricco e potente Signore molti de libri che furono del celebre Mattia Corvino Re d'Ungheria, e che egli porrebbe ogni opera e destrezza sua per cavargli dalle mani a poco a poco il meglio de medesimi, ed inviarlo come presiosissimo acquisito a Ferrara.

E da credere che la diligenza di lui ottenesse buon frutto tra la data avvertita ed il 3. Ottobre 1564. epoca della sua morte in Padova, poiche i due Codici che s'inviano mo tramo chiaramente avere appartenuto al Corvino. Essi poi hanno una tal qual importanza anche estrinseca nella storia delle lettere e delle arti Italiane giacche furono descritti in Firenze con molta probabilità e l'uno per cura di Taddeo Ugoletti Parmigiano e l'altro di Bartolomeo Fonti, che erano stati appunto da quel munifico Re spediti e mantenuti a Firenze per exemplarvi a suo conto le opere migliori che vi trovassero, e furono alluminati e messi ad oro dal celebre Attavante Fiorentino, che sullo scorcio del secolo XV. fu tra i piu prestanti miniatori che potesse vantare la Toscana madre fecondissima d'ogni bell' arte.

La descrizione dei Codici si estraе dal Catalogo Ragionato dei Manoscritti della R. D. Biblioteca Estense.

Pel R. D. Bibliotecario di Corte assente Conte Giovanni Galvani Vice-Bibliotecario

Luigi Lodi, m. p.
Ve. Segretario.

21. sz.

Ferençz modenai fejedelem elrendeli, hogy modenai könyvtárából két latin Corvin-codex Ő császári királyi Felsége számára átengedtessek, és Molza marquis modenai külügyminister elismervénye arról, hogy ezeket a flórenczi osztrák követnek megküldötte.

1847. okt. 8.

Il Bibliotecario D. Celestino Cavedoni consegnera al Marchese Molza Ministro degli Affari Esteri due volumi già appartenenti alla Biblioteca del Re Mattia Corvino, contenenti l'uno lettere di S. Gio. Chrisostomo sulle lettere a Timoteo ed altro, e l'altro di S. Girolamo sulla lettera di Galati ecc., ambidue in pergamena ecc., per essere messi a disposizione die S. M. R. A.

Modena, 8. Ottobre 1847.

Segnato: *Francesco.*

Addi 9. do. Dal Mro degl' Affari Esteri Il Sottoscritto dichiara di avere ricevuti dalla R. Biblioteca i due volumi sovrindicati per ispedirli alla Legazione Austriaca in Firenze.

Il Ministro

firmato — *G. Molza.*

22. sz.

A modenai esztei könyvtár szakszerűen leírja a fejedelem által a Nemzeti Múzeumnak ajándékozott Jo. Chrysostomus codexet.

1847. október.

S. Jo. Chrysostomus.

S. Joannis Chrysostomi Omeliae in epistolam primam ad Timotheum per Ambrosium Monachum e graeco in latinum translatae: Unus ex apostoli discipulis Timotheus fuit. Attestatur autem. Numerantur Homeliae duodeviginti. Eiusdem in epistolam secundam ad Timotheum Homeliae X: *Quid sibi vult quod secundam quoque.* Nunquam, opinor, interpretatio harum et superiorum prodiit.

Eiusdem S. Joannis Crisostomi in epistolam ad Titum incipit Omelia: *Unus ex Pauli sociis hic fuit vir probatus.* Home-

liae sunt numero VI, quarum interpretationem uti et sequentium reiecit Montfauconius in sua praeclara S. Chrisostomi editione.

Eiusdem *Joannis Chrisostomi in epistola Sancti Pauli apostoli ad Philemonem Commentarium incipit feliciter argumentum: Primum necessario dicendum, quod sit epistolae huius argumentum.* Commentarius hic complectitur Homilias III. Eiusdem *Epistolae Joannis Chrisostomi ad Olympiadem Matronam incipit feliciter: Domine venerabili ac beatissime sorori Olympiadi Johannes episcopus in domino salutem. Age rursus meroris tui vulnus.* Secunda incip: *Sufficere quidem poterat ex eo, quae prioribus diebus ad se scripsimus epistola* Tertia: *Ex corpora vehementioribus colluctata febribus.*

Codex membr. in folio saec. XV. elegantissimus et integerimus cum titulis, praeter primum coeruleum rubricatis, litterisque initialibus aureis. Notatae sunt chartae 155. In ornatu, quo totus primae paginae margo distinguitur, nullo negotio Attavantis Florentini manus noscitur.

(Excerpta e catalogo manuscripto Codicum Latinorum Bibliothecae Atestinae).

23. sz.

A modenai esztei könyvtár szakszerűen leírja a fejedelem által a Nemzeti Múzeumnak ajándékozott Hieronymus Corvin-codexet.

1847. október.

1. S. Hieronymus.

Incipit *Explanatio sancti Hieronymi presbyteri in epistola ad Galathas: Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem.* Tres libros complectitur haec explanatio, singulisque libris praemittitur prologus.

Incipit liber primus beati Hieronymi presbyteri in explanationem epistolae beati Pauli ad Ephesios: Paulus apostolus Ihesu Christi per voluntatem Dei. Dividitur in tres libros, praemittiturque singulis prologus.

Incipit explanatio in epistola Divi Pauli apostoli ad Tytum: Paulus servus Dei apostolus Ihesu Christi. Praeit prologus.

Incipit expositio D. Hieronymi presbyteri in epistolam ad Philemonem: Paulus iunctus Christi Jhesu et Timotheus frater. Praemittitur prologus

2. Nicolaus de Lyra Ord. M.

Explicit Postilla super epistolam ad Hebreos edita a fratre Nicolao de Lira Or. F. Minorum anno salutis MCCCCLXXXVIII. M. L. P: Deest titulus. Incipit: Cum venerit, quod perfectum est, evacuabitur. Prodiit.

Codex membr. in folio saec. XV. elegantia et picturis similis illi S. Joannis Chrysostomi.

(Excerpta e Catalogo Ms. Codicum Latinorum Bibliothecae Atestinae).

24.

Molza József marquis modenai külügyminiszter jegyzéke Schnitzer-Meerau toszkánai osztrák követhoz a modenai fejedelem által a M. Nemzeti Múzeumnak ajándékozott két Corvin-codex ügyében.

Modena 1847. okt. 10.

Mr. le Chevalier! A peine M. l'Archiduc Duc de Modène Mon Auguste Maître a prise connoissance de Vôtre lettre confidentielle du 27 Septembre dernier relative aux Manuscrits du Roi Mathias Corvinus désirés par S. Maj. l'Empereur pour seconder les voeux des États d'Hongrie S. A. R. ayant a coeur de adhérer aux vues de S. M. a ordonné d'abord de vérifier, s'il existait réellement dans Bibliothèque Atestine des Manuscrits qui ayent appartenu a la Bibliothèque du dit Roi achetés dans le 1560 par le Duc Alphonse II. — Ayant vérifié qu'il y a quelqu' uns de ces Codes en parchemin, ornés de superbes miniatures et dorures, lesquels forment un des ornements de la Bibliothèque depuis trois siècles, vous voyez bien Mr. le Chevalier, qu'il ne serait guère possible de priver la Bibliothèque de ces bijoux qui font l'admiration des étrangers depuis si longtemps. — Néanmoins S. A. R. pour donner une preuve non equivoque de sa déférence envers S. M. l'Empereur en défaut de quelqu' un de ces livres que deux de ces précieux Codes manuscrits soyent mis a disposition de S. M. Ils contiennent les Homelies de St. Jerome et de St. Jean

Crisostome et tous les deux ornés des magnifiques dorures et miniatures et portent l'arme d'Hongrie, avec le corbeau et l'anneau. — S. A. R. ne sauroit recevoir un prix de ces deux précieux Codes, mais il lui sera agréable d'avoir en échange des Manuscrits qui pourraient avoir de l'intérêt pour sa Bibliothèque, par exemple des Chroniques Modenaises existantes par hasard dans quelque une des Bibliothèques Imperiales, des Codes Manuscrits, cadeau du même Alphonse II. a l'Archiduc Ferdinand, son beau-frère lesquels étaient à Insbruck, ou quelque' autre objet littéraire en se remettant pleinement a ce que S. M. l'Empereur jugera convenable. — J'ai pourtant l'honneur de nous remettre ci-joint, Mr. le Chevalier ces deux précieux Codes ainsi que leur description afin qu'ils soient remis a leur destination. J'attendrai un mot sur la reception de la petite Caisse qui les contient et à son temps la réponse de Vienne. En attendant, je vous prie Mr. le Chevalier d'agréer.

G. Molza.

25. sz.

A toszkánai osztrák követ jegyzéke Molza marquis modenai külügyminiszterhez, melyben elismeri, hogy a modenai fejedelem által a magyar nemzetnek nagylelkűen aján-dékozott két Corvin-codexet egy ládikában átvette és igéri, hogy ezeket mielőbb rendeltetési helyökre fogja küldeni.

Florence a 16. Octobre 1847.

Monsieur le Marquis! Je m'empresse d'avoir l'honneur d'accuser à Votre Excellence la reception de la Caisse, accompagnée par Sa Note du 10. d. c. et renferment les deux Codes manuscrits: Homelies de S. Jerome et S. Chrysostome provenant de l'ancienne Bibliothèque du Roi Mathias Corvinus de Hongrie. Me faisant un devoir de transmettre ce don précieux à la Chancellerie de Cour et d'État de S. M. l'Empereur pour être remis aux Etats du dit Royaume à la prochaine Diète, je ne manquerai pas d'y faire connaître les objets littéraires indiqués par Votre Excellence qu'il serait agréable a Son Altesse Royale de recevoir en échange des deux manuscrits, qu'Elle vient de céder très-gracieusement à la Hongrie. — Je saisis cette occasion pour avoir l'honneur de faire

agréer à Votre Excellence l'assurance de ma plus haute considération.

Schnitzer-Méreau.

Czím :

A Son Excellence Monsieur le Marquis Molza Grand Chambellan,
Chargé du Porte-feuille des Affaires étrangères
à Modène.

26. sz.

Metternich herczeg cs. kir. államkancellár átirata a m. kir. udvari kancelláriához, melyben értesíti, hogy a modenai fejedelem, modenai könyvtárából a magyar nemzetnek két Corvin-codexet ajándékozott, melyeknek megérkezését legközelebb várja.

Bécs, 1847. okt. 28.

Mit Beziehung auf die schätzbaren Zuschriften D. 215/15 und D. 10,935/455 vom 7-ten Jänner und 1-ten Juli d. J. beehre ich mich, der hochlöblichen kön. ungar. Hofkanzlei einen gesandtschaftlichen Bericht aus Florenz vom 19-ten d. M. gegen gefällige Rückstellung zu übermitteln.

Laut desselben haben sich, in folge der Nachforschungen, welche, auf den Wunsch des löblichen, in der herzoglichen Bibliothek zu Modena vorgenommen worden, wirklich daselbst mehrere Manuscripte vorgefunden, welche einst zur Büchersammlung des Königes Matthias Corvinus gehörten.

Zwei dieser Manuscripte, welche sich jedoch nicht auf Ungarn beziehen, nämlich Codices mit Homilien der heiligen Chrysostomus und Hieronymus sind von S. K. H. dem Herzoge zur Verfügung Sr. Majestät gestellt worden; was die übrigen hingegen betrifft, so erklärt das herzogliche Ministerium in seiner obigen Gesandtschaftsberichte beigeschlossenen Note aus den darin näher angegebenen Gründen, dass es die herzogliche Bibliothek dieser Manuscripte nicht berauben könne.

Hinsichtlich der, für die erwähnten beiden Codices zu gebenden Tauschobjecte bezeichnet das modenese Ministerium zwar jene Manuscripte, welche für die herzogliche Bibliothek von besonderem Interesse wären, überlässt jedoch die definitive Entscheidung der Auswahl dem Gutachten S. Majestät.

Indem ich dem demnächstigen Eintreffen der, der k. k. Gesandtschaft von dem Modenesischen Ministerium bereits zur Verfügung gestellten, obengenannten Codices entgegensehe, muss ich es Hochderselben anheimstellen wegen des Ersatzes, welcher dem Modenesischen Hof zu gewähren ist das diensame zu verfügen, nachdem ohne einen solchen Ersatz das jenseitige Anerbieten nicht wohl angenommen werden könnte.

Metternich.

Czím:

An das Präsidium der ungar. Hofkanzlei. D. 28. October 1847. Die zu Modena befindlichen Manuscripte der Corvini'schen Bibliothek betreffend.

27. sz.

Lovag Arneth Alfréd a bécsi császári és királyi titkos udvari levéltár igazgatója a cs. és kir. külügyminiszteriumtól engedélyt kért és nyert, hogy az udvari levéltárban az utolsó években összegyűlt azon kéziratokat, melyeknek nincs történelmitartalmuk az udvari könyvtárban levő XIII—XVIII. századbeli, leginkább Magyarország történetére vonatkozó eredeti okmányokért becserélje. E czélból összeállította az általa cserébe ajánlott kéziratok jegyzékét, melyben a két modenai Corvin-codex 1. és 2. sz. alatt volt felsorolva. A tárgyalások az udvari könyvtárral és a cs. és kir. külügyminiszteriummal 1868. nov. 12-én kezdődtek és 1869-ben végződtek s az lett az eredményök, hogy az udvari levéltár 78 codexe az udvari könyvtárba került, mely viszont eredeti XIII—XVIII. századbeli okleveleket adott az udvari levéltárnak csere fejében.¹

1868. nov. 12.

28. sz.

Kivonat dr. Birk Ernő, a^v császári udvari könyvtár praefectusának jelentéséből a császári titkos levéltárból csere fejében nyerendő két (modenai) Corvin-codex értékéről.

1869. február 17.

¹ Az eredeti okmány megvan a bécsi cs. és kir. udvari titkos levéltárban és az udvari könyvtárban.

Wien 17. Feber 1869.

267
H. B. 869.

Im Ganzen 78 Nummern Handschriften in 89 Bänden laut beiliegend. Verzeichniss. . . . . «Von besonderem Werthe für die k. k. Hofbibliothek sind die beiden ersten Nummern, 2 aus der Bibliothek des Königs von Ungarn Matthias Corvinus stammende, reich verzierte Pergamenthandschriften mit trefflichen Miniaturen der Florentiner Schule aus der 2. Hälfte des XV. Jahrhunderts. Da die kaiserliche Hofbibliothek seit den ersten Tagen ihres Bestandes schon den grössten Theil der berühmten, Corvinischen Bibliothek unter Ihre Cimelien zählt, so würde der Zuwachs dieser trefflich erhaltenen Manuscripte eine höchst wünschenswerthe Bezeichnung der Handschriftensammlung bilden» . . . . .

Dr. Ernest Birk, m. p.

29. sz.

A cs. és kir. külügyminiszterium és a cs. kir. főudvarmesteri hivatal az udvari titkos levéltár és az udvari könyvtár közti cserét jóváhagyván, az udvari levéltár fönt jelzett 78 kézírata az udvari könyvtár és ennek XIII—XVIII. századbeli oklevelei az udvari levéltár tulajdonába mentek át.

1869. febr. 29.¹

30. sz.

A két modenai Corvin-codex ismertetése a bécsi udvari könyvtár nyomtatott catalogusában.

1875.²

1.

13,697. [Suppl. 2609.] m. XV. (1488.) 258. f. c. figg. et init coll. et deaur. 1^a vacat. 1^b—79^b. S. Hieronymus, Commentarius

¹ Az okmány eredetijét l. a bécsi titkos udvari levéltárban.

² Kivonat a bécsi udvari könyvtár: Tabulae Codicum Manuscriptorum Praeter Graecos et Orientales in Bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum. Vindobonae 1875., című Catalogus VII. kötetéből.

in epistolam S. Pauli ad Galatas. 2. 79^b—136^a. Idem, Commentarius in epistolam S. Pauli ad Ephesios. 3. 136^a—165^a. Idem, Commentarius, in epistolam S. Pauli ad Titum. 4. 165^b—177^b. Idem, Commentarius in epistolam S. Pauli ad Philemonem. 5. 178^a—258^a. Nicolaus de Lyra, Postilla in epistolam S. Pauli ad Hebraeos <aedita . . . Anno salutis 1488. M. J. P.>

2.

13,698. [Suppl. 2610.] m. XV. 115. f. c. figg. et marg. coll. et deaur. 1. 1^a—102^b. S. Johannes Chrysostomus, Omiliae in epistolam S. Pauli ad Timotheum. 2. 102^b—126^a. Idem, Omiliae in epistolam S. Pauli ad Titum. 3. 126^b—137^a. Idem, Omiliae in epistolam S. Pauli ad Philemonem. 4. 137^a—155^b. Idem, Epistolae ad Olympiadem matronam. Quae hoc in codice continentur opera S. Johannis Chrysostomi sunt interpretis Ambrosii Traversari Camaldulensis.

31. sz.

Gr. Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr átírata Pulszky Ferencz múzeumi igazgatóhoz a két modenai Corvin-codex ügyében.

1889. szept. hó 27.

39,065. sz. Csontos János könyvtári segédőr a Hunyady levéltár visszaszerzése ügyében benyújtott emlékiratában felhossa, hogy lemásolta mindazon diplomáciai levelezéseket, melyek a modenai két Corvin-codexnek a Nemzeti Múzeum számára történt adományozására vonatkoznak. Sziveskedjék Méltóságod Csontos segédőrt, Konstantinápolyból történt visszaérkezte után ezen másolatok bemutatására felhívni, s azokat saját kimerítő jelentése kíséretében bemutatni.

Budapest, 1889. évi szeptember hó 27-én.

Gr. Csáky.

Czím:

Méltóságos Pulszky Ferencz úrnak, a magyar nemzeti Múzeum igazgatójának.

32. sz.

Csontos János múzeumi könyvtári segédőr két emlékirata a két modenai Corvin-codex visszaszerzése ügyében.

1890. febr. 1. és 1891. jan. 10.¹

33. sz.

Pulszky Ferencz, a M. N. Múzeum igazgatójának két rendbeli felterjesztése a két modenai Corvin-codexnek a M. Nemzeti Múzeum részére leendő visszaszerzése ügyében.

1890. febr. 5. és 1891. jan. 15.

(Ezen és a következő 34., 35. számú okmányokat hivatalos tekintetéből nem tartottuk időszerűnek itt egész terjedelmükben közzétenni. Szerk.)

34. sz.

Gróf Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr indokolt fölterjesztése a cs. kir. főudvarmesteri hivatalhoz a két modenai Corvin-codexnek a M. Nemzeti Múzeum részére leendő visszaszerzése ügyében.

1891. ápril.

35. sz.

A cs. kir. főudvarmesteri hivatal átíratá gróf Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úrhoz a modenai két Corvin-codexnek a király ő Felsége által a M. N. Múzeum részére történt legkegyelmesebb átengedéséről.

1891. május 5.

36. sz.

Hartel N. udvari tanácsos, mint a bécsi cs. kir. udvari könyvtár cs. és kir. igazgatójának átíratá gr. Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterhez a bécsi udvari könyvtár 13,697. és 13,698. sz. codexének a M. N. Múzeum részére ő cs. és kir. apostoli Felsége által történt átengedéséről.

1891. máj. 7.

¹ Szövegét és mellékleteit lásd a «Magyar Könyv-Szemle» 1891-diki folyamában.

Z. 232. Kaiserl. und königl. Direktion der k. k. Hofbibliothek.

Wien, den 7 Mai 1891.

Euer Excellenz!

Die ergebenst unterzeichnete Direktion hat entsprechend dem Erlass des H. Obersthofmeisteramtes vom 6. Mai d. J. Z. 2756. den Custos der k. k. Hofbibliothek Herrn Eduard Chmelarz damit beauftragt, die beiden Handschriften der k. k. Hofbibliothek, welche Se. Majestät geschenkweise dem Nationalmuseum in Budapest überlassen hat, zugleich mit einem Schreiben von S. k. u. k. apostolischen Majestät Oberhofmeisteramt Euer Excellenz vorzustellen sich beehrt, ersucht dieselbe um gefällige Bestätigung des Empfanges der beiden Codices Nr. 13,697. u. 13,698. In grösster Ergebenheit zeichnet

Der k. u. k. Direktor der k. k. Hofbibliothek

Hartel.

37. sz.

A M. N. Múzeum igazgatóságának elismervénye a két modenai Corvin-codexnek átvételéről.

1891. május 8.

ELISMERVÉNY.

A «M. N. Múzeum Igazgatósága» ezennel elismeri, hogy a «bécsi cs. és kir. udvari könyvtár»-tól két Corvin-codexet, úgymint: *a)* Joannis Chrysostomi Homelieae In Epistolam Primam Ad Timotheum etc. és *b)* Beati Hieronymi Presbyteri In Commentarios Epistolae Beati Pauli Apostoli ad Galathas etc. cziműt, melyekből az első a «bécsi udvari könyvtár» 13,697. (Suppl. 2609.) és a másik 13,698. (Suppl. 2610.) signaturáját viseli, és melyeket Ő csász. és kir. Apost. Felsőge legfelsőbb elhatározásával a cs. és kir. főudvarmesteri Hivatal 1891. május 6. sz. 2756. sz. a. kelt átirata értelmében a budapesti M. N. Múzeumnak legkegyelmesebben ajándékozni méltóztatott, mai napon Chmelarz Eduárd úrtól, a bécsi cs. kir. udvari könyvtár őrétől, Szalay Imre min. tanácsos, mint a vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministerium képviselőjének, Pulszky Ferencz a m. n. múzeum igazgatójának és Csontos János, a mú-

zeumi könyvtárör-helyettesének, mint a könyvtár képviselőjének jelenlétében átvett s a könyvtár gyűjteményébe bekebelezett.

Kelt Budapesten, 1891. máj. 8.

Pulszky Ferencz,
a M. Nemzeti Múzeum igazgatója.
Csontos János,
múzeumi könyvtárör-helyettes.

Ezzel a modenai két Corvin-codex ügye 44 évi huzavona után szerencsés befejezést nyert. A codexek Urunk királyunk ő Felsége legkegyelmesebb elhatározása következtében a M. N. Múzeum tulajdonába mentek át, s mi, midőn ezen eredményt, mint a «Magyar Könyv-Szemle» által megindított bibliographiai mozgalom egyik legnagyobb vívmánya gyanánt üdvözljük, hálatelt szívvvel és hazafui lelkesedéssel kiáltjuk: Éljen a király! mint a magyar bibliographiának legnagyobb jótevője, ki midőn Mátyás király könyvtárának elszört maradványait visszaszerzi nemzetünknek, felidézi emlénkben a a Mátyás-korabeli renaissance cultusát s felébreszti lelkünkben a reményt, hogy Mátyás király hirneves budai könyvtára a Habsburgok dicső uralkodása alatt Budán, a magyar királyok ősi székhelyén még fel fog támadni. Faxit Deus!

BONFINI MÁSOLÓJÁNAK CZIMERES LEVELE.

Közli: DÉCSÉNYI GYULA.

E folyóirat legelső évfolyamainak egyikében ¹ *Csontos János* a magyarországi középkori könyvmásolók és betűfestők sorozatát állítva egybe, megemlékezik II. Ulászló király János nevű scriptoráról, a ki Bonfini magyar történelmi munkáját leírta és ezért a királytól magyar nemességet és czimert kapott. *Pray* után, kitől az érdekes adatot kölcsönözte, közöl is a czímeres levélből annyit, a mennyit *Praynak Diatribe in dissertationem historicam de sto Ladislao rege* című, Pozsonyban és Kassán 1772-ben kiadott értekezése ismertette meg a tudományos világgal.

Az ekként közzétett töredék csak első részét tartalmazza a czímeres levélnek, a czímer leírása és a befejező formulák teljes elhagyásával. Hiányzott tehát a legérdekesebb rész, a melyből magát az adományozott czimert megismerhettük volna: s a mellett maga a közölt rész is — szerkezeti fogyatékoságaitól eltekintve — formuláiban s egész fogalmazásának menetében teljesen eltér e korszak hiteles czímeres leveleinek rendes formuláitól. Ugy, hogy a heraldikusnak ez adat hitelességének kérdésével szemközt legalább is fel kellett függesztenie ítéletét, mindaddig, míg további adatok hiányában legalább a forrást nem ismeri, melyből *Pray* e közlését merítette.

A véletlen kedvezése megőrizte számunkra ezt a forrást, egy XVI. századbéli formulagyűjteményben, mely a kassai premontrei rendház egyik tagjának tulajdonát képezi, s ez idő szerint a Magyar Tudományos Akadémiánál van letéve, hogy talán véglegesen is annak

¹ «Magyar Könyv-Szemle» 1879. évf. 147—148. l.

tulajdonába menjen át. E 215 levélre terjedő, egykorú bőrkötésű papírkézirat, a benne található feljegyzés szerint, egyszer Oláh Miklós tulajdona, a XVI. század első évtizedeiből származik s 215 levélnyi terjedelemben jobbára II. Ulászló kancelláriájából származó oklevelek szövegét tartalmazza, többnyire a nevek és keltezés, valamint az ismertebb megszólítási és befejezési formulák mellőzésével. Ez oklevélgyűjteményben más hét czímeres-levéllel együtt meg van a kérdéses czímeres levél teljes szövege is, mely a keltezést és a neveket szintén mellőzi ugyan, de egész terjedelmében adja a czímer leírását s a befejező részt, s a mellett Pray közlésének említett szerkezeti hiányait is hibás olvasás és pontatlan másolás kifolyásává redukálja.

II. Ulászló korabeli czímeres-levelek című közleményemben a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság folyóiratának hasábjain¹ ismertette e czímeres-leveleket, János iródeák armálisával is foglalkoztam, és előrebocsátva az előzményeket, bemutattam szövegéből a czímerleírás részletét. Nem tartom azonban fölöslegesnek, hogy a hol Pray legelső közlése lőn 12 év előtt föllevenítve és a szakkörökkel megismertette, a «Magyar Könyv-Szemlé»-ben is helyet kérjek ez érdekes oklevél egész terjedelmében való közlésének, mely egy becses középkori bibliographiai adat értékében adja meg a provenientia hitelességének eddig nélkülözött bizonyítékát.

A formuláskönyv 99^a lapjára *Arma quedam per Anthonium Bonfinis facta* felirattal beigtatott oklevél teljes szövege következőkép hangzik :

Wladislaus etc. Cum nichil fidelibus obsequiis principii gratius esse debeat, solaque fides inter ceteras virtutes multum suo iure promereri videatur, nichilque a regia dignitate ipsa ingratitude debeat esse magis alienum, idcirco decoris nostri exornande fidelitatis habendam duximus esse rationem. Nam cum summa Johannis t(alis) scriptoris et familiaris nostri fides et assiduitas, qui historiam Hungaricam ab Anthonio t(alis) editam fideliter rescripsit, nuperrime venisset in mentem, eius fideles elegantesque labores immunes preterire nequivimus, quos non tam alieno, quam nostro testimonio sat hactenus exploratos habuimus. Quare

¹ «Turul», 1891. 60. l.

cum aliis virtutibus eius, tum probitatis fidelitatisque constantia commoti, ab omni virium ignobilitate asserendum et in nobilitatis ordinem numerandum esse et iure, et sponte censuimus, quin etiam non modo t(alem), sed eius gratia t(alem) patrem suum, ceterosque fratres eius et heredes omnes cum universa posteritate perpetuo hoc honore honestandos esse arbitremur. Proinde Johannem t(alem), patrem, fratres et heredes omnes cum universa posteritate in nobilium ordinem privilegio et auctoritate nostra ita creamus, ascribimus et annumeramus, ut ex hoc tempore in semper pro nobilibus habeantur, haud secus, atque si ex antiquo nobilique sanguine prodiissent, ut de nostris et externis viris, qui in nostro servitio versati sunt, eque benemeriti videantur. Preterea hec arma et nobilitatis insignia concedimus et donamus, quem admodum in capite privilegii picta sunt, videlicet scutum celestini coloris semper, in ferius vero aurei et fortunatam coronam, (*így, kétségkívül* Fortunam coronatam *helyett*), in habitu purpureo volubili rothi (*így*) insidentem cum brevi in altera manu, cui scriptum sit: SOLI DEO; in altera vero sceptrum; insuper autem galeam coronatam cum paribus insignibus, dependentibus a tergo finibriis purpureis, celestinis et viridibus, que quidem galea pro militari crista habeatur; quin etiam ultro concedimus et mandamus, ut ceterorum more nobilium t(alis), pater et fratres eius heredesque et posterii omnes his nobilitatis insignibus, quibus ultro donavimus, ubique terrarum utantur, sive in preliis singularive certamine et equestri, sive in circumspectis certaminibus aliisque militaribus et generosis studiis his uti libuerit; preterea in obsignatoriis, annulis et sigillis, item domi militieque in velis aureis et tentoriis ac in omni denique expeditione pro eorum arbitratu et voluntate eos hec arma ceterorum ritu nobilium usque quaque gestare sponte nostra concedimus et iubemus. Hanc igitur immunitatem honoremque perpetuum itcirco eos sponte nostra concedimus et donamus ut viros bonos et fideles pro dignitate honestemus et ad regnorum nostrorum decus et splendorem eo magis imposterum nobilium numerus amplificentur, et ceteri eo vehementius istorum exemplo succensi ad capescendam virtutem et invitanda fidelitatis obsequia certatim excitentur, quo uberiores in principe remunerationem beneficentiamque cognoverint. In cuius rei fidem memoriam confirmatio-nemque perpetuam presentes litteras nostras fieri iussimus, manum

proprium apposuimus, nostrique sigilli appensione munivimus.
Datum.

Az oklevél leírása szerint János udvarnok és adományos társai, ugymint atyja és testvérei czímerül felül kék és alul arany mezőben Fortuna istenasszonyt ábrázoló női alakot nyertek, mely bibor ruhában, koronával fején és kormánypálczával jobbjaiban, szárnyas kereken ül s baljában SOLI DEO felirattal ellátott iratszalogot (breve) tart. Ugyanez alak ismétlődik oromdíszül a sisakon, melyet bibor, kék és zöld foszlányok ékitenek.

E czímer felöltő heraldikai sajátágaival a maga helyén¹ foglalkoztam; bibliografiai folyóiratban minket az csakis arról az oldalról érdekel, hogy tudtunkkal a legelső hazai nemesi czímer, melyre megszerzője nem katonai vagy politikai működésével, hanem egyszerűen íróttolla által szerzett érdemeket.

A nem mindennapi kitüntetést maga a híres udvari történetíró eszközölte ki serény másolójának; erről tanuskodik az oklevél felirata s nem valószínűtlen, hogy ő fogalmazta is meg a czímeres levél szövegét, mely, mint fentebb említém, mindenben eltér az e korbéli armálisok szokásos szövegezésétől. Bonfini tudvalevőleg 1503 tavaszán halt meg. Munkájának lemásolásáról ugyan már az 1494-diki királyi számadásokban van szó. A formuláskönyv oklevelei közül azonban II. Ulászló oklevelei többnyire a XVI század elejéről származnak, s így e század első három évére tehetjük a kérdéses czímeradományozás keltét.

Magáról a czímerszerző scriptorról a restituált szöveg csak azt az új adatot közli velünk, hogy a király familiarisai, udvarnokai közé tartozott.

Az oklevél *scriptor et familiaris noster*-nek nevezvén, vagy mint udvari könyvmásoló, vagy pedig mint a királyi kancellária iródeákjainak egyike nyert a királyi udvarban állandó alkalmazást.

¹ Turul, i. h. 62. l.

ADALÉKOK SZABÓ KÁROLY RÉGI MAGYAR
KÖNYVTÁRÁNAK II. KÖTETÉHEZ.

Közli: HELLEBRANT ÁRPÁD.

69. sz. *Lőcse*, 1630.

Fabinus (Johannes). Carmen Proprietates Qvasdam Patronorum rei literariæ, in effigie Gryphis repræsentatas exhibens: Publicè in Gymnasio Elizabethano Wratislavi, anno 1625. recitatum, Nunc vero Motivæ frence Patronis munificentissimis in studiorum commendationem oblatum a *Iohanne Fabino*. Levtschoviæ, Typis Laurentii Brewer, M.DC.XXX. 4r. 4 levél.

Ajánlja a szerző Weis Tóbiás bélai, Serpilius János leibiczi, Berger János szepesszombati, Schimrack Benedek poprádi, Payer Gergely lomniczi, Arelt Gergely felkai lelkészeknek, továbbá Kirschner Miklós és Payer Antal szepesszombati tanácsosoknak.

Megvan a hallei magy. könyvtárban.

70. sz. (*Lőcse*), 1635.

Czebani (Abrahamus). Syncharma bene precatorium: In Solennitatem Nuptiarum, Generosi Et Avitæ Virtutis pietatisque cultoris strenui, Domini: Dn. Ioannis Mariasi de Markusfalva, Sponsi; Ac juxta splendorem generis Nobilissime Virginis Sophiæ, Magnanimi ac Generosissimi Domini Dn. Francisci Palugyai de Kis Palugya, filiæ suavisimæ, Sponsæ. Anno Dn. M.DC.XXXV. Die 14. Jan. celebratâ, Boni ominis, honoris, amoris ac observantiæ ergo Scriptum, dicatum, factatum. Ab *Abrahamo Czebani*, Jurato

Inclyti Comitatus Scepuſien. jam ad Annum 25. qui ultimus. Notario, & aliis quibusdam bonis amicis. 4r. A—D = 16 sztlan levél.

Megvan a hallei magy. könyvtárban.

71. sz. *Lőcse, 1640.*

Gamelia in honorem Clarifsimi & Doctifsimi Viri, Dn. M. Iohannis Windisch, Rectoris Gymnasij. Leutschov. Sacrum nuptiale parantis. Cum Lectifsima & Pudicifsima Virgine Svsanna, Admodum Reverendi, Clarifsimi, & Excellentifsimi Viri Dn. M. Petri Zabeleri, Ecclef. Leutschov. Paſtoris & V. Regiarum & Liberarum Civitatum Superintendentis filia dilecta. Anno M.DC.XXXX. d. 4. Novemb. ſcripta ab Amicis. Leutschoviae. 4r. 4 sztlan lev.

A verseket irták Serpilius János késmárki pap, Soventitz János lőcsei senator, Dürner Sámuel, Cramer Gáspár eperjesi conrector, Pollucius Tóbiás iglói rector, Pilemann János bélai rector.

Megvan a hallei magy. könyvtárban.

72. sz. *Bártfa, 1648.*

Budiats (Stephanus). Institutiones Dialecticae Cunradi Dieterici S. S. Theologiae Doctoris Tabellis Brevifsimis, In ufum Candidatorvm Artis Logicæ, comprehenfæ. Nec non Generosæ mentis, magnæque ſpei Adoleſcentulis Martino Szentivani, de eadem, Casparo Haym, Leutschoviensî, Johanni Glatz, Bartphenſî, Stephani Pattantijs Caffoviensî, Sigismondo Szalai, de Nagy Saaros, Johanni Vattyai, de Terjekfalva, Cæterisque Discipulis charifsimis oblatæ, A *Stephano Budiats*, p. t. Scholæ Nagy Saaros R. Bartphæ, Anno M.DC.XLVIII. 4r. A—D = 30 szzott lap. — *Elől*: czíml. 1 levél; végül 1 levél.

Megvan az esztergomi főegyházmegy. könyvtárban.

73. sz. *Lőcse, 1648.*

Serpilius (Johannes). Aulæa Anagrammatico-Metrica in Nuptiis Honoratifsimis, Nobilis Et Præclari Viri, D. Jonæ Spillenbergeri, In Lib. ac Reg. Civitate Levtſchovia, Civis & Apothecarÿ percelebris, fecundum Sponſi, & Nobilis Lectissimæque Fœminæ, Dnæ Catharinæ,

Genere Kotlynskiæ, Nobilis autem & Pæf tant. Viri. Dn. Michaëlis Grefÿ, Civis & Senatoris quond. ibid. relictæ Viduæ fecundum Sponfæ, die XVI. Febr. Anni M.DC.XLVIII. folenniter celebratis, In Amicitia fraternæ Symbol. contexta & appensa Per *Iohannem Serpiliom* eccl. Casmarcen. Paf torem & Fraternitatis ad Inferiorem Fl. Poprad. Senioremem Levtschoviæ Typis Breverianis. 4r. 4 levél.

Megvan a hallei magy. könyvtárban.

74. sz. *Nagyszombat, 1648.*

Deliciae Veris In Quas RR. Generosos, Nobiles ac Eruditos DD. AA. & Philofophiæ Baccalavreos Cum Tyrnaviæ In Archiepiscopali Societatis Jesu Universitate inter festivos adgratulantis Pannoniæ applaufus primâ Philofophiæ Laureâ infignirentur, Publicæ Totius Lætitiæ Promotore. R. P. Henrico Herdinck. è Soc: Iesv, AA. LL. & Philof. Doctore, ejuſdemque in prædicta, Vniverſitate Spectabili Decano, nec non Theologiæ Moralis Profeſſore Ordinario, Hvmānior Thalia Edvecebat. Anno MDCXLVIII. Tyrnaviæ, Typis Academicis, per Philippum Jacobum Mayr. 4r. A—C₃ = 11 sztlan levél.

Megvan a hallei magy. könyvtárban.

75. sz. (*Trencsén*), 1660.

Tarnóczi (Martinus). Schematismus Funeris five Oratio exhibens Spectabilis ac Magnifici Domini Dn. Nicolai Ostrosith de Ghyletincz. Eqvitis Aurati, Liberi ac Hæreditarii Domini. Arcium Illava, Lypto Uyvar, Ludan &c, Sacræ Regni Coronæ Conservatoris. &c. Lares, Virtutes, Labores, Honores, Cineres. à M. *Martino Tarnocio* Superattendente Evangelicarum Eccleſiarum per Comitatus, Nitrenſem, Barſchienſem, Poſonienſem, habita in Templo Illavienſi. Die 28. Novembris Anno M.DC.LX. 4r. A—C₂ = 10 sztlan levél.

Ajánlja Ostrosith Mátyásnak.

Megvan az esztergomi főegyházmezei könyvtárban.

76. sz. (*Trencsén*), 1663.

Inſtitōris (Michael). Deſiderium aureæ Pacis Diſtichis Eteologicis exprimens Annum Epochæ Christianæ 1663. cui Adjuncta

eft, Anni proxmè elapfi, Ominofa Inundatio, Carmine Heroico defcripta. Autore *Michaele Inftitoris*, R. S. M. P. DestrVXHt fIXas BeLLVM; paX eXstrVIt Vrbes. 4r. A—B₂ = 6 sztlan levél.

Megvan a m. t. Akadémia könyvtárában.

77. sz. *Kassa, 1665.*

Salve Varialiense. Hoc Est Applaufus & Vota Fautorum, Amicorum, Popularium, Fratrum, Vicinorum, Familiarium, Reducem in Patriam, Virum Plurimum Reverendum Clarifsimum atque Nobilissimum Dominvm M. Danielem Kleschivm, N. H. P. L. Coes. haectenus Ecclefiae Evangelicae in Lib. & Reg. Civ. S. Georgio Paftorem, jam legitimè vocatum Ecclefiae Varialienfis Antiftitem & Scholae Inspectorem, Feliciter Excipientium. Scripta in Scepufo Superioris Hung. Tractu f. Comitatu ad montes Carpaticos Exscripta A. O. R. M.DC.LXV. Cafsoviae excudebat Ioh. Dav. Türsch. 4r. 8 sztlan levél.

Megvan a hallei magyar könyvtárban.

78. sz. *Kassa, 1667.*

Jvvl (Gabriel). Theses & Antitheses Catholicorum & Aatholicorum. De Visibili Christi In Terris Ecclesia. Ex Solo Verbo Dei. Publicae differtationi propofitae in Alma Episcopali Academia Caffovienfi Societatis Jesv. à R. D. *Joanne Debródi*, Philos. Magistro, necnon SS. Theologiae Auditore, Seminarÿ Kifdiani Alumno. Praefide R. P. *Gabriel Jvvl* è Societate Jesu SS. Theologiae Doctore, ejufdemque & Controverfiarum Fidei Professore Ordinario, necnon Univerfitatis Amplifimo Cancellario. Anno M.DC.LXVII. die 16. Menfe Augufto Cassoviae, Typis Davidis Türsch. Anno 1667. 4r. 4 sztlan levél.

Megvan a m. t. Akadémia könyvtárában.

79. sz. *Kassa, 1671.*

Olophyrmus. Seu Jufta Funebria Super inſperato & lugubri obitu Generosae Nobilissimae & Ornatissimae Matronae Dominae Mariae Szovenczin, Generofi antehac Nobilifimi & Consultifimi

Viri Domini Johannis Lengfelner, Regiæ Liberæque Civit. Fragopol. Senatoris meritissimi, &c. Contoralis dilectæ, jam verò omnibus (*sic*) cumprimis clientibus defideratæ Nutricis & Patronæ, post tot funestæ vitæ pericula, post tot fugitivâ in lætitia angores, post tot Triumphantis mœroris cupressos æternaturæ famæ & Gloriæ lauros decerpentis pio & devoto Clientum animo Anno M DC LXXI. die 3. Junii Persoluta. Cassoviæ Excusum, MDCLXXI. 2r. 2 sztlan lev.

Megvan a m. t. Akadémia könyvtárában.

80. sz. (*Nagyszombat*), 1676.

Extractus Brevis Et Verus. Quo Candidè demonstratur A catholicorum Prædicantium è Regno Hungariæ, Proscriptionem, & degradationem factam esse respectu Rebellionis, non autem Religionis, eosdemque Prædicantes non in genere, sed in specie, convictos, judicatos, ac legitimè esse condemnatos. Dedicatus Regio Delegato, Judicio Posonienfi. Ab ejusdem Incltyi Judicii Secretario Actorum Singulorum confcio, & ex officio omnibus præfenti Tyrnaviæ, Mense Martio, Anno MDCLXXV. Recusum Anno MDCLXXVI. 4r. A—D₂ = 14 sztlan levél.

Megvan a jénai egyetemi könyvtárban.

81. sz. *Lócse*, 1695.

Exercitationes Oratoriæ Svadæ Cassoviensis. Supremo Honori Illustrissimorum, Reverendorum, Nobilium, & Doctissimorum Dominorum AA. LL. & Philosophiæ Neo-Magistrorum Per R. P. Ladislaum Podhorani, é Soc. Jesu; AA. LL. & Philosophiæ Doctorem, ejusdemque Professorem emeritum-creatorum. Oblatæ A Perillustri & Nobili Rhetorica Cassoviensi. Leutschoviæ. Anno M.DC.XCV. 4r. D—A = 16 sztlan levél.

Megvan a hallei magyar könyvtárban.

82. sz. (*Zsolna* ?) 1698.

Παρχρηστον, Contra omnes affectuum morbos, Quod Ex Myropolio Montano Vir Clarissimus atque Doctissimus Dn. M. Johannes Burius Scholæ Neofolienfis Evangelicæ Rector vigilantissimus, ex-

cerpit: Hoc est; Sponsam Virginem Nobilem Ornatissimamque Annam Mariam, Ex Patre Præstantissimo Doctiffimosque Viro Georgio Cæsare &c. p. t. præcipuo Cive ejusdem R. L. C. N. oriundam filiam, in matrimonium adhibitâ d. 22. April. A. 1698. nuptiarum solennitate, ducit. Cui, tqv. Fautori & Fratri Carissimo, properanter quidem, sed tamen candido & fatis prolixo aggratulatur animo El. GL. C—R. 2r. 1 lapra nyomtatva.

Megvan a m. t. Akadémia könyvtárában.

83. sz. *Sopron, 1700.*

Oedenburgisches vollständiges Gesang-Buch, Darinnen Die gewöhnlichen Kirchen-Lieder, und Psalmen D. Martini Lutheri, und Anderer Geist-reichen Männer, mit schönen neuen Liedern vermehrt und gebessert nach Ordnung der Jahrs-Zeit, auch auf mancherley Fälle im menschlichen Leben gerichtet, Allen gottliebenden Herzen zu sonderbaren Gebrauch der Evangelischen Kirchen zu Oedenburg in Nider-Ungarn. Oedenburg, Zufinden bey Zacharias Micheln Buchbindern. Im Jahr Christi 1700. 8r. a—z+aa—aa₁₂ = 529 számozott lap. — *Végül*: Litanía és Register 23 sztlan levél.

Megvan a müncheni udvari könyvtárban.

JELENTÉS
A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁRÓL
1890—91-ben.

MAJLÁTH BÉLÁTÓL.

Méltóságos igazgató úr!

Midőn az 1890-dik évi szept. 1-től 1891-dik évi augusztus 31-ig terjedő időszakra vonatkozó évi jelentésemet az országos könyvtárban történt munkálatokról, a könyvtár gyarapodásáról, forgalmi statistikájáról, a tisztviselők irodalmi munkálkodásáról a következőkben beterjeszteni szerencsém van: hivatalos kötelességemnek tartom mindenek előtt feltárni méltóságod előtt, azon már-már legyőzhetlen akadályokat, melyek a helyes és szakszerű adminisztrációnak, a könyvtár rendszeres elhelyezésének, a könnyű és gyors kezelésnek minden lépten-nyomon eleibe gördülnek; s rövid idő multán oly zürzavart idéznek elő, melyből a kibontakozás hovatovább annál nehezebb lesz.

Ezen akadály a könyvtár helyiségének szűk volta, mely évről évre annál súlyosabban érezhető, minél rohamosabb, minél nagyobb a könyvtár anyagának szaporodása, s ezen állapot a könyvtárnak mind a négy osztályában egyenlően észlelhető, mert míg a nyomtatványok osztályában hármás négyes sorokban állíthatók fel a szakok, az újabb szerzemények fel nem állíthatók, az egyes szakok folytonossága megszakad, a kettős példányok elhelyezésére nincs hely: ezalatt a múlt évben berendezett hirlapkönyvtár helyiségét már majdnem teljesen betölti: a kéziratárban a legutóbbi évek szerzeményei már elhelyezést nem találnak, a melyek között

ide nem számítva az 1848—49. évi acták, a Gyurikovich-féle régibb szerzeményeket, főlemlítendőnek tartom az 500—600 kötetre menő Pesti Frigyes, br. Mednyánszky Alajos, Benyovszky Péter, Schmidt Vilmos, Sebestyén Gábor és Dávid János-féle szerzeményeket, a melyek felhalmozva beosztatlanul a kéziratár asztalain hevernek. Végre a levéltár számára adaptált folyosó is a belső terem okirat fiókjaiból még csak 431 áll rendelkezésünkre, mi egynéhány nagyobb levéltár letéteményezése után teljesen elfoglalva lesz, a mi néhány rövid év alatt várható.

Nagy akadálya a könyvtár kezelésének az is, hogy nem rendelkezünk depositoriesval, lomtárral az ideiglenes letétek, a kislejtezett és a duplumok anyagának czélszerű elhelyezésére, minthogy a könyvtár pinczéjének nyirkos, dohos levegőjében könyveket csak az okvetlen szétmállás veszélye mellett lehetne elhelyezni.

Méltóságos úr! Ezen körülmények igazolásául legyen szabad csak egyetlen egy ténnyt főlemlítenem.

Ugyanis midőn 1875-dik évben a könyvtár rendezése befejeztetett, az anyag felállítatott, a nyomtatványok elhelyezésére a könyvtár 11 teremmel rendelkezett. 1881-ben azonban az utolsó terem a könyvtár helyiségéből kiszakították a botanikai gyűjtemény részére; s míg a nyomtatványok osztálya 1876-tól 1891-ig, tehát 15 év alatt nagyon közepes számítással évenként 3000 darabbal, összesen 45,000 darabbal szaporodott, a termék száma ezen évek alatt egygyel kevesbedett.

Ilyen arányban gyarapodott a könyvtár többi osztálya is; s míg a levéltárak letéteményezőinek száma 1880-ban hat volt, ma 24-re rúg, azalatt egy egészen új osztály, a «Hirlapkönyvtár» keletkezett manapság majdnem 9000 kötetel. Felhasználtatott ugyan két folyosó a «Hirlapkönyvtár» és a magánlevéltárak elhelyezésére, de mert a III. számú terem két galleriás felszerelése czélszerűtlen, a V. és VI. számú termék bebútorozva nincsenek, sem az évről évre felhalmozódó nyomtatványok, sem a kettős példányok, sem az iskolai értesítők külön gyűjteménye, sem az apró nyomtatványok majdnem 40,000-re rúgó készlete, sem a térképek értékes gyűjteménye fel nem állíthatók, még az esetben sem, ha mind-ezen hiányok pótolatnának is, mert mindez csak palliatív rendszabály marad addig, míg a könyvtár helyisége tetemes számú termekkel nem bővítettik.

Kötelességszerűen hívom fel hivatalos tisztelettel méltóságod figyelmét mindezekre, kérvén méltóságodat, hathatós befolyásával oda hatni a magas kormánynál, hogy tekintetbe véve az intézet érdekeit, a közönség méltányos igényeit, léptessen életbe oly intézkedéseket, melyek ezen nagybecsű országos vagyonnak czélszerű elhelyezését és terjeszkedését megengedik, s culturális hatásában úgy mint eddig, továbbra is első helyen maradjon.

Méltóságos úr! Az imént felsorolt akadályok, ha egyrészt gátolják is a könyvtár külső fejlődését és vajmi nagyon kívánatos terjeszkedését, még sem gátolhatják meg az adott körülmények között ama termékeny munkálkodást, mely a könyvtár minden egyes tisztviselőjének ez évben is feladatul jutott, oly czélből, hogy úgy az administratio rendes menete meg ne akadjon, valamint az ezekbeni és tudományos hatásában az olvasó, a buvárló és kutató közönségre majd tájékozó, majd irányt adó, majd pedig felvilágosító, okuló benyomást gyakorolt. Bebizonyították a könyvtár tisztviselői a lefolyt munkaévben is, hogy az intézethez való ragaszkodásuk, ügyszeretetük, szellemi és irodalmi munkálkodásuk, magasabb fokú képeztetésük mindig szembeötlőbb, aránytalanságban tünteti föl a folyton növekvő szellemi és physikai munka közt azon javadalmazással szemben, mely az ország elsőrendű culturális intézetének kötelékében nekik osztályrészül jut.

A folyó ügyek rendes elintézése mellett, a könyvtári munkálkodás minden irányban azon igények és követelések kielégítését tünteti fel, melyek az intézet színvonalának emelését czélozzák s összeségökben oly eredményeket mutatnak fel, melyek méltán sorakoznak a megelőző évek munkálkodásához; a melynek megvilágítására a következőket bátorodom hivatalos tisztelettel előterjeszteni.

I.

M u n k á l k o d á s.

A) *Nyomtatványok osztálya.*

A munkálkodás sorrendjét a felmerülő körülmények határozván meg, a lefolyt munkaévben, az, leginkább a czedulakatalógusok, a classificálás, repertorizálás körül forgott, s felmerülvén a kettős példányok elválasztásának szüksége, ez végrehajtatott s

ezzel kapcsolatosan összeállított folytatólagosan a kettős példányok egy részének jegyzéke is. Keresztül vitetett továbbá a régi diósgyőri puha papírosra irt czimlapoknak kemény czédulákra való újra leírása 17 czédulatokból 3800 darab. Mindezen műveletek eredménye im ez: czédulázott 3795, új czédula készült 3800; összesen 7595 czédula. Repertorizálva és classificálva lett 2028 mű, a kettős példányokból kiselejteztetett 1130 mű, e között 400 iskolai értesítőnek kettős példánya.

Az általános könyvrevízió műveleténél Horváth Ignác, dr. Váczy János segédőrök és dr. Erdélyi Pál könyvtári gyakornok három szolgálóval munkálkodván július 1-től augusztus 15-ig az I—VI. számú termék anyaga revideáltatott, kivételével az Antiquitates és numismatikai szakoknak. Megvizsgálás alá került az A. Lat. I. oszt., Var. Opp. Enc. II. oszt., Graph. Poligl. L. turc. L. tur. A. or.; L. sem.; La vel L. or.; L. gen. A. gr. III. oszt. R. jud. V. oszt. Obst. Lyth.; Phys.; Merc. Chem. Hist. nat., Zool., Phyt. VI. Gymn. VII. Phil., Ph. pr. Phil. spec. IX. oszt. Com., Pol. c., Mil., X. oszt. A. vet., Mat. med. Ars. obstetric.; Med. for.; Chir.; XI. oszt. J. rom.; Jur.; J. priv. J. publ. e.; Crim.; XII. oszt. H. eccl.; Mor; Or. fun. V. S.; J. can. és Pesl. és végre a Régi magyar irodalom termékei 1604—1669. évig, összesen 11 szakban 27,416 mű 37,163 kötetben. Az észlelt hiányok 279 művel, a revideált művek egy százalékát sem ütik meg. Megkezdődött továbbá ismét egy szaknak az «Acta academica»-nak szükségessé vált újra rendezése és czédulázása a *P* betűig haladt s rendezve lett e szakban 265 mű 883 kötetben. Bekötés alá rendeztetett 559 mű 662 kötetben.

B) *Kézíráttárban.*

A kézirattárban folytatott a colligatumok összeírása, a mely a lefolyt munkaévben a Folio. Lat. 1037. számától az 1876-dik számig haladt. Megállapított az 1—1876-dik számig 17,829 mű, melyeknek pótló lajstromára és utaló lapokkal való ellátása munkába fog vétetni.

Rendezés alá került továbbá a Fol. Lat. 1037 szám 772 darabja, mely 39 kötetben időrendbe szedetett. — Rendeztettek báró Wesselényi Miklós országgyűlési és megyegyűlési beszédek eredeti fogalmazványai; Mátyási József irodalmi hagyatéka

egy-egy kötetben; Benyovszky Pálnak csomagokban átvett s hagyatékából szerzett 25 kötet. Az «Analecta Mednyánszkyana» cz. gyűjtemény rendeztetvén, a kötetlen kéziratok meghatározottak, u. m. Rajcsányi Ádám genealogiai jegyzeteinek 21 csomagja; báró Mednyánszky Alajos történeti jegyzetei, hivatalos ügyiratai, országgyűlési irományai levelezései stb. Az 1848—49-diki események hivatalos ügyiratai, politikai és magánlevelezések s ezen sorozathoz tartozó újabb járulékok 801 darabja külön-külön takarólappal láttatott el s a kellő jelzéssel fölszereltetett. Ezen fölötté érdekes gyűjtemény újjárendezésénél elkülönítve csoportosítottak a képviselőház tagjainak meghívói, elmaradási jelentések, a tanácskozások jegyzőkönyvei, az egyes miniszterek hivatalos jelentései a ház elnökének hivatalos átiratai.

Pesty Frigyes Helységnévtárának 63 kötete, s minden egyéb újabb szerzemény, összesen 312 kötet lapszámokkal láttatott el.

C) Levéltárban.

Még az 1889—90-ik évben megkezdett áthelyezése a múzeumi levéltár oklevél-gyűjteményének 1700-tól végig befejeztetett, a mely műveletet megelőzte a városi és a czéh-iratok különválasztása, s így az áthelyezés az általános revisió jellegével is birt.

A csoport mohácsi vész előtti anyaga, a tulajdonképeni diplomatikai levéltár 124 fiókot tölt meg, az 1526—1870. terjedő oklevélanyag pedig 160 fiókban helyeztetett el. Az összes fiókok új nyomtatott jelzőczédulákkal látattak el.

A családi levéltárak közül befejeztetett a Kapy-család levéltárának rendezése és felállítása. A 3126 darabra menő levéltár 16 fiókot foglal el, melyekben 638 oklevél a mohácsi vész előtti 2488 darab pedig a mohácsi vész utáni időből ered.

Felállított továbbá a kelecsényi Fejérpataky-családnak 926 oklevél és levélből álló levéltára 4 fiókban 94 darab mohácsi vész előtti és 832 darab a mohácsi vész után eredő időből.

Ezt követte a péchujfalusi Péchy-család levéltárának rendezése, a melynek az 1526-dik éven túl eredő 1071 darabja hat fiókban helyeztetett el.

Végre folyamatba vétetett a Bethlen-család levéltárának ren-

dezése, mely munkálatot, a mult évi levéltári felszerelések és más folyó munkák miatt, félbeszakítani kellett.

A többi folyó munkák között befejeztetett az átírásokban foglalt összes mohácsi vész előtti oklevelek kijegyzése és katalogizálása. Eszközöltetett továbbá, a városi ügyekre vonatkozó mohácsi vész előtti okleveleknek, 268 darabnak, a törvénygyűjteményből való kiírása, és jegyzékbe foglalása. Keresztül vitetett a Forgách-levéltár összes darabjainak a mohácsi vész előtti időből való ebélyegezése és 220 megrongált darabnak restaurálása.

Végezetül az évi gyarapodás rendezése és elhelyezése is eszközöltetett, mint a Bayer-Benyovszky-féle vétel 1732, Szentpály Janka ajándéka 151 és dr. Fejérpataky László levéltárnok adománya 162 drb mohácsi vész előtti oklevéllel.

D) *Hírlapkönyvtár.*

Rendes munkaköre a hírlapkönyvtár tisztviselőinek a kötés alá rendezés, a revideálás és a czédulázás körül forgott. Bekötött ugyanis 653 kötet, revideáltatott 826-féle hírlapnak 46,226 száma és czéduláztatott 186-féle hírlapnak 387 évfolyama. E közben nem kevés időt és munkát igényelt az elmaradt és rendetlenül küldött hírlapok reklamálása, midőn is 318 levéllel 3283 hírlapszám utánküldése kéretett, s bár ha a pótlások az illető nyomdatulajdonosok által csak részben teljesítették, a reklamációk következtében mégis beérkezett 1292 hírlapszám.

II.

S z e r z e m é n y e k.

Általában véve a szerzemények összege nem érte el a mult évi szaporodást; ámde történeti és irodalmi érdekére nézve nem kevesebb fontosságú és jelentőségű, mint a könyvtár szaporodásának bármelyik évében. Csak a kéziratár az, a melynek gyarapodása jóval felül múlta a mult évit úgy számban, mint jelentőségben és belső becsében is. S míg a nyomtatványok osztályában a szaporodás 22 darabbal, a levéltárban 5307, a hírlapkönyvtárban 9 darabbal kisebb, mint a mult évben volt, a kéziratárban 131 darabbal több a mult évinél.

A nyomtatványok osztálya részére szerzett sajtótermékek sorában, mely 3798 darabbal szaporodott, különösen felemlítendőnek tartom a Siebmacherféle geneologiai és heraldikai nagy munkát, mely nemcsak a Magyar-Erdélyország, Horvátország s a kapcsolt részek, de az osztrák tartományok és Németország nemesi és főúri családjait öleli fel geneologiai és heraldikai szempontból, s oly mű, mely hazánk közkönyvtárainak egyikében sem található fel.

A kéziratárban, mely 312 darabbal szaporodván, mindenekelőtt felemlítendőnek tartom ama tényt, melylyel ő cs. és kir. apostol felsége legkegyelmesebb elhatározásából a Corvina maradványainak két darabját, az Attavantes által miniált szent Chrysostom és a Francesco Cherico által diszített szent Jeromosnak több munkáját tartalmazó kéziratot, a M. Nemzeti Múzeum könyvtárának ajándékozá.

Nem mellőzhetem ez alkalommal e két Corvina-maradvány megszerzésének hathatós és eredményes közvetítéseért a vallás-és közoktatásügyi magyar kir. miniszter úr Csáky Albin grófnak a könyvtár legmélyebb háláját kifejezni.

Jelentékeny gyarapodást nyert a kéziratár Mednyánszky Dénes báró adománya által is, ki kéziratgyűjteményét és családi levéltárát nagylelkűen a könyvtárnak ajánlotta fel. A kéziratgyűjtemény 83 kötet XVI—XIX. századi magyar és német kéziratból áll, melyek hazánk történeti, politikai jogtörténeti és művelődéstörténeti viszonyaira érdekes világot vetnek, s melyek *Analecta Mednyanszkyana* cím alatt őriztetnek a kéziratárban. Kiemelendők ezek között: 1. Báró Mednyánszky Alajos irodalmi hagyatéka; 2. egy XVI. századbeli hazai latin formularium, mely a XVI-dik századi jogtörténeti viszonyokat érdekesen világítja meg; 3. ugyancsak Mednyánszky Alajos magyarországi diplomatariuma, mely igen sok ismeretlen adatot tartalmaz; 4. Rajesányi Ádám geneologiai gyűjteménye, melylyel e nembeli gyűjteményünket jelentékenyen szaporítja; 5. báró Kolbielszky lengyel emigránsnak báró Mednyánszky Alajossal folytatott levelezése, mely az akkori politikai és társadalmi viszonyokhoz nyújt felvilágosító adatokat.

A díszmunkák gyűjteménye Sybalszky Feliczián, volt 1848/49-ki évi honvéd és lengyel legionista ajándékával szaporodott, a ki a

szabadságharczban részt vett lengyel legionisták arczképeit egy díszes albumba foglalva a könyvtárnak adományozá.

A vásárolt kéziratok között mint legfontosabbakat fölemlitendőnek tartom: Schmidt Vilmos szucsavai nyugalmazott tanárnak «Urkunden zur Geschichte Moldau» 21 kötetből álló kéziratgyűjteményét, a mely oklevélmásolatokat, jegyzeteket és analectákat tartalmaz, mely Moldva történetére nézve a kiadatlan és kiadott kútfőkben található; Kresznerich Ferencz «Numi Veteres» két kötetes munkája. Mátyás József levelezése, ezek között Csokonai Vitéz Mihálynak egy kiadatlan költői levele; továbbá Széchenyi Ferencz grófnak könyvtára ügyében Mátyás Józsefhez intézett levelei, s végre Mátyás király könyvtárára vonatkozó analecták.

A Benyovszky Péter levéltárából származó kéziratok között fölötte érdekesek a báró Wesselényi Miklós, Lovassy, Tormássy és Kossuth Lajos nóta-perének actái; dietai magyar és latin versek; II. Rákóczy Ferencz korára vonatkozó történeti analecták s végre 10 magyar nemes család levéltárának elenchusai stb.

Nem kevésbé érdekes darabokkal szaporodott a fényképmásolat gyűjtemény is. Ezek között a legrégebb nagyszombati nyomtatványnak czímlapja 1578-dik évből, a pármái Corvin-codex két czímlapja, a szarajevói Corvin-codex boríték táblája, a bécsi Livius Codex czímlapja; a bécsi egyetem magyar tanulóinak 1404-dik évi anyakönyvéből két díszlap; Szabács viadalának 1476. évből való töredéke; továbbá Thuróczy krónikájának és Hess András krónikájának czímlapja, Graciusus Bennincsa 1483. évből való térképének két lapja, a Curtius Corvin-codexnek második táblája, s végre az antwerpeni 1891. évi bibliographiai congressus díszoklevele.

A levéltár 4101 darabbal történt szaporodást tüntetvén föl, ezt a lefolyt munkaévben is részint ajándékozás, részint vásárlás, részint pedig örök letéteményezés által értük el. Itt különösen kedves kötelességemmé vált első sorban megemlékezni dr. Fejérpataky László múzeumi levéltárnokról, ki nagylelkű elhatározásával nemcsak hogy családja levéltárát letéteményezte, de ezenfelül, úgy számra, mint értékre nézve is első helyet foglal el az adományozók sorában, midőn a lefolyt munkaévben levéltárunkat 162 darabra rúgó ajándékkal gyarapította; a melyek között 26 darab XIV, 100 darab XV és 17 darab XVI. századbéli, mohácsi

vész előtti, összesen 143 oklevél fordul elő. Van ezek között számos királyi és nádori kiadvány, érdekes összeírások a XV-dik századból, missilis levelek és két régi magyar nyelvemlék, az egyik 1510. évből, a másik ugyancsak a mohácsi vész előtti időből, továbbá 19 darab XVI—XVII. századbeli irat.

Érdekes továbbá Dombay Ede szakolczai főjegyző adománya, mely a Ludvaich másképp Horváth-család 1616-dik évi címeres levelével gazdagította e nembeli gyűjteményünket.

A vásárlás útján szerzett oklevelek között fölemlítendőnek tartom a Benyovszky Péter gyűjteményéből származókat, melyek között 58 darab van a XIII—XVI. századból 1526-ig; továbbá a kisebb vételek között egy 1481-dik évi német nyelvű erdélyi czéh-szabály, a Löhner, Czingeli, pécsi Deák, Horváth, Szombathelyi és Apostol családok címeres levelét a XVI—XVIII. századból, és a Nizner-család címeres leveléből kivágott egyes díszes címerkép 1791-dik évből.

III.

Könyvtári statisztika.

Mindazon mozzanatok, melyek a könyvtárban a lefolyt egy évi munkaidő alatt mint statistikai adatok jelentőséggel bírnak, magukon viselik egyszersmind az intézet jellegét is, midőn azokból a kulturális irányzat mellett világos képét nyerjük a folyton haladó törekvésnek, minél nagyobb mérvben terjeszteni az ismereteket, felkölteni a nagy közönség érdeklődését ezen elsőrendű nemzeti intézet fölvirágoztatása iránt; s a könyvtár anyagában rejlő megmérhetlen szellemi kincsét az ismeretek, a tudás, a tudományok terén közvagyonná tenni: képét nyújtja egyszersmind a korlátolt anyagi erőnek, mely a könyvtár kívánatos terjeszkedését gátolja, képét mutatja a nagy közönség érdeklődésének, a könyvtárban végzett physikai és szellemi munkálkodásnak, az anyag gyarapodásának.

Mind e mozzanatok és személyes műveletek a számadatok száraz igazságával győznek meg arról, hogy a könyvtár kulturális feladatának, tisztviselő személyzete pedig hivatásának érzetében a

lefolyt munkaévben is megfelelt céljának, a magyar művelődés terjesztésének, a könyvtár érdekei fejlesztésének.

Ezen adatok a következők:

1. Gyarapodás.

A) Nyomtatványok:

a) ajándék	176 drb.
b) vásárlás	978 »
c) köteles példány	2644 »
összesen	3798 drb.
a mult évben	3820 »
az idén kevesebb	22 drb.

B) Kéziratok:

a) ajándék	88 drb.
b) vásárlás	224 »
összesen	312 drb.
Ebből:	
a) kézirat	278 drb.
b) fényképmásolat matr.	34 »
összesen	312 drb.
a mult évben	181 »
az idei többlet	131 drb.

C) Levéltári gyarapodás:

a) ajándék	325 drb.
b) vásárlás	2841 »
c) letétemény	935 »
összesen	4101 drb.
a mult évben	9408 »
az idén kevesebb	5307 drb.

D) Hírlapkönyvtári gyarapodás:

a) ajándék	10	hirl.	19,773	sz.
b) vásárlás	21	»	2,298	»
c) köteles példány	628	»	40,392	»
	összesen 659 hirl. 62,463 sz.			
a mult évben	668	»	14,077	»
az idén kevesebb	9	hirl.	5,207	sz.
összes gyarapodás			8,870	db.

2. Könyvtári forgalom.

15,539	olvasó használt	32,634	nyomtatványt,
286	»	1,527	kézirat, fotogr.
135	»	10,987	oklevelet,
1,821	»	3,788	hírlapot,
1,629	» kölcsönzött	6,297	könyvet,
összesen 19,410	olvasó használt	55,233	darabot.
a mult évben 17,446	»	57,347	»
az idén több 1,964	olvasó	2,114	kev. darab.

3. Könyvkötés és fűzés.

a) Nyomtatvány köttetett	662	drb
b) apró nyomtatv. fűzetett	1400	»
c) hírlap köttetett	653	»
összesen köttetett	2714	drb
a mult évben köttetett	1219	»
az idén több köttetett	1496	darabbal.

4. Cédula-katalogus.

a) Nyomtatványoknál	3609	drb.
b) hírlapoknál	186	»
összesen	3795	drb.

5. *Ügyiratok.*

a) Könyvtári ügyirat	387	darab
b) könyvtári látogató-jegy	1092	»
c) hirlap-könyvtári ügyirat	318	»
	<hr/>	
összesen	1797	darab
a mult évben	2296	»
	<hr/>	
az idén kevesebb	499	darab.

7. *Ajándékozások.*

Összesen 102 egyén ajándékozott — és pedig:

a) nyomtatványt	176	darabot
b) kéziratot	88	»
c) oklevelet	325	»
d) hirlapot	10	»

összesen . . . 619 darabot.

A könyvtár hálás köszönetét kell itt kifejeznem mindazok irányában, kik a Széchenyi országos könyvtár culturalis intencziói-tól áthatva, hazafias készséggel siettek támogatni a czélt, a mely felé a könyvtárt a magyar tudományosság és művelődés terjesztésére vezetni s nemeslelkű ajándékaikkal a könyvtár egyes osztályait gazdagították.

Az adományozók névsora a következő: *Nyomtatványokat* ajándékoztak: Palmer István, Szilágyi Sándor, Pápai Károly, Gross Arthur, Milleker Bódog, Dankó József, Zempléni Csáky György, Petrik Géza, Ormay Nándor, Walter Gyula, Nemes Antal, Kluch János, Érdeki Boldizsár, Ballagi Géza, Kócsai Sándor, Kubosich Gáspár, Thury Etele, Hornyánszky Viktor, Fialovszky Lajos, Amberger Gyula, Bognár Márk, Dreissig Ferencz, Novaskai Béla, Bubicz Zsigmond, Fejérpataky László, Poska István, Skrobanek Floridus, Kassai Vidor, Derzsi Károly, Poda Endre, Pór Antal, Sik Sándor, Daempff Sándor, Koblissegh Emil, Kereszthy István, Zágrábi egyházmegyei hatóság, Szamosújvári egyházmegyei hatóság, Fabiani Placidus, Télyf J. B., Borsay István, Majorossy János, Pap Gábor, Franz Mária Terézia, Tóth Mihály, Lubrich Ág., Spitzer D. H.,

Simonyi Zsigmond, Griesbach Ágost, Singer és Wolfner, Horváth Ödön, Nagyváthy Kálmán, Farkas Róbert, Pongrácz Lajos, Weisz József, Bohn-Bisky Emma, Bajai Károly, Eble Gábor, Majer István, Taufer Vilmos, besztercebányai egyházmegyei hivatal, kassai egyházmegyei hivatal, Sebestyén Gyula, Chizer Kornél, Egerváry Gyula, Litschauer Lajos, Nagy István, Hodinka Antal, Jenei Szabó Árpád, Darnay Kálmán, Rosty Kálmán, Zichy Antal, Catinelli Hubert, Melczer István, Pekár Károly, Csontos János, Blau Lajos, Láng Jágó, Majláth Béla, Acsády Ignác, a lemergi történelmi társulat, a philadelphiai természettudományi társulat, Stelczer Frigyes, az argentinai köztársaság consula, Szendrei János.

Kéziratokat adtak: *ő csász. és apost. kir. Felsége*, Schönherr Gyula, Mészáros Károly, Edelényi Sándor, br. Mednyánszky Dénes, Szeremley Barna, Csontos János.

Okleveleket ajándékoztak: Péchy Elemér, Mészáros Kálmán, Hernfeld Vilmos, Fejérpataky László, Tarcsányi Attila Gyula, Szabóné Szentpáli Janka, Thaly Kálmán, id. Szinnyei József, Dombay Ede.

Hírlapokat adományoztak: id. Szinnyei József, Horn Antal, Istvánffy Gyula.

IV.

Könyvtári összeköttetés.

Osszeköttetéseink a bel- és külföldi nagyobb és nevezetesebb könyvtárakkal, egyike azon tényezőknél, mely nemcsak a mi könyvtárunkat ismeretessé, látogatottá teszi, felszínét emeli, becstét fokozza, de a viszonyos kölcsönzések alapján az keresetté is válik, s míg a tudományos kérdezősködések kielégítése, tudományos viták megoldására vezet: egyúttal könnyen hozzáférhetővé lesznek a könyvtár közvetítése által hazai tudósainknak oly becses tudományos művek, melyek természetöknél fogva könyvtárunkban helyet nem foglalhatnak. A könyvtár ez egyik főfeladatát a lefolyt munkáiban sem téveszté szem elől, fentartva levelezési összeköttetéseit mindazon nyilvános külföldi könyvtárakkal, melyekkel már évek óta kölcsönös érintkezésben áll, melyek közül fölemlítem a bécsi, a prágai, a krakkói, a gráci, a párisi, a londoni, az antwerpeni, a brüsszeli, a darmstadti, a lemergi, a varsói, berlini, müncheni,

stuttgarti, hannoveri s a frankfurti könyvtárakat, múzeumokat és levéltárakat.

Ennek következményeképp tekinthető az, hogy a mult évben is a külföld nevesebb tudósai és férfiai közül meglátogatták, részint tanulmányozták a könyvtár berendezését magát, részint anyagát tudományos czélekből. Itt voltak rövidebb-hosszabb tartózkodásra: Jahn F. Harst Buffalóból, Ozman pasa Konstantinápolyból, Chmellarz Eduard cs. kir. udvari könyvtárőr, Mgr. Jacques Comte Redini Tedesci pápai követ, Guiseppe Cavalletti pápai prelátus Rómából, dr. Achille Ralli az Ambrosiana könyvtárnoka Milanóból, dr. Henri Stein a nemzeti levéltár fogalmazója Párisból, Chandra Sekhar Leó ügyvéd Calcuttából, Vasil Stojanov a sophiai nemzeti könyvtár igazgatója, Szybalszky Felician Lembergéből, Petrov Sándor tanár Szentpétervárról és Kochne Károly Berlinből.

Hazai tudósaink és íróink közül tudományos kutatás és tanulmányozás czéljából használták a könyvtár osztályainak anyagát a következők: Angyal Dávid, Ábrányi Kornél, Ábrányi Emil, Acsády Ignác, Asbóth János, Ballagi Aladár, Bodnár Zsigmond, Bartók Lajos, Bánó József, Báttaszéki Lajos, Bayer József, Beksics Gusztáv, Bunyitay Vincze, Csaplár Benedek, Csánky Dezső, Csoma József, Csergheő Géza, Dankó József, Fraknoi Vilmos, Ferenczi Zoltán, Galgóczy Károly, Görgei István, Grünwald Béla, Heinrich Gusztáv, Horn Antal, Inczédy László, Jancsó Benedek, Jeszenszky Danó, Jókai Mór, Kárfy Titus, Karácsonyi János, Komáromi András, Kiss József, Kóczán Ferencz, Kodolányi Antal, Komjáthy Béla, Kondor Gusztáv, Kreith Béla gróf, Lederer Béla, Lóczy Lajos, Marczali Henrik, Márki Sándor, Matlekovits Sándor, Nagy Imre, Nagy István, Pápai Károly, Pauer Imre, Petrik Géza, Polonyi Géza, Radó Antal, Rakodeczay Pál, Rudnyánszky Gyula, Ráth György, Salamon Ferencz, Steinbach István, Szabó Endre, Szana Tamás, Szederkényi Nándor, Székely József, Széll Farkas, Szvorényi József, Tagányi Károly, Thaly Kálmán, Toldy László, Takács Sándor, Váli Béla, Vécsey Tamás, Vámbéry Ármin, Wenzel Gusztáv, Zichy Antal, Zimmermann Ferencz, Zsilinszky Mihály.

V.

S z e m é l y z e t i e k.

Változás a könyvtár tisztviselőinek létszámában csak annyiban történt, a mennyiben Major Lajos 19 évi szolgálat után első osztályú segédőrré lett a magas miniszterium által előléptetve.

Máskülönben ismerve az egyes tisztviselők feladatuk teljesítésének nagy horderejét, áthatva az intézet felvirágzásának előmozdításától, hivatalos teendőik pontos végrehajtásán felül, a rendelkezésükre álló szabad időt oly szellemi foglalkozással töltötték, mely egyrészt a tudományos kutatások és utazások terére vezette az illetőket, másrészt pedig a tudománysszakok irodalmi művelésében nyilatkozott, s tanulságot téve magasabb tudományos készültségökről, számba menő tevékenységet fejtettek ki az irodalom terén s ez által a könyvtár szellemi súlyát fokozták a többi hasonló hazai intézetek fölött, mi nem csekély mérvben emeli eme kulturális intézmény erkölcsi tekintélyét.

Ugy a magas miniszterium, mint a M. N. Múzeum igazgatósága által történt megbízatások alapján tudományos utazásokat teljesített a jelentést tevő könyvtárőr és dr. Fejérpataky László levéltárnok.

Az előbb nevezett könyvtárőr a morvaországi Vöttauban kutatta Zrinyi Miklós a költő könyvtárát és a magyar származású fegyverzeti fölszereléseket a gróf Daunak vöttaui gyűjteményében, továbbá ugyanez ügyben Bécsben két ízben kutatott, kutatásai eredményét feldolgozva a sajtó útján hozta a nyilvánosság elé. Megbízásból eszközölte a Benyovszky Péter-féle levéltárnak átbuvárlását Hontmegyében Deménden, a melynek megszerzését sikeresen végrehajtotta; s végre archaeologiai tekinteteből Zólyomgyében tett tanulmányokat, az országos archaeologiai társaság ott időzése alkalmával.

Dr. Fejérpataky László levéltárnok Zsigmond király korára vonatkozó okleveles emlékek felkutatását és azoknak másolatban való megszerzését eszközölte. Hét heti tanulmány-útja alatt a következő levéltárak foglalkoztatták, u. m.: a bécsi állami levéltár, a pozsonyi káptalan, a nyitrai káptalan és püspökség, a gróf Zay család zay-ugróczí, Trencsén, Nagy-Szombat, Szakolecza városok és a leleszi convent országos levéltárai. E levéltárakban mintegy

10 ívre Árpádkori és 250 Zsigmondkori oklevelet másolt is. A hazai diplomatika szempontjából elsőrangú fontosságúak Kálmán királynak 1111. és 1113. évi okleveleinek eredeti példánya a nyitrai püspöki levéltárban, melyek idáig ismeretlenek maradtak, s ezeknek fényképmásolatait könyvtárunk meg is szerezte.

Irodalmi munkássága a könyvtár tisztviselőinek, a tudomány-szakok különböző ágaiban figyelemreméltó mozzanatokot tüntet fel, midőn is a könyvtár 10 tisztviselője közül 9 foglalkozott irodalmilag saját tudományszakával, s önálló, kisebb-nagyobb szakfolyóiratokban megjelent ismeretterjesztő, bíráló, értekező és más tudományos fontosságú 72 cikkel gyarapította a magyar tudományos irodalmat, a történelem, bibliographia, irodalomtörténet, archaeologia, heraldika és genealogia, diplomatika, nyelvtörténet, zene és más disciplinák körében. Ezen munkálatok sorozata a következő:

Majláth Béla könyvtárór.

1. Az orosházai sírmező. Archaeologiai Értesítő 1890. évf.
2. Liptómezei törzsökös családok 1526-ig. Turul III. és IV. füzetében.
3. Családtörténeti tanulmányok. Turul 1891. évfolyam I. és II. füzetében.
4. Jelentés a m. n. Múzeum könyvtári állapotáról 1889/90-ben. Magyar Könyv-Szemle 1890. évf.
5. Gróf Széchenyi István levelei, III. kötet. 1891. Athenaeum kiadása.
6. A magyar n. Múzeum sodronyos pánczéjái. Archaeologiai Értesítő 1891. évf.
7. Die Maschen-Panzer des National-Museum. Ungar. Revue 1891. júniás—júliusi füzetében.
8. Zrinyi Miklós a költő könyvtára. A m. t. Akadémia Értesítője 1891.
9. Zrinyi Miklós a költő ereklyéi Vöttauban. Hadtört. közlemények 1891.

Csontos János segédőr.

1. Könyvtárbufárlatok Ausztriában. Magyar Könyv-Szemle 1890. évf.

2. Diomedes Caraffa: De Institutione vivendi ad Beatricem Reginam Hungariae. U. o.
3. Adatok a hazai középkori könyvtárakhoz. U. o.
4. Lengyelországi könyvtári buvárlatok. U. o.
5. Az antwerpeni bibliographiai congressus. U. o.
6. A király ajándéka. Nemzet 1891.
7. Két modenai Corvin-codex története. Egyetértés 1891.
8. Szerkesztette a Magyar Könyv-Szemlét.

Dr. Fejérváthy László levéltárnok.

1. Külföldi levéltári buvárlatok. Magyar Könyv-Szemle.
2. Egy sopronyi pap könyvtára. Magyar Könyv-Szemle.
3. A Zsigmondkori oklevéltár előmunkálatai. M. t. Akadémia Értesítője, 1891. júliusi füzet.
4. Szerkesztette a «Turul» című heraldikai és genealogiai szakfolyóiratot.

Horváth Ignác segédőr.

1. Magyarországi könyvészet 1890. Melléklet a M. Könyv-Szemle 1890. évi folyamához.
2. Az olasz könyvtárak 1885. évi pragmatikája. M. Könyv-Szemle 1890. évf.
3. Adalékok Szabó Károly «Régi Magyar Könyvtára» című munkájának I. és II. kötetéhez. Magyar Könyv-Szemle 1890. évf.

Dr. Váczy János segédőr.

1. Kazinczy Ferencz levelezése II. kötet. A m. t. Akadémia kiadványa.
2. Ráday Gedeon. Irodalomtörténeti közlemények I. évfoly. 1. és 2. füzetében.
3. Arany János lyrai költeményeiről. Erdélyi múzeum-egylet kiadványai, 1891. évf. 3—5. füzet.
4. Kisebb-nagyobb tanulmányok, bírálatok, könyvismertetések a Századok, Egyet. Philol. Közlöny, Akadémiai Értesítő, Vasárnapi Ujság és Fővárosi Lapok 1890/91. évfolyamában.

Id. Szinnyei József hirlapi könyvtárőr.

1. Magyar írók élete és munkái, 5—9. füzet.
2. Hirlapi irodalmunk 1891-ben. Vasárnapi Ujság, 1891. évf. 5. szám.
3. Simai Kristóf. Egyet. Philol. Közöny. 1891.

Kereszty István gyakornok.

1. Irodalmunk története. Magyar Könyv-Szemle.
2. Bibliographia Hungariae 1712—1860. (Ismertetés.) Magyar Állam.
3. Külföld. Torna-ügy folyóirat.
4. Ne vesztegeljünk. U. o.
5. Orsz. tornaünnep. U. o.
6. Ünnepegy. U. o.
7. A magyar tanulók első versenye. U. o.
8. A zene jelentősége. Magyar Salon.
9. Zenetanárok nevelése. Pesti Hirlap.
10. A magyar zene elméletéhez. U. o.
11. A magyar zene tudományos tárgyalása. »Zenevilág» hetilapban.
12. Egyházi zenészek. U. o.
13. Nemzeti zene és még valami. U. o.
14. Az ötödik év. Zenelap folyóirat.
15. A fegyverkovács. U. o.
16. Új intendáns. U. o.
17. A programm-zene kérdése. U. o.
18. Az operaház igazgatója. U. o.
19. Hölgy-zenekar. U. o.
20. Mire jó a kéthavi szünet? «Muraszombat és Vidéke» cz. hetilapban.

Dr. Erdélyi Pál gyakornok.

Bírálatok, czikkek az Egyet. Philol. Közönyben, Pesti Hirlap, Fővárosi Lapokban, a Vasárnapi Ujság, Magyar Hirlap és Komáromi Lapokban.

Dr. Schönherr Gyula gyakornok.

1. Okmányok a Melczer-család levéltárából. (Ismertetés.)
Turul 1890. évf.

2. A nagybesenyői Besseney-család története. (Ismertetés.)
Turul 1890. évf.

3. II. Ulászló korabeli címeres levelek. Turul 1891. évf.

4. Kovács Lajos. (Életrajz.) Vasárnapi Ujság 1891.

5. Egy magyar államférfi a XVI. században. Vas. Ujság 1891.

6. Nagybánya címere. Nagybánya és Vidéke 1891. évf.

7. Apróbb cikkek, ismertetések és közlemények a Századok,
Archaeol. Értesítő és Turul füzeteiben.

Szerkesztette, előszóval, jegyzetekkel és tartalom-mutatóval
látta el a Monumenta Vaticana Hungariae I. sorozatának VI. kö-
tetét: Mátyás király levelezése a római pápákkal 1458—1490.
Budapest, 1891.

Meg kell itt említenem a könyvtár kiadványát a Magyar
Könyv-Szemlét, mely immár XV. évfolyamában jelent meg. E szak-
folyóirat szerkesztője, Csontos János könyvtári segédőr, ez alkalom-
mal is bizonyítékát adta szerkesztői avatottságának azon igyekezet
által, melylyel e folyóirat cikkeiben a bibliographiai szakirodalom
mai felszínén a legkényesebb kivánalmaknak is megfelelt, úgy a
közölt dolgozatok komoly iránya, mint azoknak tudományos belső
becse által.

Méltóságos úr! Midőn az előadottakban szerencsém van a
Széchenyi országos könyvtárról szóló jelentésemet hivatalos tisz-
telettel betérjeszteni, maradtam mély tisztelettel

Budapesten, 1891. szept. 10-én.

Méltóságodnak

alázatos szolgája

Majláth Béla,

a Széchenyi országos könyvtár őre.

EGY MAGYAR NYOMDA A XVIII. SZÁZADBAN.¹

A hazai nyomdászatnak nemzeti műveltségünkre gyakorolt befolyásáról csak akkor fogunk teljes képet nyerni, ha az egyes helyi sajtók speciális történelmével is megismerkedünk. Ezt a célt igyekszik megvalósítani Eble Gábor előttünk fekvő munkája: Egy magyar nyomda a XVIII. században. Kissé talányos cím; a 9. lapon tudjuk meg, hogy a nagykárolyi nyomdáról van szó. Gróf Károly Ferencz alapította ezt, az utolsó Rákóczy-mozgalomban nevezetes szerepet játszott Sándornak a fia. Nem oly híres ember, mint az apja, mindazáltal a terebélyes családfán díszes hely illeti meg. A közügyekből tehetsége szerint ő is kivette részét; a hadi, politikai és közigazgatási téren egyaránt forgolódott. Itt azonban különösen mint a közoktatás bajnoka, mint a nemzet szellemi haladásának buzgó harczoza vonja magára figyelmünket. Szégyennel és sajnálkozással tapasztalta, hogy a kormányzására bízott megye és környéke kulturális tekintetben mennyire el van maradva. «... a budai és kassai typographiák távolabb esése miatt az egész szomszédság könyvekben szűkölködik» pedig «az országok és tartományok csak akkor juthatnak virágzásra, ha az elmék a szépművészetek és tudományok által kiműveltetnek» — írja a nyomda engedélyezése iránt a felséghez intézett kérvényében. Ezért, de meg, hogy a tanuló ifjuság, melynek neveltetésére iskolák felállítása által is sokat tett, a szükséges tankönyvekkel elláttassék, halaszt-hatatlannak ítélte a nagykárolyi nyomda felállítását. A szabadalom-

¹ Egy magyar nyomda a XVIII. században. Adalék nemzeti közművelődésünk történetéhez. Levéltári kútfők nyomán írta Eble Gábor. Budapest, 1891. Hornyánszky Viktor nyomdájából. 8r. 99 lap. Ára 1 frt.

levél 1755-ben leérkezvén, a nyomda azonnal megkezdte működését még pedig szerencsés kilátások közt. A szakképzett és buzgó nyomdász, Szatmárnémeti Pap István mindent elkövetett, hogy intézetét virágzásba hozza, a főúri pártfogó viszont nem riadt vissza az anyagi áldozatoktól, sőt midőn élte utolsó éveiben egészségi okokból a nyilvános szereplés teréről visszavonulni kényszerült, beállott a szellemi munkások sorába és francia vallás-erkölcsi olvasmányok fordításával és kinyomatásával igyekezett az ifjú nemzedéknek használni. Az előttünk fekvő könyvben két ily munkájának címlapját láthatjuk hű másban. A nyomda fénykora valóban arra az időre esik, mikor alapítója és Pap István nyomdász állottak élén. Készséggel el kell ismernünk a nemes gróf igaz érdemeit, de könnyen értjük a szerző nagy előszeretetét, őszinte lelkesedését, melylyel áldásos működését rajzolja s csak nagy lelkesedés irathatta vele e sorokat: «ha megéri (t. i. Ferencz gróf) és nem rombolja szervezetét a kór, nem dönti oly korán sirba (53 éves volt, mikor meghalt) Károly Ferencz gróf lett volna megindítója s vezérlő központja az irodalmi ujjászületésnek, melyet utána Besenyei kezdett és Kazinczy folytatott». Tartok tőle, hogy e véleményben egyedül áll Eble úr!

A nyomda története ezentúl egy a lassú hanyatlás történetével. Különben sem tudott soha oly hírnévre vergődni, mint a lőcsei Brewer-féle sajtó, a melynek pedig betűivel kezdte el működését. A függelékben szemlét tarthatunk az 1755—1827-ig megjelent nyomtatványok felett s Hannulikot s a tudós költő Révai Miklóst kivéve, nem találunk nevesebb szerzőket, a munkák is jobbára pár lapra terjedő alkalmi dicsversek, beszédek, a melyenek ebben az időben özönével termettek. — Ferencz gróf fia Antal, úgy a hogy még tett egyet-mást a nyomda érdekében. De örökösei nem csak semmiféle áldozatra sem voltak hajlandók, hanem még jövedelmet szerettek volna belőle látni. A sok bajlódás, kellemetlenség végre oda érlelte a dolgot, hogy gr. Károly György 1827-ben az akkori nyomdásznak, Gönyei Gábornak örök áron eladta. Ettől kezdve Gönyei Gábor, majd fia József, ennek halála után pedig napjainkig Róth Károly tartották fenn.

A szerző voltaképen csak addig kíséri a nagykárolyi nyomda történetét lépésről lépésre, míg az a grófi család birtokában volt. Ez időből minden rendelkezésére állott anyagot úgy a Károly-család

levéltárából, mint az országos levéltárból szorgalmasan felhasználta, ezeket ügyesen csoportosítja, a latin iratokat a nagy közönség kedvéért magyar fordításban közli; irálya tiszta, világos, könnyen élvezhető. Targyától néha tér el, hogy egy-egy epizódot élesebben megvilágítson, mi által a monographia csak nyer élénkségben. A könyv kiállítása csinos és facsimiléi kifogástalanok.

Sajnálni lehet azonban, hogy egy lélekzettel a nyomdának további történetét is föl nem dolgozta. Az ezutáni időktől is akadt volna néhány följegyzésre méltó mozzanat. Így például azon surlódásoknak rajzolása, melyek a helytartótanács, illetve annak könyvvizsgálói osztálya és Szatmár vármegye közt időnként fölmerültek. 1829-ben találok az első nyomát ennek. Ekkor történt, hogy Tótfalusy Sámuelnek a megye megbízásából készült «Betűrendes lajstroma t. n. Szatmár vármegye körében fekvő s a nevezetesebb utakba eső városoknak és helységeknek, mely megmutatja azoknak távolságát egymástól» című munkája a censor nevének elhallgatásával jelent meg. A központi könyvvizsgáló bizottság ezért megrotta a vármegyét és utasította, hogy ezentúl a censurai rendeletekhez alkalmazkodják. A megye azzal védekezett, hogy a könyv saját rendeletéből készült s kinyomatását a közgyűlés határozta el, már pedig «a megyei gyűlésekben helyben hagyatott irományok a könyvvizsgáló hatáskörébe nem tartoznak.» S a megye ez álláspontjához ragaszkodott 1837-ben is, a midőn hasonló eset adta elő magát. Ez különösen azért érdekes, mert egyik szereplője Kőlcsey Ferencz. Jelenkori történelmünkben élénken ismeretes Lovassy László s néhány országgyűlési ifjú társának elfogatása és törvényellenes elítéltetésök. Az ország megilletődött. Szatmár vármegye az elsők közt szólalt fel nyílt körlevélben az alkotmányt sértő eljárás ellen. A vármegye ragyogó tollú főjegyzője, Kőlcsey Ferencz fogalmazta a körlevelet, mely 1836. decz. 12-én kinyomatva az összes törvényhatóságoknak megküldetett. Csakhogy nem tették ki rajta sem a nyomda nevét, sem az imprimatur-t! Az inquisitio nem is késett. Takács István, a nagykarolyi gymnasium igazgatója, mint helybeli censor, felettes hatóságától, a nagyváradi kerületi könyvvizsgáló bizottságtól kérdőre vonatván, azzal védekezett, hogy ő a nyomtatást megtiltotta, azonban Kőlcsey főjegyző: «A tisztelendő úr magát abba ne avassa, hacsak az egész megyének kedvetlenségét magára vonni nem akarja. A vármegyének

vagyon jussa maga szüleményeit censura nélkül kinyomatni» szókkal elutasította. A nyomdász, Gönyei hasonlóképen nyilatkozik, hogy a vármegyétől kényszerítve hágtá át a szabályrendeletet. A dolog már megtörténvén, a helytartótanács csak dorgatóriummal tudott felsőbbségének érvényt szerezni. — 1842-ben két körlevele miatt volt baja a vármegyének a központi censurával. Az egyik a híres 12 reformpontot tartalmazta, melyek az 1840—3. országgyűlésen élénk vita tárgyát képezték, de a melyek csak 1848-ban, az ősiség eltörlésével valósulhattak meg. A másik Magyar- és Erdélyország uniója tárgyában kelt, két évvel megelőzvé az országgyűlési tárgyalásokat. Mindkét nevezetes nyomtatvány a nagykárolyi sajtó terméke s utóbbi a helybeli censor engedelmével látott napvilágot. A nagyvárad kerületi censura meg akarta akadályozni azon a czímen, hogy a körlevél politikai tárggyal foglalkozik, már pedig az ilyenmü nyomtatványok felülvizsgálata túlhaladja a helyi censor hatáskörét. Szerencsére a felsőbb hatóság most sem nyult szigorúbb eszközökhöz, hanem beérte azzal, hogy egy kis megrovás mellett a befejezett tény tudomásul vette.

Dr. Illéssy János.

SZAMOSKÖZY ISTVÁN SZÓTÁRA.

Közlő: SZILÁGYI SÁNDOR.

A Könyv-Szemle 1887-iki évfolyama 100. lapján Nagy Gyula barátom egy cikket közöl *«Egy kéziratban maradt magyar-latín szótár-töredék 1580 tájáról»* cím alatt, melynek végéhez a szerkesztő ezt a megjegyzést csatolta: *«tisztelt barátunk ezen érdekes közleményére felhívjuk nyelvtudósaink figyelmét».*

Meg vagyok róla győződve, hogy a nyelvtudósok azt a derék cikket figyelmökre méltatták. Használhattuk azt a közlött szótár-töredéket, tanulhattunk is belőle s velem együtt sajnálhatták, hogy az egész szótár kéziratban maradt. Nem levén nyelvtudós, nem akarok *hosszá* szólni, de a véletlen ugyanennek a szótárnak egy másik töredékéhez juttatván, *fel* akarok szólalni.

Hát biz ezt a szótárt *Szamosközy István* írta.

Wenzel Gusztáv nagybecsű jogi könyvtárával néhány kötet kézirat is került az Egyetemi Könyvtár birtokába. Ezek közül az egyik, egy ritka becsű, meglehetősen vastag codex, Szamosközy gyűjteményének, kézirati maradványainak töredékeit foglalja magában; olyan töredékeket, melyek az Egyetemi Könyvtár Szamosközy collectióját completirozzák. A codex be van kötve egy régi pergamen-graduál egy levelébe, s legnagyobb részben Szamosközy följegyzéseinek egyes sorát s Gyulafy Lestár krónikájának töredékeit foglalja magában, még pedig mindkettő sajátkezű kézirat.

Az alább közlendő szótár-töredék négy oldala nincs és nem is volt a collectióba bevonva, az csak bele volt téve. Ez a töredék Szamosközy saját eredeti kézírata, mely Nagy Gyula által küldött töredéknek kellő közepébe illik bele. Papír, írás ugyanis mint az országos levéltárban (gyulafehérvári káptalan IV. 12.)

őrzött töredéke, mely kis ívet tesz ki, s az Egyetemi Könyvtár példányának íve beillesztetvén az országos levéltárba, a kettő együtt egy terniót tesz ki:

Az országos levéltári példány (Könyv-Szemle 1887. 105. l. alján) megszakad e szónál:

.....vide kezdet, s azután következik az egyetemi példány íve, melyet Pettkó Béla öcsém másolatában mutatok be e füzetek olvasóinak:

Obtrunco Liv. lib. 1. Item regem obtrunctavit. Hinc obtrunctatio.

Eoles. Occidio, onis f. t. Idem quod occisio et cedes mors. Liv. 8.

Bell. Pun. Cum dno exercitus eorum prope occidione occisi essent.

Occido, opprimo, extinguo, perimo, sustollo. Tranquill.¹ in Nerone:

Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem, vide gyilkos.

Tollere de medio est interficere.

Trucido, crudeliter neco. Obtrucido, retrucido. Comp.

Afferre manus.

Cic. Quae aut interitum allatura esset:

Cic. lib. 4. Famil. epist. 12. Ita vir clarissimus ab homine deterrimo acerbissima morte est affectus et cui inimici propter dignitatem perpercerant (így). Inventus est amicus, qui ei mortem afferrens, obrutus fuisset.

Mortem sibi conscuit. Omnes usque ad interneccionem delevit. Suet. in Cass. Philomonem a manu servum simplici morte punit. Adimere vitam mihi non dubitavi.

Eoldeokles Aedere stragem. Livius ab urbe cond. Tantoque majorem stragem edidere, quam inter hostes aediderant.

(*Oldalt betoldva*) Occisus dicitur vulnere; necatus etiam sine ictu vulnere, ut necatus venens; unde occisio actus occidendi, cedes. Cic. Philipp. 14. Eiusque copias occisione occiderit, suo exercitu ita incolumi.

Gel. lib. 6. cap. 104. Tuditanus autem somno diu prohibitum atque ita vita privatum refert.

Eolelni. Teren. in And. Accurrit mediam mulierem complectitur.

Eolteozeet. Velare pro vestire. Plaut. Muliebri velatus toga.

Eomagát se ipsum. Eo magatol vide magatol.

¹ T. i. Tranquillus Cajus, mely név Svetonius mellékneve.

Eo maga vezette magat. Jügulari suo gladio, sua confessione.
Cic. Jügulari suo gladio et telo is dicitur qui suis ipsis dictis
convincatur.

Eo maga zemely teorwenye vide feyedelem iteleti.

Eonyew. Colla. Cat — glutinum. gluten. glutinosus. glutino, as,
lithorolla, ac. f. p. glutinum quo lapides conjunguntur, fit enim
ex lapide pario aut marmore cum taurino glutino. De glutino.
De glutino est reglutino elwalasztom egymastol.

Eonteom. Fundo. Fundi et metalla dicuntur. Unde fusor tormen-
tarius algyw eontes. Eonteot fuxilis. Eonteozwe fusim fundito
freq. comp. Affundo, confundo, circumfundo, diffundo, effundo,
infundo, offundo, perfundo, refundo, suffundo, transfundo, inter-
fundo, profundo, ky eontem evomit aquam amphora. exustus.
vyzet eonteny kezere. Dare aquam manibus. Conflatum ex
plumbo.

Eon keozteok invicem. mutus.

Ep kybe semmy fogiatkozas ninch. Syncerus, syncere, et synceriter
unde synceritas. Quasi sine carie, pro puro incorrupto im-
maculate contrarium.

Illibatus, ut illibatum imperium. Livius.

Integer, inviolatus.

Intactus pro intemerato insyncerus. Nem ep vide benna.

Eppen sarte eppen. Unde proverbium sarta tecta. Cic. Epist. haec
mihi da, ut M. Curium sartum et tectum, quod ajunt ab
omni detrimento conserves.

Instruere hostes, navem, fundum, domum. Idem quod comparare
necessaria, ut nihil desit. Cic. de officiis. Emit hortos et emit
instructos.

Integer. Idem quod validum, firmum, vegetum. Cic. Eumque vidi
plane integrum. Liv. 5. ab urbe. Integre, intacteque segerunt.

Epe fel. Unde felleus keserew.

Epedni Labesco vide fekely.

Epery fragum.

Epitem. Parare domus. Aedifico unde aedificium.

Architector, oris.

Inaedifico, idem quod aedifico, vel simul aedifico. Inaedificare
plateas, pro simul aedificare. Instauro unde instauratio.

Ponere significat alius erigere aedificare Verg. Posuitque im-
mania templa.

Redintegro, reficio, restauro, repono, instauro, restituo. Vide
lepitem. Unde redintegratio, reparamen et reparatio.

Resarcio.

Surgere etiam dicuntur aedificia et herbae.

Munire viam est pungare, reficere ac substruere. Hic dicimus
munire ripam, munire alveum, aditum. cum illa reficimus
et reparamus.

Helyere hozny. In integrum restituere. Est damnun rei alicui
illatum resarcire.

Epithetellen vide chynalhatatlan.

Epewni. Recolligere se, est vires summere, ut convalescen-
tes aegri.

Er. Vena dicitur sanguis argenti plumbi venosus. Ahorta.

Ere tantum valet.

Ery. Caesar Rhenum ut supra demonstravimus, tangit.

Eret wagni vide (érwagas. Col. lib. 7. Ea porro vena cultello
solvetur.

Ezewst er, a baniaba, crudaria.

Erczkeo. Cadmia. Ercz. Metallum unde metallicus, a, um.

Metallicus substant. Baniaz. Metallifer, Metallum gerens.

Ercznek az ere. Molibdena quae alias galena vocatur, plumb
et argenti vena communis.

Erdeo* Sylva. Sylvula et sylvecula dimin. Sylvaticus, a, um.

Erdei sylvestre. Bokrosodny. Erdey sylvester et stris. Sylvi-
fragus, sylvas frangens sylviger ut montes sylvigeri. Sylvosus.

Sylvius nomen est ejus, qui in sylvis natus est.

Erdeo Liv. Vestiti montes sylvis.

Sewreo erdeo Saltus, ut unde saltuosus locus.

Saltuarius, rii m. s. sylvarum seu saltus custos.

* Sylva est autem vel glandifera, quae non ceditur, vel caedua lucus non
caeduus, sed manu consitus; vetitus, religiosusve. Zent erdeo. salvus est
sylva Junia. Keoz erdeu Berek, ubi pasci et aestuare vel hyemare
pecudes solent.

Nemora voluptatis causa componata.

A lucus dimin. luculus et lucellus.

(Erd)ei, Aper.

Itt aztán (Könyv-Szemle idézett helye 106. l.) következik az országos levéltár töredéke Nagy Gyula közlésében.

Az Egyetemi Könyvtár ivét s az országos levéltár két ivét Nagy Gyulával összeillesztettük, s a két példány pompásan kiegészítette egymást. A milyen kétségen felül áll ez, épen olyan bizonyos, *hogy ezt a Szótárt* (t. i. mind a két töredéket) *Szamosközy írta.*

A Könyv-Szemle első évfolyamában (1876.) ismertettem Szamosközy kézirati maradványait, melyek az Akadémia kiadásában négy kötetben láttak világot. Attól fogva többször vissza-visszatértem e kitünő tudós sokoldalú munkásságához; közöltem tőle epigrammok, latin históriás éneket, archaeologiai adalékokat, s fölemlíttem töredékét «Origines Ungarorum» című munkájából

E kis töredékkal öt mint szótáríró mutattam be, mert hihetetlen, hogy Szótárából több, mint ez a ternio, el ne készült volna; az öt első betű legalább elkészült s már ennyi is biztosít neki helyét első szótáríróink közt. De hátha több is elkészült..... habent sua fata libelli!

Ki tudja, hol vásárolta Wenzel azt a kötetet, mely most az Egyetemi Könyvtár birtokában van? Ki tudja, másutt valahol nem lappang-e még töredék ebből a szótárból? Szerkesztő barátom, hívja fel az érdeklődőket, hogy ha valahol valami szótár-töredékre találnak, küldjék be Önhöz, hátha újabb adalékot nyer Szamosközyhez? ¹

¹ Készséggel teljesítjük t. cikkirő úr kívánságát s ezennel felkérjük ügybarátainkat, hogyha kutatásaikban valami latin, magyar Glossariumra vagy szótártöredékre akadnak, ezt felhasználás végett a «Magyar Könyv-Szemle» szerkesztőségéhez küldjék be. Szerk.

VEGYESEK.

— Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtáráról.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára az 1891. év második felében 2055 kötet és füzet nyomtatvánnyal, 158 kötet kézirattal, 105 oklevéllel, 2 fényképmásolattal és 2 negatívval gyarapodott; és pedig *ajándékkal kapott* 75 kötet és füzet nyomtatványt, 4 kötet kéziratot, 68 oklevelet és levelet; *vásárolt* 408 kötet és füzet nyomtatványt, 134 kötet kéziratot, 37 darab oklevelet és levelet, és 2 fényképmásolatot. A beérkezett köteles példányok száma 1572 kötet és füzet. Könyvek, kéziratok, oklevelek, pecsétlenyomatok, fénykép-másolatok és hirlapok vásárlására, továbbá könyvkötésre, könyvtári kiadványokra és más könyvtári czélokra 4419 frt 69 kr. fordított. Az olvasók száma 7820 volt, kik 16,349 kötet nyomtatványt, 880 kötet kéziratot és 3733 oklevelet használtak. A könyvtáron kívül házi használatra 717 egyén 3975 kötet nyomtatványt kölcsönzött ki. Összesen tehát 8537 egyén használt 20,324 kötet nyomtatványt, 880 kötet kéziratot és 3733 oklevelet.

— Jelentés a budapesti magyar királyi tudományegyetem könyvtárának rendezéséről, gyarapodásáról és forgalmáról 1891-ben.

Nagyméltóságú Gróf, Miniszter Úr!

Kegyelmes Uram!

A budapesti m. kir. egyetemi könyvtár 1891-dik évi forgalmáról és gyarapodásáról végjelentésemet következőkben van szerencsém felterjeszteni.

A múlt évben megszerzett két nagyobb könyvtár, a Bäsellefele s a Wenzel Gusztáv egyetemi tanári, feldolgozása teljesen

befejeztetett. Az elsőből a másodpéldányok átadattak a philologiai seminariumnak s az azokról készült lajstromot annak idejében szerencsés voltam Excellentiádnak felterjeszteni. A Wenzel-féle könyvtár duplumairól is elkészült a külön jegyzék s a könyvek egy része már kézbesített is a philologiai seminariumnak. Mint-hogy ez a két könyvtár a törzskönyvtárban sok helyet vett igénybe, ez a körülmény szükségessé tette, hogy egyes osztályok más helyekre tétessenek át, s ez a meglehetősen sok időt igénybe vevő művelet — hogy ne gátolja a könyvtár forgalmát — a nyári szünet alatt hajtattott végre.

Magyar nyelvű apróbb nyomtatványokból több colectiója van könyvtárunknak, melyek között legnagyobb a Szilassy-féle; ezek feldolgozása befejeztetett s az azokról készített címjegyzék már a kutatók rendelkezésére áll.

A latin nyelvű dissertatióknak, különösen a nagyszombati collectiónak összeállítása már korábban megtörténvén, most azok feldolgozása kezdetett meg.

A kézirati Catalogus II. füzeté sajtó alá adatott, eddigelé már mintegy 12 ív elkészült.

A könyvtár naponként gyarapodó forgalma — a könyvkikölcsönzés helyben és vidéken s külföldre is — melyet régebben az első őr kezelt, annyira felszaporodott, hogy azt ő többé egymaga nem bírta meg rendes teendői mellett. Ily módon aztán ezekkel kénytelen voltam a másodórt megbízni, ki, legalább egyelőre, az incunabulumok címezésétől felmentetett. Remélhetőleg azonban meg fogjuk találni a módját, hogy ezen segítve legyen. A mi a személyzetben történt változásokat illeti: dr. Szádeczky Lajos könyvtárunk buzgó és tehetséges tisztviselője, országgyűlési naplószerkesztővé nevezetvén ki, helyébe első tisztté Angyal Dávid s ennek helyére II-od tisztté Dedek Crescens, továbbá az elhunyt Pádry Lajos helyett III. tisztté Egerváry Ödön, eddigi címzetes tiszt, neveztetett ki.

És most áttérve könyvtárunk szaporodására, van szerencsém következőket jelenteni: Az egyetemi könyvtár 1891-ben 2236 művel, 2842 kötettel és 1453 apró nyomtatvánnyal szaporodott. E szaporodás legnagyobbbrészt a rendes évi dotatióból került ki, de ezenkívül adományozások útján is jutott a könyvtár — felsőbb hatóságoktól, intézetektől és magánosoktól — munkák birtokába: nevezetesen

a magyar kir. és az osztrák cs. kir. kormányoktól, a magyar országgyűlés mindkét házatól, bolgár közoktatásügyi ministeriumtól, leMBERGI Landesausschusstól, olasz kir. követségtől, porosz kir. vallás- és közoktatásügyi ministeriumtól, az argentinai consulatustól, Geological and Natural History Survey of Canadától, szász kir. statisztikai hivataltól, bécsi és prágai egyetemtől, Műszaki katonai administratív hivataltól, a M. Tud. Akadémiától, budapesti kir. egyetemtől, Magy. Tört. Társulattól, Országos és fővárosi statisztikai hivataltól, Franklin-társulattól, nemzeti zenedétől, nagykőrösi tanítóképezdétől, fővárosipénzügyi igazgatóságtól, aifőtiszt. püspöki kartól: Zalka János győri püspök-, Knauz Nándor cz. püspök-, Palásthy püspöktől és az egeri érseki, nagyvárad, pécsi, székesfehérvári, váci, szamosújvári, gyulafehérvári püspöki megyéktől, valamint a pozsonyi ferenczrendiszerzettartománytól. Magánosok közül Budapestről: lovag Zarándy Gáspár egy collectiót eroticumokból, Lubrich Ágost, Homoród (Szentpáli) Janka, Szaak Lujza, Tauffer Vilmos, dr. Weisz József, Eble Gábor, Sebestyén Gyula, Egerváry Gyula, dr. Tély Iván, dr. Mandello Károly, Keleti Károly, dr. Platz Bonifác; továbbá: Koppalik József, Demko Kálmán, Hornischek Henrik (Prága), Pór Antal kanonok, Dampf Sándor, Prusik Fer. (Prága), Faure Hyppolit (Franciaország, Narbonne), dr. Szádeczky Lajos, Sybold (Franciaország, Vichy), Szederkényi Nándor, dr. Mülek Lajos, Winkenhauser Fer. Adolf (Czernowitz), Veres Endre, Manzini Diocliano (Olaszország, Terni) stb. küldtek egyes adományokat.

A külföldi könyvtárakkal és tudományos intézetekkel 1891. évben előfordult érintkezésünket a következő jegyzék tünteti fel:

A *bajor* kir. könyvtárral,

a *bábeli* egyetemi könyvtárral,

a *bécsi* császári Akadémiával,

a > Bibliothek des Schottischen Stiftes-el,

a > cs. k. egyetemi könyvtárral,

a > cs. és k. Fideicomiss könyvtárral,

a > cs. és k. Hadi könyvtárral,

a *belga* régi törvények és rendeletek bizottságával,

a *berlini* kir. könyvtárral,

a *berni* főiskolával,

a *bonni* kön. Rheinische Friedrich Wilhelms Universitáttal,

a *christianiai* Bibliothéque d'université royale de Norvége-el,

- a *czernowitzi* cs. kir. egyetemi könyvtárral,
 a *drezdai* kön. öffentliche Bibliothek-el,
 az *edinburgi* Royal College of Physicians intézettel,
 a *frankfurti* (Majna mellett) városi könyvtárral,
 a Geological and Natural History Survey of *Canada* intézettel,
 a *göttingai* kir. egyetemi könyvtárral,
 a *gráczai* cs. kir. egyetemi könyvtárral,
 a *greifswaldi* kir. egyetemi könyvtárral,
 a *halle-wittenbergi* k. Friedrichs-Universität könyvtárral,
 a *klagenfurti* Studien Bibliothek-el,
 a *krakói* Jagelló-könyvtárral,
 a » Seminarium Historicum Universitatis könyvtárral,
 a *leideni* Bibliothek der Ryks Universiteit-el,
 a *lembergi* cs. kir. egyetemi könyvtárral,
 a » cs. kir. Bibliothek der Technischen Hochschule-val,
 a » Landes-Ausschuss Bibliothek-el,
 a » Ossolinszky-könyvtárral,
 a Bibliothek des Stiftes Melk-el,
 a *montpellieri* egyetemi könyvtárral,
 a *münsteri* Comenius Társulattal,
 a *müncheni* bajor kir. könyvtárral,
 a *parmai* R. Bibliotheca Palatina-vai,
 a *prágai* cs. kir. egyetemi könyvtárral,
 a *salzburgi* Benediktiner Stift St.-Péter-könyvtárral,
 a *tübingai* kir. egyetemi könyvtárral,
 a *zürichi* Büchersaal Carolinum-mal.

Hazai intézeteink nagy számmal veszik igénybe könyvtárunkat, viszont mi is több könyv- és levéltárból kölesönöztünk ki tudományos használatra könyveket és kéziratokat. A helybeli forgalmat s a látogatási jegyeket igénybe vevők foglalkozási ágát tekintve a tállapon lévő táblázatok mutatják ki, megjegyezvén, hogy az I. és II. táblázatesak az olvasó-terem forgalmát tünteti fel, a tanári, a hírlaps a szakemberek számára fentartott dolgozószobák forgalma — mely szintén jelentékeny — abba nincs belefoglalva.

Nagyméltóságodnak

Budapesten, 1891. deczember 31.

alázatos szolgája

Szilágyi Sándor,
 az egyetemi könyvtár igazgatója.

I. T Á B L Á Z A T.

Az egyetemi könyvtár olvasótermét látogatók foglalkozási ág szerinti kimutatása 1891-ben.

	Január	Február	Márczius	Április	Május	Június	Szeptember	Október	November	Deczember	Összesen
Jog- és államtudomány-hallgató	40	34	12	11	9	2	517	172	101	36	934
Orvostanhallgató	20	23	4	4	2	1	195	107	63	18	437
Bölcsészethallgató	8	6	4	2	—	2	108	38	16	5	189
Gyógyszerészhallgató	6	6	2	1	—	—	9	8	3	3	38
Hittanhallgató	—	—	—	—	—	—	3	1	1	1	6
Műegyetemi hallgató	11	4	—	2	1	—	83	11	7	9	128
Közép- és szakiskolai tanuló	4	6	16	5	1	1	9	5	8	28	83
Állatorvostanhallgató	7	1	—	—	—	—	—	1	2	2	13
Jog- és államtudományi szigorló	5	2	4	7	3	—	6	4	7	6	44
Orvostani szigorló	2	3	2	1	1	—	10	16	10	3	48
Bölcsészeti szigorló	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Ügyvédjelölt és joggyakornok	6	8	3	9	4	1	20	21	18	6	96
Tanár- és tanítójelölt	4	1	1	—	—	—	7	3	—	—	16
Magánzó	3	1	1	3	—	—	4	1	1	1	15
Hivatalnok	11	7	6	4	1	—	14	19	8	7	77
Hírlapíró és író	2	—	—	1	1	—	3	1	2	—	12
Tanár és tanító	—	—	—	3	1	—	5	7	2	4	22
Ügyvéd	2	2	—	—	—	—	3	1	1	2	11
Orvos	2	—	2	—	—	—	5	3	5	—	15
Lelkész	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Katonatiszt	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Kereskedő	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Mérnök	1	1	—	—	—	—	5	1	2	1	11
Művész	2	2	—	1	—	1	6	—	1	1	14
Vegyész	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	2
Műiparos	1	—	—	—	—	—	—	1	2	—	4
Összesen :	138	108	57	55	24	8	1013	421	261	134	2219

E 2219 látogatási jogosultsággal bíró olvasó 33605 izben vette igénybe az olvasótermet és itt 37722 művet használt. Az erre vonatkozó részletes kimutatás a II. táblázatban foglaltatik.

II. T Á B L Á Z A T.
Az egyetemi könyvtár olvasó-termének forgalma
1891-ben.

Hónap	Olvasók összege	A használt művek szakok szerint									A használt művek összege
		A.	B.	C.	D.	E.	F.	G.	H.	J.	
Január . . .	2613	11	902	162	1040	408	155	401	466	358	3903
Február . . .	4220	19	1211	255	928	483	113	491	555	458	4513
Márczius . .	3178	7	897	191	872	324	61	342	405	308	3407
Április . . .	3088	16	825	183	806	417	92	350	335	285	3309
Május	1952	10	607	171	473	223	48	233	179	170	2114
Június	486	—	141	37	106	30	18	69	48	70	519
Szeptember .	2340	7	736	132	654	216	49	338	294	102	2528
Október . . .	5893	21	1977	372	1084	464	149	963	776	300	6106
November . .	5057	10	2337	360	1260	378	155	753	698	422	6373
Deczember . .	4778	18	1327	248	1259	489	150	533	564	362	4950
Összesen . .	33605	119	10960	2111	8482	3432	990	4473	4320	2835	37722

Az olvasó-terem június 15-től szeptember 15-ig zárva volt.

Házon kívül 1348 kikölcsönző 4158 művet használt.

— **A M. T. Akadémia könyvtára állapota és rendezése 1891-ben.** A rendezett tudományszakok száma 51 s összesen 46,601 munkát tartalmaznak a következő kimutatás szerint: Történelem: 5554, Magyar Történelem: 2651, Életirat: 2115, Politika: 2256, Magyar Politika: 1397, Jogtudomány: 1050, Magyar jogtudomány: 1321, Magyar Országgyűlés: 95, Földrajz: 1017, Magyar Földrajz: 414, Térképek: 925, Utazás: 1076, Statisztika: 499, Anthropologia: 245, Természettudomány: 160, Természettan: 828, Vegytan: 405, Matematika: 872, Természetrajz: 127, Állattan: 476, Növénytan: 355, Ásványtan: 503, Orvostudomány: 2388, Hadtudomány: 582, Philosophia: 1119, Paedagogia: 1385, Széptudomány: 456, Nyelvtudomány: 1509, Magyar Nyelvtudomány: 402, Régi Magyar Irodalom: 631, Magyar Irodalom: 2183, Külföldi folyóirat: 189, Magyar folyóirat: 372, Görög irodalom: 693, Latin irodalom: 825, Classica-philologia: 636, Uj-latin irodalom: 792, Régészet: 972, Éremtudomány: 175, Keleti irodalom: 719, Olasz irodalom: 200, Francia irodalom: 61, Germán irodalmak: 1259, Szláv irodalmak: 406, Külföldi és hazai társulatok, Akadémiák kiadványai: 296, M. T. Akadémia kiadványai: 347, Gazdaság: 1331, Theologia: 892, Encyclopaedia: 139, Incunabulum: 355, Bibliographia: 695.

A betűrendes címjegyzék ez évben is folytatott. Hét szakról készült címmásolat, melyhez hozzáadva az eddigi 25 szakot, összesen 32 szak betűrendes címjegyzéke van kész. Munkában van három szak. 1891-ben mintegy 8000 czédula készült, melylyel a czédulák száma 41,000-en felül van.

Ezenkívül a rendes folyó munka és a szak-katalogusok készítése és kiegészítése is tovább haladt.

A szak-katalogusok köteteinek száma 91.

A könyvtár gyarapodása a járulék-napló kimutatása szerint, következő:

203 külf. akadémiaival, külf. és hazai tud. társulattal és testületekkel folytatott csere és ajándék útján 480 mű, 397 kötet, 282 füzet, 220 isk. ért. és 3 térk.

Magánosok ajándékából	143	»	61	»	96	»
32 nyomda köteles-példányaiból	775	»	285	»	729	»
Az Akadémia saját kiadványaiból	25	»	33	»	34	»
Vétel útján	313	»	370	»	84	»

Az 1891-diki összes gyarapodás: 1736 mű, 1045 kötet, 1225

füzet, 3 térkép és 220 iskolai értesítő. Ehhez járul 140 külföldi és hazai folyóirat és ujság.

A könyvtár olvasótermében 1891-ben 8228 egyén 12,304 munkát használt. Házon kívül való használatra 145 egyén 457 munkát használt.

A kézirtár rendezése a mult évben bevégződött. Bevégezett a Podhradczky és Bossányi-gyűjtemény. Katalogusba vétettek a vett és ajándékozott kéziratok s oklevelek. Az I. (Nyelvészeti) szakban rendeztetett 7 ívrétű kötet. A II. (Codexek) szakában rendeztetett 1 ívrétű kötet, egy 4rét kötet, egy 8rét kötet, egy 12rét kötet. A VI. (Régi és újabb irod. eredeti művei) szakban rendeztetett 5 ívr. kötet, két 4rét kötet. A VII. (Vegyes) szakban rendeztetett 2 ívrétű kötet, 23 4rét köt. A VIII. (Történelmi), szakban rendeztetett 7 ívrétű kötet, 22 4rét kötet. Ujra rendeztetett: A IX. (Egyház és bölcselem) szak, együtt 159 kötet. A X. (Orvostan) szak, együtt 39 kötet. A XI. (Mennyiségtan, Mértan, Építészet) szak, együtt 13 kötet. A XII. (Természettan, Vegytan) szak, együtt 12 kötet. A XIII. (Ipar, Kereskedelem, Gazdaságtan) szak, együtt 43 kötet. A XIV. (Hadtudomány) szak, együtt 28 kötet. A XV. (Jogtan három alszakkal) együtt 181 kötet. A XVI. (Oklevélgyűjtemény) szak, együtt 95 kötet. A kézirtárnak vétel útján gyarapodása: számos levél, kézirat különböző szakokban. Ajándék útján: kéziratok s magyar és török oklevelek által.

Kéziratok használása: Az Akadémián kívül használt kéziratokat 25 tudós. Benn az épületben 62 tudós, egyetemi ifjú és más olvasó. Az Akadémia által elrendelt kiadványokhoz anyagul codexeket s ritka kéziratokat vett kezéhez és állandóul használja hat tudós és író. Idegenek látogatták a kézirtárt 25-en. A rendezés december 31-én bevégződött. Látható erről a hivatalos jelentés kivonatilag az Akadémiai Értesítő idei márcziusi füzete lapjain.

— **A Somogyi-könyvtár** 8-ik, azaz 1890/91. évi forgalmáról, a könyvtár használatáról, gyarapodásáról, a czimtározási munkálatok előhaladásáról jelentésemet a következőkben van szerencsém előterjeszteni.

I. A könyvtár használata.

A szokott tisztogatási munkálatok alkalmából a m. évi július augusztus havában az olvasóterem bár zárva volt, mégis a szünet alatt 14 olvasó talált alkalmat a komolyabb búvárlatra.

Szeptember 1-én az olvasóterem megnyitván, a folyó évi június hó 30-ig összesen 242 látogatási napon át, a szüneti látogatók számának betudásával, az olvasók összes száma 6580 volt, a kik közül 243 a délelőtti, a többi pedig a délutáni időszakban használta a könyvtárt.

Az olvasók mindössze 6798 művet használtak.

A könyvtárlátogatás havonkénti kimutatását a következő táblázat tünteti elő:

Év és hó	Hány nap volt nyitva	Az olvasók száma				Az olvasók		Használt művek száma
		d. e.	d. u.	összesen	átlag	legnagyobb	legkisebb	
						száma		
1890. szeptemb.	25	—	217	217	$8\frac{17}{25}$	26	1	227
» október	27	4	667	671	$24\frac{23}{27}$	50	12	712
» november	24	14	1170	1184	$49\frac{8}{24}$	86	15	1221
» deczemb.	22	38	737	775	$35\frac{5}{22}$	77	3	792
1891. január	25	36	809	845	$33\frac{20}{25}$	69	16	865
» február	23	31	1010	1041	$45\frac{6}{23}$	79	18	1052
» márczius	22	39	602	641	$29\frac{3}{22}$	59	15	681
» április	26	35	470	505	$19\frac{11}{26}$	34	9	520
» május	23	19	354	373	$16\frac{5}{23}$	39	4	375
» június	25	27	301	328	$13\frac{3}{25}$	24	4	353
Összesen	242	243	6337	6580	$27\frac{46}{242}$	—	—	6798

Pótlólag megjegyzem még, hogy hétfőn és csütörtökön delután a 6—7 órai időköz alatt a könyvtárt összesen 580-an látogatták; és pedig szeptemberben 6-an, októberben 76-an, novemberben 90-en, decemberben 62-en, januárban 56-an, februárban 121-en, márcziusban 79-en, áprilisban 54-en, májusban 15-en, júniusban 21-en. E létszám azonban az olvasók fentebb kitüntetett mennyiségébe betudva van.

A 6580 olvasó közül társadalmi állás és foglalkozás szerint volt:

15 lelkész; használt 23 művet (4 hittud., 4 jogtud., 2 államtud., 3 orvosi, 3 természettani, 1 irodalomtört., 4 nyelvészeti s 2 könyvészeti művet).

175 tanár s tanító; használt 278 művet (4 jogtud., 7 államtud., 27 természettani, 23 bölcselmi s neveléstani, 169 történelmi, földirati, régészeti, 20 nyelvtud., 14 szépirod., 1 könyvészeti s 15 vegyes tartalmú művet).

5449 tanuló; használt 5486 művet (18 hittud., 38 jogtud., 32 államtud., 161 hirlapot, 16 orvosi, 237 természettani, 19 bölcselmi és neveléstani, 152 egyet. történelmi, 19 egyet. régészeti, 156 földirati, 53 egyet. irodalomtörténeti, 242 hazai történelmi, régészeti s oklevéltani, 325 magyar irodalomtörténeti, 20 nyelvészeti, 2851 szépirodalmi, 1147 gyűjteményes, vegyes tartalmú munkát és folyóiratot).

41 író; használt 46 művet (1 hittud., 27 hirlapot, 4 bölcselmi, 6 földirati s történelmi, 4 szépirodalmi s 4 vegyes tartalmú művet).

2 ügyvéd; használt 3 művet (1 természettud., 2 történelmi művet).

14 katona; használt 14 művet (2 oklevéltani s 12 szépirodalmi művet).

42 törvényhatósági tisztviselő; használt 42 művet (1 jogtud., 13 hirlapot, 1 orvostud., 2 természettani, 2 szépművészeti, 9 történelmi, földirati, oklevéltani s régészeti, 1 szépirodalmi, 1 könyvészeti s 12 vegyes tartalmú művet).

37 állami tisztviselő; használt 79 művet (1 hittud., 2 államtud., 8 hirlapot, orvostud., 5 természettani, 7 szépművészeti, 1 neveléstani, 23 történelmi, földirati s régészeti, 5 nyelvészeti, 18 szépirodalmi, 4 könyvészeti s 3 vegyes tartalmú művet).

130 pénzügyintézeti, biztosítási és közlekedési tisztviselő;

használt 134 művet (1 jogtud., 7 államtud., 8 hirlapot, 5 orvosi, 2 természettani, 1 bölcselmi, 5 történelmi s oklevéltani, 1 nyelvészeti, 56 szépirodalmi, 48 vegyes tartalmú művet és folyóiratot).

172 orvos; használt 173 művet (11 hittud., 37 természettud., 30 egyetemes tört., 60 régészeti, 24 hazai tört. s 11 szépirodalmi művet).

1 gazdatiszt; használt 1 hadtudományi művet.

60 építész és műipari hivatalnok; használt 61 művet (3 hirlapot, 2 természettud., 5 földirati, 3 magyar irodalomtörténeti, 47 magyar szépirodalmi, 1 vegyes tartalmú művet).

3 kereskedő; használt 3 művet (1 hirlapot, bölcselmi s 1 szépirodalmi művet).

239 kereskedelmi hivatalnok; használt 242 művet (2 hirlapot, 1 orvostud., 1 természettud., 3 bölcselmi, 29 történelmi, földirati, régészeti, 141 szépirodalmi, 65 vegyes tartalmú művet s encyclopaediát).

50 házbirtokos és magánzó; használt 51 művet (20 történelmi s földirati, 7 szépirodalmi s 24 vegyes tartalmú művet).

158 nő; használt 162 művet (13 természettud., 18 szépművészeti, 13 régészeti, 21 egyetemes irodalomtörténeti, 2 hazai történelmi, 7 magyar irodalomtörténeti, 26 magyar szépirodalmi 26 idegen szépirodalmi és 36 vegyes tartalmú művet).

Az előző évi olvasók számát az idei létszám 3535-tel múlta felül s az olvasók száma tehát megkétszereződött; s míg a múlt évi napi átlag csak $12^{4\frac{3}{81}}$ volt, addig a jelen évben a napi átlag $27^{23/121}$ -re emelkedett.

A könyvtár használatának e rendkívüli mérvben történt fokozódása különösen a tanuló ifjúság élénk látogatásának az eredménye. Az iskola-szüneti napokon néha a látogatás oly mérvű volt, hogy helyiség hiányában a később jelentkezettek egy részét elutasítani kelle.

Az elmúlt évben a könyvtár helyiségeit és berendezését összesen 309-en tekintették meg (217 férfi és 92 nő), kiknek túlnyomó része vidéki volt.

II. A könyvtár gyarapodása.

Előző évi jelentésemben említettem, hogy a Somogyi-féle hagyatéknak és egy másik gyűjteménynek megvásárlása által az

1890. évi könyvbeszerzési alap már 735 frttal előre meg volt terhelve, minélfogva az 1890. év első felében az újabb művek beszerzésére a legszűkebb korlátok közé szorítkozott.

Ugyanezen okból az 1890. év második felében is mindösszesen 11 mű, 16 kötet s 34 füzetrel, úgy 33 hirlap s folyóirat szereztetett be 324 frt 11 kr. értékben, mely összeg már a folyó évi könyvbeszerzési alaphól fedeztetett. Ezen kívül egy külön alaphól 15 frt értékben 5 mű 6 kötetben vásároltatott.

A folyó év első felében a könyvbeszerzési alaphól 271 frt 13 kr. értékben 17 mű 38 kötetlen s 1 füzetben, úgy 32 hirlap és folyóirat szereztetett be, valamint a külön alaphól 56 frt 65 kr. értékben 22 mű 25 kötetrel.

Beszerzés útján tehát összesen 665 frt 89 kr. értékben 50 mű 79 kötet- és 36 füzetben, valamint 65 hirlap-, folyóirattal szaporodott a könyvtár.

Adományozás útján és alapítványi járulék czímén pedig 134 kötet, 189 füzet s több hirlapszámmal gyarapodott a könyvtár.

Az adományok sorában, mint a korábbi években, úgy ez úttal is hálás köszönettel kell felemlítenem a magyar tudományos Akadémiának, a vallás- és közoktatásügyi ministeriumnak, Budapest főváros statisztikai hivatalának, az országos m. kir. statisztikai hivatalnak, a magyar mérnök- és építészegyletnek, a m. kir. földtani intézetnek, a magyar földrajzi társulatnak, a bács-bodrogmegyei tört. társulatnak és Szeged sz. kir. város tanácsának becses adományait.

Az elmúlt évi könyvtár-gyarapodás tehát a korábbi évek kedvező eredményeinek jóval mögötte maradt.

A Somogyi-féle hagyatékból, úgy az évek során különféle adományokból felgyűlt többes példányok egy része az elmúlt év folyamán a városi tanács előleges jóváhagyásával értékesítve lön, míg a többes példányok másik — nagyobb — részének értékesítése folyamatban van. Az eddig befolyt 200 frt vételár könyvkötésekre fordítottatott annival is inkább, mivel a bekötésre váró munkák száma évek során át igen felszaporodott.

III. A czímtározási és rendezési munkálatok előhaladása.

Az előző évi jelentésem szerint a könyvtár czímtározott és rendezett állománya 21.948 műre terjedt, a mi 45.174 kötetet, illetőleg 41.650 darabot képviselt.

Az elmúlt évben a czímtározott és rendezett állomány szakok szerint a következő:

A. Hittudományi szak	5,283 mű	8,926 köt.	8,058 drb.
B. Jogtudományi »	1,909 »	2,852 »	2,576 »
C. Államtudományi szak	630 »	1,057 »	981 »
D. Orvostudományi »	1,043 »	1,689 »	1,514 »
E. Menny. és természett. szak	2,028 »	3,784 »	3,558 »
F. Bölcsészet, szépművészeti szak	2,110 »	3,738 »	3,457 »
G. Történelem, földrajzi szak	4,995 »	10,180 »	9,674 »
H. Nyelvészet s szépirod. szak	3,659 »	7,861 »	6,873 »
I. Vegyes szak	604 »	5,571 »	5,399 »

Összesen: . . . 22,270 mű 45,658 köt. 42,090 drb.

Ezen mennyiségből a mi nem a Somogyi-féle adományhoz tartozik, hanem a város beszerzéséből, vagy más adományból származott: 4730 műre (8259 köt. 7652 drb) rug.

Ezen czímtározva, számozva és felállítva levő állományon túl még a hittudományhoz tartozó jelentékeny mennyiségű művek, úgy az egész hirlaposztály vár a további rendezésre. A hittudományi művek is már mind czímtározva vannak, csak a számozás és felállítás van hátra, a mi azon okból nem foganatosított, mert a folyosónak a hirlaposztály részére való berendezése úgy az I. sz. terem bebútorozása iránti munkálatok a folyó évi június havában megkezdettek, miért is a hittudományi művek számozásának és felállításának munkáját a kétszeres dolog elkerülése okából akkorra kelle halasztani, a midőn az I. sz. terem berendezése befejezve leend.

E szerint a hittudományi hátralevő munkák felállítása és számozása, úgy a hirlaposztály czímtározása van még hátra, a melyeknek befejezésével a könyvtár-rendezési alapmunkálatok teljesen befejezve lesznek, a mikor a könyvtár teljes állománya számszerűleg is pontosan megállapítható leend.

Erről a jövő évi jelentésben hű képet adni minden esetre alkalmam lesz.

A múlt évben a könyvtári bizottság 3 ülést tartott. Ezen kívül az iktatóba a múlt évben befolyt 166, úgy a f. é. június hó végeig beérkezett 70 ügy mind elintéztetett.

Szegeden, 1891. augusztus hó 25.

Alázatos szolgálja

Reizner János,
könyvtár-igazgató.

— **Jelentés a M. Tud. Akadémiai Kézirattár bevezé-
rendezéséről.**¹ Tekintetes Akadémia! *A M. Tud. Akadémia kéz-
irattára rendezve, s a nemzet közáldozatából emelt díszes palo-
tája egy tágas termében tudományos rendszerrel s ízléssel el-
van helyezve.*

E hosszas és nehéz munkán 1861-től 1871-ig a tudós Rómer Flóris fáradozott. 1876 óta maig én, s nekem jutott a szerencse, hogy a munka bevezéséről tiszteletteljes Jelentésemet a T. Aka-
adémia előtt megtehessem.

A Kézirattár a Könyvtárnak kiegészítő része, annál sokkal kisebb, de nem kevesebbé fontos; mert irodalmunk nemzeti alapon fejlődésének igaz termő talaja, s a nemzeti gondolkodás és jellem eredetiségének legtisztább forrása és tudásanyaga van itt összegyűjtve legjelesbjeink eszméiben, vágyakozásaiban és sikereiben. Az itteni alapos tanulmányozás s a források önálló feldolgozása által lehet valóban magyar műveket írni, s irodalmunkat nem idegen kölcsönzésekkel, de a magyar szellem bélyegét magán viselő alkotásokkal gyarapítani. Más népek túlnyomó szellemerejének minden egyenlősítő befolyásától főképen régi irodalmunk s kézirat- és levéltáraink beható búvárlása óvhat meg.

Ez általános igazságok a Kézirattár rendezettségét nemzeti műveltségünk önállósága alapföltételének tüntetik fel.

A rendezési munka fogalomköre kiterjed a Kézirattár eredetére és gyarapodására, a rendezőkre és rendezési elvekre, a kezelés, kutatás és használás módjára. Szándékom levén a II. osztály legközelebbi ülésében az *Akadémia Kézirattárát ismertető* felolvasást tartani: Jelentésemben csak a rendezőkről, a nekik adva volt levéltáranyagról s a rendezés végeredményéről mondok el olyakat és annyit, a minőket és mennyit ennek keretébe bele illőnek tartok.

Először tehát az első rendezőről.

Ez a szép lelkű és nemes jellemű Rómer Flóris volt. 1861. július 3-án az összes ülés választotta meg, czíme volt: *Okmány-, kézirat- és éremtár-őr*, fizetése 300 frt. Jellemzően ír róla br. Eötvös József azon évi október 1-én Toldyhoz intézett levelében. «Rómer

¹ E *Jelentés* eredeti alakjában és teljes egészében itt jelen meg először. *Kivonata* közöltem az *Akadémiai Értesítő* idei márczius havi füzetének 132—139. lapjain. *Szerző.*

Flóris — ugymond — a július 3-iki összes ülésben választatott meg az Akadémia okmány-, kézirat- és éremtár őrévé; kéri önt (Toldyt,) mint titkárt, vegye be hűségi fogadását, s az illető gyűjtemények átadását eszközölje. Munkálkodjék közre Hunfalvy Pál főkönyvtárnok, Érdi János és Kis Károly.» . . . Rómer tisztét megkezdette, s ettől fogva az elébb megjelölt évig folytatta. Tíz évi munkásságának eredménye maga a teljesített munka, a minék kitorölhetlen nyoma főképen kettőben maradt fenn. *Egyik* az, hogy ő tervezte a keretet, ő alkotta meg s tudományosan rendezte az Akadémia addig egybegyűjtött tudomány-anyagából Kézirattárát, e szakokat különböztetve meg benne: *Magyar és Latin Codexek, Történelem és Segédtudományai, Jogtan V.* alosztálylallyal, *Földrajz, Gazdaságtan, Ipar és Kereskedelem, Vegyések* szakát. Kiváló gondot fordított a *Codexekre*, melyeket nagy szakismerettel, valóságos tudósi szenvedéllyel, bő szövegkivonatban dolgozott ki, minden könyvet és önálló iratkötetet külön szám alatt catalogusba foglalt, a mit én új rendezéskor változatlanul átvettem, sőt mint szerzőt jelöltem meg valamennyi czédulán. Elég bővek a *Történelem* és *Jogtan* alszakaiban készült czédula-catalogusok is. A többi szakok általa ügyszólván csak meg voltak kezdve. Ő inkább az önálló nagyobb köteteket és colligatumokat dolgozta fel s vette catalogusba, de szövegei elegendők. Sok munkájába került az *Oklevelek szakának* megalkotása, a mire nézve eltérők voltak a tudósok nézetei. Ő az időrendi elhelyezés mellett volt, ezt alkalmazta, s a megvizsgálására kiküldött bizottság is ebben nyugodt meg. Az oklevelek kivonatai fogyatékosak, s pótlásukra nekem sem jutott időm . . . E szak Rómer idejében 40 ívrétű, rézkapcsos táblapapirtokban mintegy 5—6000 oklevelet s más féle iratot foglalt magában. Századok szerint voltak beosztva, minden oklevél külön papirboritékban, fenn, jobbfelől az évszám, középben a tartalom. A kötetekről czédula-catalogus nem volt készítve. Ezt én pótoltam most a végső rendezéskor. E szak akkor nem volt a bevégzettek közé sorozható.

A *másik*, a mi Rómer munkássága nyomait mutatja, a betűrendes catalogus, a mit én csak folytattam s bővítettem.

Rómer munkájának egyetlen hiánya, hogy ő a kötetek ívrétű vagy más alakjára nem figyelmeztett, hanem beérkezésük szerinti sorrendben catalogusba vette s úgy helyezte el. Ez a

könyveknek symmetriellenes egyenetlenségét okozta, a mi sértette a szemet és jó ízlést. Ezt én megszüntetendőnek láttam s a fő-könyvtárnok helyeslését adván hozzá: a Kézirattár összes régi szakait alak és nagyság szerint újra rendeztem, a czédula-catalogusokat átírtam, s a könyveket, a hova alakjuk szerint illenek, oda helyeztem el. Ma minden szakban legelsőek az ívrétű, utána valók a 4-edrét, 8-ad és 12-edrétű könyvek, a mi az állványok kulcsinját emeli, s a keresést mint a visszahelyezést könnyebbé és gyorsabbá teszi.

Arra, hogy a Rómer alatti rendezéskor a Kézirattár hány kötetből állott, nincs tájékoztató adat. Az Oklevél-gyűjtemény azonban a mainak (a mi 10.969 drbot tesz) mintegy felét tette, s így valószínű, hogy a többi szakok újabb időbeli rendkívül nagy szaporodását véve tekintetbe, az azokban alkotott kötetek számát 3—400-zal nagyobbra lehet tenni, a mi a hátrább közlendő *Kimutatásból* kitűnik.

Rómer egy ideig az Akadémia éremtárának is őre volt; de ez idővel a Nemzeti Múzeumba tétetett át, s e szakra fordított munkássági terjedelmét és eredményét feltűntető adatok a Kézirattárban nincsenek. Az érmeek catalogusát — fenmaradt jegyzések szerint — Luczenbacher János készítette. Azonban a Kézirattár tudományos, rendszeres és úgy az oklevelek, mint a kéziratok kezelése Rómer műve, s az ő emlékezetét mindig fentartja; a kik a Kézirattárt felkeresik és onnan ismereteiket gyarapítani kívánják, nevét mindig áldani fogják.

A Rómer utáni kézirattári gyarapodások rendezési művét én folytattam. E gyarapodás csaknem rohamos és igen nagy fokú volt. De minthogy ezt a közönség nem tudja, az én, annak rendezésével eltöltött munkálkodásom eredményeit szintén nem: legyen szabad némi tájékozást adnom mindkettőre nézve, inkább csak a nagyobb adományokat és vételeket emelve ki.

1869. özv. Ráth Károlyné férje 25—30 kötetre menő eredeti és másolt oklevél-gyűjteményét ajánlta fel az Akadémiának, a mi birtokába is jutott. Táblákba volt téve, de rendezve nem.

1871. Podhradczky László, atyja Podhradczky József nagy tömeg kézirati hagyatékát adta át. Bekötött könyvek és lágy táblába s papírba takart 50—60 rendezetlen nagy csomag tette azt, a mikben ezernyi ezer skártéta, kisebb-nagyobb papírdarab, szín-

lap, levélboríték, hirlapok tiszta szélei és keresztkötései mind be voltak különböző tárgyú jegyzetekkel, könyvkivonatokkal stb. irva. Csak az ó-kori népek mythológiájából való kivonatok, másolások 20-nál több kötetbe voltak összegyűjtve, a mint a latinos emberek mondani szokták — sine lege, sine cruce. Ember azokat még nem érintette rendezési szándékkal soha. Én örököltém s hajtottam végre a megvénítő munkát.

1874. Ökröss Bálint ajándékozott XV., XVI. századi magyar, Balogh István ugyanakkori magyar és latin okleveleket, Czech János szintén sok kötetre menő becses történelmi s rokontárgyú gyűjteményt.

1875. A Bossányiak négy ládát megtöltő nagy levéltárát szerezte meg az Akadémia, s minthogy a kéziratárban nagy helyet foglaltak el, mindjárt tisztembe léptemkor (1876.) azok gyors elrendezésével bizott meg a könyvtárnok. Alig végeztem el egy ládát, megvételtem a nagy emlékezetű Toldy Ferencz több ladában levő rendkívül becses irodalmi hagyatéka, melyet 59 kötet rendezett eredeti levelezésen kívül, 267 kisebb-nagyobb csomag, kötet és colligatum alkotott. Minthogy a tudósok erősen várták, hogy e kincseket használhassák, a főkönyvtárnok félben hagyatta a Bossányi-levéltár rendezését, s meghagyta, hogy a Toldy-gyűjtemény rendezéséhez kezdjek. De a tudósoknak ezt várni késő volt. Szilády Áron r. tag az Akadémia határozata következtében a *Corpus Poetarum* című nyolcz kötetes, később megint 15 csomag gyűjteményt Pulszky Ferencz osztályelnök által aláírt nyugta mellett kivette, öt kötetet belőle már ki is adott s az összes régi írók Toldy-féle gyűjteménye maig kezén van, s még a Kézirattár catalogusaiba beigtatni nem lehetett.

Ugyanazon időtájt szerezte meg az Akadémia Kazinczy Ferencz és Gábor irodalmi hagyatékát. Nagy és becses gyűjtemény ez, magyar írók eredeti műveiből és tömérdek eredeti és másolt leveleiből alkotva, a miket a Toldy Ferenczével úgy mondva egyszerre kellett rendezni azért, mert ő és Kazinczy Gábor benső viszonyban élvén egymással, kézirataikat s könyveiket kölcsönösen elkérték egymástól, munkáik írásánál használták, véletlenül törtévéen mindkettő halála, a könyvek és irások egymásnál maradtak, s most mindkettőtől az Akadémia vevén meg: az egymást kiegészítő két gyűjtemény egyszerre rendezése könnyebbé vált.

Nagy tömeget tettek a főtitkári hivatal levéltárából általa kiválasztott s a Kézirattárba elhelyezés végett leküldött kéziratok is: régi korbeli vegyes gyűjtemények, könyvek, csomagok, Bugát Pál és Fogarasi János nyelvészeti hagyatéka, kezdettől fogva 1878-ig irt s jutalmat nem nyert mindenféle pályaművek százakra menő csomagai, a miket rendezve, illető szakjukba beosztottam, rendkívül fáradságos lévén, kivált a nevezett két tudós kuszált iratainak rendbehozása s megfelelő szakokba beosztása.

Kisebb gyarapodások és vételek is említendők. 1879. őt kisebb ajándékozás és vétel volt, 1880. két ajándékozás, 1881. Balogh Ágost 25 drb oklevelet ajándékozott, 1882. Batsányi János iratait s az életrajzára tartozókat küldötte be Kancz Zsigmond, 1884. Csacsó Imre magyar törvénytudományi gyűjteményét, Gál Ernő Csokonai néhány eredeti művét, sok levelét s életrajzi adatait küldötte ajándékol, 1888. a Mircse-hagyatékkal, 1889. hat kisebb adománynyal és vétellel, 1890. őttel, 1891. hárommal gyarapodott a Kézirattár.

Az 1876 előtti időkről rendezetlen maradt, imént megjelölt, úgy szintén az azutáni összes gyarapodás rendezése, szakokba beosztása s róluk czédula-catalogus készítése az én munkám eredménye. És ez nem csekélység volt, ha meggondoljuk, hogy a könyvet s önálló köteteket tevő részek fel lévén dolgozva, nekem egyes levelekből, fogásokból s kisebb-nagyobb csomagokból kellett önálló köteteket alkotnom, kiválogatva az egy szakba tartozókat. A *Levelezés* és a *Régi és újabb írók kézirati művei* című két szak 300-at meghaladó kötetei legnagyobb részben így jöttek létre sok időt és fáradságot igénylő munkával. Ezzel telt el megbízatásom éveinek egy jó nagy része. A másik részt a többi szakok rendezése töltötte be. E szakok: a *Nyelvtudomány, Népköltészet és Színművészet, Egyház és Bölcelem, Levelezés, Könyvészet, Régi és újabb írók kézirati művei, Orvostan, Mennyiség- és Mértan, Természet-, Ásvány- és Vegytan, Ipar, Kereskedelem és Gazdaság, Hadtudomány, az Oklevél-gyűjteménynek a Bossányi-levéltárból 26 kötettel gyarapítása*. Ezek kettős új, vagy megújított czédula-catalogusai a másfél ezer számot meghaladják.

A rendezésen kívül a kéziratok kiadása és visszavétele is az én teendőm volt. Ilyenkor a kutató egyetemi ifjaknak sokszor

tanácssal és utasítással is kellett szolgálnom oly kérdésekben, a mikre nézve tölem, mint kéziratár-órtól joggal kérhetek felvilágosítást. Ezzel sokszor úgy el voltam foglalva, hogy rendes munkára alig jutott idő. E foglalkozás azonban azok egyike volt, a miket kiváló örömmel teljesítettem, látva az ifjúság nemes tanulási vágyát. Nem egy lett már azok közül ismert nevű író, a kiknek tudományos kutatásaiban utasításaimmal én is segítségére voltam.

Időm egy része a megrongált kéziratok s elszakadozott oklevelek megragasztásával tölt el, a mit kötelességemnek tartottam. Az oly levél- és kéziratár-ór, a ki az ily állapotban kezébe került könyvet és oklevelet megigazítatlanul teszi vissza ismét helyére, nem szereti a tudományt, sem levéltárát. Az elrongyolott oklevél csak egy darabja elvesztésével soha jóvá nem tehető kárt vall a tudomány. Engem bántott az, hogy a rongyos oklevelet rongyosan helyezzem el. Igyekeztem a lehetőségig további romlástól s elvesztéstől megóvni.

Ha valaki azt hiszi, hogy az első rendezésnél az oklevél-kötetek, gyűjteményes tárgyú colligatumok részletes tartalmának is lehet czédula-catalogust készíteni, téved. Ez második stádiuma a rendezésnek. A mit itt el lehet érni, legfeljebb annyi, hogy a végén vagy elején tartalommutatót készít az illető, holott ez is sok időt vesz el. Nagy tömegű iratanyag rendezésénél, kivált mikor azok mind sürgősek, aprólékossáig menő részletezéssel a munkát hátráltatni s a tanulni vágyókat várakoztatni nem lehet.

Ennyit az én munkálkodásomról, melyet lehet kicsinyleni vagy elégnek mondani; szakember találhat a szakokban, beosztásokban és jelzőkben javítani és tökéletesíteni valót. De az — úgy hiszem — örvendetes tény, hogy az Akadémia Kézirattárában feldolgozatlan tudományanyag immár nincs, s minden oklevél és kézirat neve vagy szakcíme alatt feltalálható. Én lelkiismeretemben nyugodt vagyok. Ha élne azon férfi, a ki mindig figyelemmel kísérte munkámat, s a kinek tanácsa és utasítása szerint én cselekedtem, Hunfalvy Pál főkönyvtárnok, ő bizonyára méltánylólag szólna róla. Egyébiránt a *Magyar Tudom. Akadémia Kézirattára I—XVI. székába beosztott egész tudományanyagnak mellékelt Kimutatása* munkásságom eredményéről kielégítő fogalmat ad.

A szakok sora és száma, tárgyuk és címök következő:

Szakok sora és száma	Szakok tárgya és címe	Alak	Kötetek száma
I. szak	Magyar Nyelvtudomány	150) ivrétű, 4-rétű, 8-rétű, 12-rétű, összes kötetei	148 kötet
II. »	Magyar Codex Latin	40) együtt	190 »
III. »	Népköltészet	} együtt	98 »
IV. »	Szimművészet	—	182 »
V. »	Magyar irodalom [Leveles]	—	50 »
VI. »	Könyvészet [Bibliographia]	—	203 »
VII. »	Magyar irodalom [Régi és újabb írók kézírati művei]	—	202 »
VIII. »	Vegyes Torténelem	—	359 »
	Ennek folytatása: VIII. A Történelem segédtudományai s mellékforrásai.		
	I. Al-szak. Oklevéltan [Diplomatika]	95 kötet	
	II. » Czímertan [Heraldika]	5 »	
	III. » Geneologia	6 »	
	IV. » Pecséttan [Sphragistika]	8 »	
	V. » Régészet [Archaeologia]	13 »	} együtt
	VI. » Eremitan [Numismatika]	23 »	
	VII. » Naplók	47 »	
	VIII. » Időszámítástan [Chronologia]	2 »	
	IX. » Statistika	2 »	
	X. » Földrajz [Geographia]	42 »	
IX. »	Egyház és Bölcsелеm	—	159 »
X. »	Orvostan	—	39 »
XI. »	Mennyiségtan, Mértan, Építészet együtt	—	13 »
XII. »	Természet-, Ásvány- és Vegytan együtt	—	12 »
XIII. »	Ipar, Kereskedelem, Gazdaság együtt	—	43 »
XIV. »	Hadtudomány	—	28 »
XV. »	Jogtan:		
	I. Al-szak. Jogtan [általános]	181 kötet	
	II. » Politika	23 »	
	III. » Országgyűlés	102 »	} együtt
	IV. » Várnegy	41 »	
	V. » Város	6 »	
XVI. »	Oklevélgyűjtemény	—	95 »
		Összesen:	2417 kötet

A Kéziratok feltalálása végett a XVI szakról ugyanannyi *külön szak-katalogus* készült, a mi rávezeti a keresőt, hogy a mit keres, az ivrétű, 4-ed, 8-ad, 12-edrétű kötetek közt hol találja meg? Helyöket az állványokra erősített 1—16 lemez-tábla jelöli meg.

Az összes szakokban levők föltalálására szolgál *a második, általános, betűrendes catalogus*, a betű az író nevét — ha ez nincs kifejezve — a gyűjtemény vagy kötet és füzet czime első szavát jelöli meg, s rávezeti a keresőt a keresett kötetre. E catalogus három kötetre oszlik, az *elsőben* vannak az A—F, a *másodikban* a G—N, a *harmadikban* az O—Z betűs czédula-catalogusok. Ezeket a kutatók és nagy közönség tájékozása végett láttam szükségesnek megemlíteni, minthogy így az *Akadémiai Értesítő* útján nagy számú érdekelteknek jutnak tudomására.

És most tisztelettel köszönöm meg a t. Akadémianak azt, hogy engem *Kézirattára* rendezésével megbizni, s bevégződését nagylelkű türelemmel elvárni méltóztatott. Nagy kitüntetés volt rám nézve magamat a t. Akadémiához a belső szolgálat köteleke által is szorosabbra tartozónak tudnom. Rendezési munkám állandó hazafiúi és szellemi öröm forrása volt; mert a munka közben megismertem a magyar irodalom vezérférfiait, s minden korszak jeleseinek a nemzeti műveltségre és alkotmányos szabadságunkra való hatását. Igen! Hosszú munkálkodásom alatt volt alkalmam bepillantani a magyar nemzet legnemesb, leghátrabb szellemeinek benső gondolatvilágába, azon eszményi műhelybe, a honnan a magyar hagyományos hazaszeretet és tudományosság századok óta irányát kapja, s fentartó és fel-felfrissítő táplálékát nyeri. Legyen a rendezett Kézirattár élénkebb irodalmi nyomozódás és termékenyebb munkásság eszközlője, s a megélenkült munkásságot kövesse nemzeti tudományosságunk benső tartalmában meggyarapodása. Mély tisztelettel vagyok a tekintetes Akadémianak Budapest, 1891. december 31-én alázatos szolgálója: *Jakab Elek*, r. tag s a M. Tud. Akadémia Kézirattára rendezője.

— **Az erdélyi múzeum-egylet könyvtára 1890/91-ben.** A könyvtár 1890-dik évi gyarapodása tett kötele- és cserepéldányokban 239 kötetet és füzetet, vásárlás útján a folytatólagos füzetes vállalatokon és folyóiratokon kívül a gyarapodás 741 kötet. A szerzemények közül legfontosabb a Migne-féle Patrologia Latina

egy teljes példánya, 221 csinos félbőrkötésben, mely 1700 frankért antiqu. úton Párisból szereztetett. E művekre, valamint a kötésekre fordított évi összeg 3369 frt 73 krt tett s e szerint az évi átalányt 369 frt 73 krral haladja meg. A kéziratár számára Imreh Sándor, marosvásárhelyi nyomdatulajdonos úr adott egy becses kötetet, a mely magában foglalja gr. Haller Józsefnek a Petőfi Sándor eleste helyére vonatkozó leveleit a hozzátartozó térképpel együtt és Békési Márk úr Bemnek egy Szebenben kelt németnyelvű parancslevelét ajándékozta. A könyvtár használata a közönség és egyetemi tanuló ifjúság részéről az előbbi évekhez képest növekedett. A kölcsönviszony a M. Tud. Akadémia, M. N. Múzeum és történelmi társulat könyvtáraival folyton fönnállott. Fontosabb és kiemelkedő mozzanatok az év történetéből első sorban, hogy a könyvtár ez évben veszítette el igazgatóját, a hazai bibliographia és történelem-tudomány egyik díszét, *dr. Szabó Károlyt*. 1890. aug. 31-én, kinek érdemeit az egylet közgyűlése jegyzőkönyvébe igtatta, arcképének lefestetéséről intézkedett s elhatározta, hogy emlékét egy emlékbeszéd tartásával üli meg a kép leleplezése alkalmával. Kiemelendő körülmények továbbá, hogy a közgyűlés határozatot hozott a kéziratár rendezéséről, a szakkatalogus folytatásáról és kinyomatásáról, az egyetemi tanácssal egyetértőleg a könyvtári kezelési szabályzat kidolgozásáról, az 1848 előtti magyarországi román nyomtatványok beszerzéséről, mire nézve a kezdeményezés meg is történt.

— **Három magyar könyvgyűjtő necrologja.** Három kiváló magyar könyvgyűjtőről kell megemlékeznünk, kik a magyar közművelődésnek elsőrendű oszlopai voltak, egyszerűséggel, szakértelemmel és áldozattal nagy magánkönyvtárakat gyűjtöttek, s kiket ezen félévben, a hazai közművelődés nem kis kárára, ragadott el körünkből a halál. Ezek: dr. Haynald Lajos, dr. Ballagi Mór és dr. Wenzel Gusztáv, kikről e folyóirat szerkesztőjének annál fájdalmasabban esik itt megemlékezni, mert mind a három kiváló férfiúhoz a mély tisztelet, kegyelet és hála kötelékei fűzték.

Ez évi július 4-én halt meg Kalocsán, érseki székhelyén dr. Haynald Lajos bibornok és kalocsai érsek, a M. Nemzeti Múzeum fűvészeti osztályának alapítója, ki nagy lelkesedéssel, szakértelemmel és áldozattal egész életén át gyűjtött dúsgazdag herbariumát, valamint párját ritkító, több ezer kötetből álló nagy-

becsi növénytani szakkönyvtárát hazafias aldozatkésztséggel a Múzeum fűvészeti osztályának hagyományozta. A boldogemlékü nagynevű főpap 25 év óta a M. N. Múzeumnak állandó jötevője, pártfogója és barátja volt, ki nagylelkű alapítványa, valamint fejlődési hagyománya által az intézet legnagyobb alapítóinak sorába emelkedett, ezekkel nevét a Nemzeti Múzeum és a hazai közművelődés történetében megörökítette s nekünk jogczímet adott arra, hogy róla e helyütt néhány sorban hálával megemlékezzünk. Dr. Haynald Lajos 1875—1879-ig a múzeumi könyvtárnak állandó látogatója volt, hol a tudósok termében Toldy Ferencz, Ipolyi Arnold, Wenzel Gusztáv, Pesty Frigyes, Gyárfás István, Nagy Imre, Mátyás Flórián, Hajnik Imre és más jeleseink társaságában dolgozott s a könyvtár ügyei iránt melegen érdeklődött. Midőn Fraknoi Vilmos könyvtárór a könyvtár régi könyvkötéseiből 60 egészen ismeretlen XVI—XVII. századbeli régi magyar nyomtatványt áztatott ki, dr. Haynald Lajos a kiáztatási munkálatoknak gyakori szemtanúja volt s öröme telt abban, ha a könyvtáblák belsejéből ismeretlen régi magyar könyv került napfényre. Midőn 1882-ben a boldogemlékü Trefort Ágoston miniszter az országos képtár helyiségeiben országos könyvkiállítást rendeztetett, dr. Haynald Lajos bibornok egyike volt az elsőeknek, ki ezen kiállítás sikeréhez közreműködését készséggel felajánlotta s a kalocsai érseki könyvtár ritkaságait nagy előzékenységgel bocsátotta a kiállítási bizottság rendelkezésére. E sorok írója szerencsés volt 1877-ben, a II. Abdul Hamid szultán által a budapesti egyetemnek ajándékozott Corvin-codexek révén a nagy főpappal megismerkedhetni s mindenkor emlékezetes lesz előtte azon előzékenység, melylyel első irodalmi kísérletét fogadta. A török szultán által ajándékozott konstantinápolyi Corvin-codexeket a «Magyar Könyvszemlé»-ben én ismerttettem. Dr. Haynald Lajos bibornok ezen ismertetésből egy latin kivonatot óhajtott a párisi «Bibliothèque l'École des Chartes» czímű folyóirat számára, hogy itt Mátyás király könyvtárának maradványait megismertesse. Készséggel teljesítettem kívánságát s a kivonattal együtt elküldtem neki e tárgyú magyar értekezésemet is, mely mint különnyomat a Könyvszemle közleményéből jelent meg. Szívesen fogadta mind a kettőt, a kivonatot beküldte a most említett francia folyóiratnak, az értekezést pedig a következő, sajátkezűleg írt levélben köszönte meg: «Különösen tisztelt kedves Tekintetes úr! Becses

ajándékát érdekes értekezéseiben vettem és figyelmesen átolvasván, könyvtáram kedvesebb munkái közé sorozandom; Pestre jövet pedig kötelességemnek fogom ismerni hálakifejezéssel felkeresni azon derék tudós urat, ki nagylelkű figyelmére érdemesíté az egyszerű szerény egyéniséget, őszinte tisztelő szolgáját Vichy 13/8. 1877. dr. Haynald Lajost.»

Ez időtől fogva a múzeumi könyvtárban, a tudományos társulatokban, az Akadémiában gyakran találkoztam vele, hol mindig lekötelező előzékenységgel fogadott. Érdeklődéssel kísérte tudományos működésemet s elismeréssel volt irántam, ha szaktanulmányaimban némi eredményt sikerült felmutatnom. Midőn a boldogemlékű báró Eötvös József, vallás- és közoktatási miniszter 1868-ban a múzeumi könyvtárban a szakrendszert meghonosította s a könyvtár könyvkészletét a müncheni rendszer szerint rendeztette, dr. Haynald Lajos volt az első, ki a vidéken ezen rendszert a kalocsai érseki könyvtárban alkalmazta. A M. Nemzeti Múzeum, mely a boldogult nagy főpapban egyik legnagyobb alapítóját gyászolja, a múzeumi könyvtár, mely szerencsés volt e kiváló szellemet rendes látogatói közé számíthatni, s e folyóirat szerkesztője, ki hálával emlékezik vissza azon évekre, melyekben mint fiatal könyvtári tisztviselő az ő jóakarató figyelméből szaktanulmányaihoz buzdítást és kitartást merített, áldást mondanak e rendkívüli férfiú emlékére, ki kimagasló alkotásaiban élni fog a M. Nemzeti Múzeum történetében sokáig s hirdetni fogja ezekben a magyar hazafi, a magyar gyűjtő dicsőségét és a magyar kultúra diadalát! Dicsőség emlékének!!

Őt követte a halálban:

Dr. Ballagi Mór, királyi tanácsos, a M. T. Akadémia rendes és 51 éves levelező tagja, ki ez évi szeptember 1-én 76 éves korában halt meg és 25.000 kötetből álló könyvtárt hagyott hátra, melyet György Aladár 1885-ben a magyarországi könyvtárak statisztikájában részletesen ismertetett. A boldogult nagynevű és érdemű tudós rendkívüli pályát futott meg, melyhez hasonlót a magyar közművelődés történetében alig találunk analog példát. Alacsony sorsból önereje, tehetsége és kitartása által felküzdte magát a magyar tudományos republica primipillusai közé, hol mint tanár, szerkesztő, akadémikus és szakíró vezérszerepet játszott és hatásával úgy, mint irodalmi munkásságával maradandó

nevet biztosított emlékének. A szegény zsidó fiú a magyar protestáns egyháznak egyik elsőrendű oszlopa lón, ki mint theologiai tanár, mint hebraeista, dogmatikus és polemikus az ev. református egyház tanainak bátor, ékesszóló előharczósa és védelmezője lett az irodalomban, tanári kathedráját pedig nagy tehetségével, széleskörű erudíciójával és kritikai módszerével oly magas tudományos színvonalra emelte, hogy az a külföldi protestáns egyetemek bármely theologiai kathedrájával versenyezhetett. E soroknak nem lehet feladata a boldogultnak érdemekben és eredményekben gazdag tudományos működését sem általában, sem részletesen itt ~~ecsetelni~~; egy dolgot azonban ki kell emelnünk, és ez az: hogy e rendkívüli férfiú kora ifjúságától fogva egész ~~haláláig~~ folyton dolgozott, s 60 évig volt a magyar közművelődés szolgálatában. Ez idő alatt egész kis könyvtárt irt össze; hátrahagyott magánkönyvtára pedig, melyet ez idő alatt gyűjtött, hiven visszatükrözi úgy az ő, mint a magyar közművelődés utolsó félszázadának fejlődési történetét. Kéziratban maradt naplói és terjedelmes levelezései pedig (köztük barátainak összes levelezései), melyeket mint tanár, író, tudós, képviselő és szerkesztő az ország különböző állású férfjaival, köztük számos politikai, tudományos és társadalmi kitűnőséggel folytatott, nagybecsű, részben ismeretlen adalekokat nyújtanak az utolsó félszázad politikai, társadalmi és tudományos viszonyainak történetéhez. E folyóirat szerkesztőjét Dr. Ballagi Mórhoz tíz éves személyes ismeretség kötötte s halálával gondol vissza azon szíves előzékenységre, melylyel őt tudományos pályáján fogadta és azon lekötelező jóakaratra, melylyel nehéz körülmények közt támogatta. A «Magyar Könyvszemle» a boldogultban egyik ügybarátját gyászolja, ki figyelemmel kísérte a folyóirat által napfényre hozott magyar bibliographiai eredményeket és öröme volt, ha ezekben egy ismeretlen régi magyar nyelvemlékre, vagy régi magyar glossariumra bukkant, melyekből gazdag magyar szókincsét gyarapíthatta. Utóljára betegsége előtt, 1890. augusztus 28-án beszéltem vele, mikor az 1890-iki antwerpeni bibliographiai congressusról referáltam neki, melyen mint a magyar kormány képviselője vettem részt. Érdekléssel hallgatta, hogy indítványomat Mátyás király könyvtárának jellemző bőrkötéseiről a congressus egyhangúlag elfogadta és hogy ez alkalommal a Corvin- és Plantin-féle bibliographiai tradíciókról latin előadást tartottam. Ez volt utolsó találkozásom vele az életben. Halálával a magyar könyvgyűjtők és a

magyar magánkönyvtárak száma egygyel kevesbedett, mert könyvtára továbbra nem marad együtt, hanem kifejezett inteniójához híven különböző protestáns intézetek közt fog felosztatni. Az ő emléke azonban osztatlan tiszteletben marad a magyar közművelődés történetében és élni fog sokáig azon érdemekért, melyeket a magyar cultura szolgálatában szerzett és azon eredményekért, melyeket a magyar tudományosság előbbrevitelében az irodalomban elért!! Legyenek e sorok szentelve emlékének!

Végül november 20-án 79 éves korában hunyt el:

Dr. Wenzel Gusztáv, nyugalmazott budapesti egyetemi tanár, királyi tanácsos, a M. T. Akadémia rendes, a főrendiház kinevezett tagja és az országban a legértékesebb jogi és történeti magánkönyvtár birtokosa, kivel a magyar tudományos közélet legtipikusabb alakja, a régi történetirői gárda utolsó vezértagja szállt a sírba. A boldogultban a múzeumi könyvtár legrégibb állandó látogatóját és barátját, folyóiratunk lelkes hívét, a szerkesztő pedig személyes jóakaróját és pártfogóját gyászolja. Midőn a M. N. Múzeum mostani palotája 1845-ben felépült s a könyvtári helyiség három terme és a könyvtárór hivatalos helyisége bebútoroztatott, az első kutatók közt, kik a könyvtárór termében külön asztaloknál dolgoztak, itt találjuk Toldy Ferenczet, Szalay Lászlót és Wenzel Gusztávot. Ezekből Szalay László 1864-ben, Toldy Ferencz 1875-ben hunyt el; Wenzel Gusztáv azonban 46 éven át, egész haláláig, állandó látogatója volt a könyvtárnak, hol négy főnök alatt egyformán otthon érezte magát s a könyvtári személyzet által mindenkor nagy előzékenységgel fogadtatott. E sorok írója, mint a könyvtár, oklevél- és kéziratgyűjteményének kezelője, 1875 óta a boldogult nagy tudóssal, ki többnyire okleveleket és kéziratokat használt, sokat érintkezett. Tanulmányai gyakran vezették őt a könyvtár gazdag kéziratgyűjteményébe, s kutatásai igen tanulságosak voltak reám nézve. Mikor egy tárgyra vonatkozó kéziratokért és oklevelekért fordult hozzám, rendesen elmondta nekem kedvencz tárgyának rövid tartalmát, aztán rendkívül gazdag forráskészletéből nagy eruditióval előadta a tárgy forrásait, kiemelte azon hazai és külföldi levéltárakat, melyekben tárgyra kutatott, és azon hazai és külföldi tudósokat, kikkel ez ügyben személyesen vagy levél által érintkezett. Alapossága és széleskörű eruditiója nem elégedett meg azzal, hogy tárgyat csupán magyar források alapján dolgozza fel,

ő a tárgyára vonatkozó osztrák és külföldi forrásokat is felhasználta, miáltal munkáinak tudományos értékét európai színvonalra emelte. Ő magyar tudós volt a szó európai értelmében, ki nem zárkózott el az európai történetírás vívmányai előtt, hanem haláláig folytonos érintkezésben volt a külföldi szakirodalommal. Ezért volt reám nézve tanulságos azon érintkezés, melyben hivatalos állásomnál fogva a nagyérdemű férfiúhoz a könyvtárban állottam. A hivatalos érintkezésből bizonyos ügybaráti viszony fejlődött ki köztünk, melyet a nagyérdemű mester hatása a kezdő könyvtárnokban ébresztett és ápolt és mely bensőségben nyert akkor, midőn a magyarországi vonatkozású, de külföldi könyvtárakban levő középkori kéziratok felkutatásával kezdtem tüzetesen foglalkozni. A közös szenvedély meghozta köztünk az érintkezési kapcsolatot, s midőn évenként külföldi tanulmányútamról hazatértem, mindig érdeklődéssel hallgatta kutatásaim eredményéről szóló jelentésemet, s örült, ha Zsigmond király korára, melylyel előszeretettel foglalkozott, ismeretlen codexet sikerült felkutatnom. Midőn aztán 1882-ben az országos könyvkiállításon hét éves kutatásaim eredményét az általam szervezett és felállított kéziratosztályban a magyar közönségnek bemutattam és a «Könyvkiállítási Kalauz»-ban leírtam, Dr. Wenzel Gusztáv azáltal fejezte ki eddigi szaktanulmányaim iránti elismerését, hogy 1883-ban a M. T. Akadémiába levelező tagúl ajánlott. Ezen ajánlásra mindenkor büszke leszek, s halálával gondolok reá, mint pártfogómra, kinek karjain a M. T. Akadémia tagjai közé jutottam. Azóta a M. T. Akadémia, a M. Történelmi és Régészeti Társulat ülésein gyakran találkoztam vele, hol mindig meleg rokonszenvvel fogadott és ezen tudományos társulatokban és a «Magyar Könyvszemlé»-ben kifejtett tudományos működésemet élénk figyelemmel kísérte. Mint a folyóirat rendes előfizetője, innét értesült azon eredményekről, melyek a magyarországi vonatkozású, de külföldi könyvtárakban levő középkori kéziratok felderítésére, folyóiratunkban napfényre kerültek. Mint a középkori institutiók és történeti emlékek alapos ismerője, ő érezte legjobban, hogy a hazai középkor ismeretlen culturtörténeti forrásainak rendszeres és alapos felkutatásából mennyi haszon fog a magyar történetírásra hármozni, mely ezen új források napfényre hozatala és kritikai méltatása által új feladatok megoldására és régi homályos viszonyok megvilágítására vállalkozhatik. Ezért elismeréssel fogadott minden

oly törekvést, mely a magyar történetírás ismeretlen középkori emlékeinek felkutatására és gyarapítására irányult; s mivel ezen irányt a «Könyvszemle»-ben és ennek szerkesztő-jében, látta képviselve, ezért mindkettőt jóindulatával, rokonszenvével és barátságával támogatta. Fraknóin és a boldogult Ipolyin kívül ő fogta fel leghelyesebben ezen iránynak jogosultságát irodalmunkban, ő adott ennek legméltóbb kifejezést azon indokolásában, melyet a M. T. Akadémiához az 1883-iki nagygyűlés alkalmával az általa benyújtott ajánlatának támogatására intézett. Ezen álláspontján maradt haláláig, ennek adott előttem számtalanszor szóval kifejezést. Ezért mély hálával tartoznám neki akkor is, ha nem lettem volna szerencsés az ő kezdeményezésére a M. T. Akadémia tagjai közé beválaszthatni. — Hátrahagyott jogi és történeti könyvtárából a jogi könyvtárt, mely körülbelől 6000 kötetből áll, megvette az egyetemi könyvtár, történeti könyvtára azonban, mely körülbelől 15000 kötetből áll, még megvételre vár. Erre felhívjuk az illetékes körök figyelmét. Van még azonkívül a boldogultnak igen becses kézirat- és oklevélgyűjteménye is, melyet valószínűleg a M. N. Múzeum könyvtára fog az örökösöktől megszerezni. Mi pedig, midőn ezen sorokban ő róla folyóiratunkban megemlékezünk, a hála és kegyelet adóját óhajtjuk leróni azon férfú iránt, ki mint tudós, könyv- és oklevélbuvár, könyvgyűjtő, ügybarát, pártfogónk és mesterünk, többféle jogcímet szerzett arra, hogy róla e helyütt megemlékezzünk.

E sorok írójának azonban, mint a M. T. Akadémia történelmi bizottsági tagjának Dr. Wenzel Gusztáv akadémiai rendes taggal, mint a bizottság legrégebbi beltagjával szemben még egy második kötelessége van, melyet a történelmi bizottság megtisztelő megbízásából leróni tartozik, s melynek lerovására ezúttal kivételesen a «Magyar Könyvszemle» hasábjait használja fel.

Midőn ugyanis Dr. Wenzel Gusztáv elhunyt, a M. T. Akadémia történelmi bizottsága egy rendkívüli ülésben elhatározta, hogy elhunyt legrégebbi tagjának ravatalára koszorút helyez, temetésén pedig rövid halotti beszéddel elbúcsuzik tőle, melynek megtartására engem kért fel. Én a halotti beszédet elkészítettem, a temetés előtt a bizottság előadójának felolvastam, de a temetésen nem mondhattam el azért, mert illetékes helyről arról értesültem, hogy Dr. Vécsey Tamás rendes tag és egyetemi tanár, ki az

egyetem nevében búcsuzik el Dr. Wenzel Gusztávtól, az Akadémia nevében is fog beszélni, s így az én beszédemre nem lesz szükség. Midőn azonban Dr. Vécsey Tamás, egyetemi tanár csak az egyetem nevében beszélt és az Akadémiáról egy szóval sem emlékezett meg, akkor az Akadémia történelmi bizottsága nevében nekem *másodiknak* beszélnem már nem lehetett, s így az általam ez alkalomra készített beszéd elmaradt, illetőleg elmondva nem lett.

Én azonban ezen beszéddel a történelmi bizottságnak és Dr. Wenzel Gusztáv emlékének tartozom; s ha azt a temetésen el nem mondhattam, kiadom itt a «Könyvszemlé»-ben, mint necrologot, s ezzel lerovom a bizottság és a nagyérdemű halott iránt elvállalt kötelezettségemet.

Ezen halotti beszédnek, illetőleg necrolognak szövege, melyet itt egész terjedelemben a történelmi hűség szempontjából lenyomatok, így hangzik:

«A M. Tudományos Akadémia történelmi bizottsága nevében, melynek 38 évig munkás tagja, büszkesége voltál, búcsuztatlak el, felejthetetlen pályatársunk, mesterünk!

Nem azért, mintha fényesen megfutott tudományos pályád dicsőségéhez valamit hozzáadnom lehetne, hisz' a te dicsőségedhez már semmi sem hiányzik, de te hiányzol most a mienkből, hanem hogy hátrahagyott pályatársaid nevében, kik benned mesteröket gyászolják, őszinte kifejezést adjak azon fájdalomnak, melyet ravatalodnál érezünk és egy utolsó Istenhözzáddal búcsút vegyek tőled, ki félszázados tudományos működéseddel intézetünkre fényt derítettél.

Midőn 70 évvel ezelőtt jó sorsod hazánkba vezérelt, még idegen volt előtted nyelvünk, történetünk, intézményeink, nemzetünk, hazánk; akkor még nem sejtetted, hogy mily hivatás vár reád nemzetünk culturtörténetében: s ma, midőn a magyar tudományos világ és a fővárosi értelmiség osztatlan részvéte közt utolsó útdra elkísérünk, hogy földi maradványaidat átadjuk a haza földjének, mely szeretett hazáddá lőn s melyért lelkesülni és lelkesíteni tudományos pályádon sohasem szüntél meg; ha visszatekintünk azon szolgálatokra, melyeket félszázados tudományos pályádon mint tanár és mint tudós *a magyar közművelődésnek* tettél, nem tudjuk, hogy a veszteséget gyászoljuk-e inkább, mely haláloddal a M. T. Akadémia történelmi bizottságát érte, vagy a nyereséget

mérlegeljük-e, melylyel a jó sors bennünket megajándékozott akkor, midőn tégedet hazánkba vezérelt? Arról azonban itt ravatalodnál fölemelt fővel teszünk tanuságot, hogy te a hivatást, melyet nemzetünk geniusa számodra kijelölt, fényesen betöltötted, s tudományos alkotásaidnak nagy eredményeivel, melyeket közkincsül hagytál reánk, a nemzet legjobbjainak hálájára tetted magad érdemessé.

Az az idegen származású ifjú, kit tanulókorában Kopácsy József, veszprémi püspök felkarolt, hazánk elsőrendű tudósává lón, ki haláláig hű maradt azon szavakhoz, melyeket hozzá jötevője, midőn 1836-ban doctori dissertatióját neki ajánlotta, intézett, midőn mondá: *Légy jó hazafi! és ha jót tettél valakivel, emlékezzél reám.*

E mondás csengett Wenzel fülébe egész életen át. Ez volt vezérlő kalauza midőn az egyetemen az európai jogtörténetnek és a magyar bányajognak iskolát teremtett; ez lebegett előtte, midőn 50 éves tanársága alatt a magyar jogászvilág két nemzedékét a jogtudomány ismereteibe beavatta; ez lelkesítette az Akadémiában, midőn a magyar történetírás árpádkori emlékeinek 12 kötetes kiadásával és más középkori forrásmunkák írásával a mohácsi vész előtti magyar történetet új világitásba helyezte.

A lukai származású ifjúból, az osztrák katonatiszt fiából, a magyar cultura felszázados apostola lón, ki megtanulta nyelvünket, megszerette nemzetünket, ki egész életét a magyar történetírás és magyar jogintézmények forrásainak tanulmányozására szentelte; ki élete utolsó lehelletéig híven követte Kopácsy püspök tanácsát: jó hazafi volt és jót tett mindnyájunkkal, midőn gazdag tudományos örökségét reánk hagyta.

Különösen a M. T. Akadémia történelmi bizottsága volt Wenzel Gusztáv történetírói működésének központja, hol a bizottság megalakulásától fogva mai napig, tehát 38 év alatt, egész történeti könyvtárt írt össze.

A ő *Szerémi György*-jével kezdte meg 1854-ben a bizottság a magyar történeti kútfők kiadásának sorozatát, s az ő halálával a bizottság legrégebb és egyetlen élő tagja dőlt ki sorainkból, ki még a bizottság 1854-ik évi alakuló ülésén vett részt.

Élete, munkássága, tudományossága és hazaszeretete mintaképpül fog szolgálni mindnyájunknak az általa megkezdett munka folytatásához, emléket megőrzik ránk maradt tudományos alkotásai nemzedékről nemzedékre sokáig.

Mi pedig, kik az ő hatása alatt állottunk és tudományos munkásságának közvetlen szemtanúi voltunk, kegyelettel meg fogjuk őrizni emlékét sziveinkben:

Et tumulum facimus et tumulo superaddimus carmen.

Nyugodjál, nagyérdemű pályatársunk, mesterünk, dicsőségben! Legyen emléked áldott! mert mindaddig, míg a magyar nemzetben élni fog a magyar történet cultusa, élni fog a te neved köztünk. Isten veled!»

Dr. Thallóczy Lajos: «**Corvin-Codexekről**» szóló cikkére, az I—II. füzetben önálló cikkel ígértünk válaszolni. Ez a cikk azonban oly hosszúra nyúlt, hogy annak közlését más alkalomra kellett halasztanunk.

A kassai püspökségi könyvtár codexének és incunabulumainak jegyzékét, Récsey Viktor pannonhalmi benczés egy önálló, XII+108 lapra terjedő füzetben adta ki, mely Hornyánszky Viktor nyomdájában jelent meg. Ezen füzetet, mely a hazai könyvtárak ismertetéséhez érdekes adalékot nyújt, más alkalommal részletesen fogjuk ismertetni. Addig is jelezni kívántuk megjelenését.

Hunfalvi Pál halála. A magyar tudományosság büszkesége: Hunfalvi Pál, a M. T. Akadémia könyvtárnoka, az I. osztály elnöke, a magyar főrendiház tagja és a magyarországi könyvtárnokok nesztora ez évi nov. 29-én 82 éves korában elhunyt. A boldogult nagy férfiú mint könyvtárnok 40 évet töltött a M. T. Akadémia szolgálatában s mint a magyar összehasonlító nyelvészet és ethnographia elsőrendű művelője nemcsak nálunk, de egész Európában elsőrendű tekintély volt, ki széles eruditiójával, európai színvonalon álló tudományosságával és a magyar tudományos irodalom fejlesztése körül kifejtett fáradhatlan és sikeres munkásságával az akadémiai könyvtárnok szerény állására nagy fényt derített s ezt kimagasló egyéni tulajdonságainál és tudományos érdemeinél fogva oly magas polczra emelte, a minőn ez azelőtt nem volt soha. A magyarországi könyvtárnokok közt ő volt az első dignitarius, ki elévülhetlen tudományos érdemeinél fogva, 1300 frt könyvtárnoki fizetése mellett a főrendiház tagjává neveztetett ki, s mint magyar tudós oly rendkívüli megtiszteltetésben részesült, a minő könyvtárnoknak nálunk nem jutott osztályrészül. Tudományos érdemeit mások fogják más helyen méltányolni. E helyütt csak annyit kívánunk kiemelni, hogy Hunfalvi volt az, ki

a M. T. Akadémia könyvtárát a Trattner-Károlyi-házból a mostani palotába átszállította; az ő érdeme a könyvtár mostani felállítása, továbbá az, hogy az ő könyvtárnoksága alatt a könyvtár összes gyűjteményei a közönség használatára hozzáférhetővé lettek. Folyóiratunk más alkalommal részletesebben fog megemlékezni Hunfalvi Pál könyvtárnok érdemeiről, ezúttal csak jelezni kívántuk a veszteséget, mely a magyar tudományosságot az ő halálával érte s áldást mondunk az elhunyt nagy tudós emlékére, ki egyéni tulajdonságainál fogva az akadémiai könyvtárnoki állást magas tudományos színvonalra emelte s ebben a tudósnek az adminisztratív tisztviselő fölött túlnyomó fölényt biztosított. Legyen áldott emléke!

A cheltenhami Corvin-codexek ügyében, melyekről a «Könyvszemle» 1889. évi folyamában megemlékeztünk, érintkezésbe léptünk az illetékes körökkel Londonban és Cheltenhamben, melyekkel több levelet váltottunk. A tárgyalások eredményéről annak idejében értesíteni fogjuk olvasóinkat.

A kassai parochiális könyvtár jegyzéke 1781-ből. A «Magyar Könyvszemle» 1890. évi folyamában Illésy János közölte a sz. Erzsébet székesegyház könyvtárának 1604. évbeli jegyzékét, melyben 160 kézirat és nyomtatvány van felsorolva.

E könyvek további sorsáról újabban némi felvilágosítást nyertünk. Részben a Kisdy-féle kassai egyetem örököse, a kassai jogakadémia könyvtárába,¹ részben a kassai püspökségi bibliothekába² kerültek.

A sz. Erzsébet székesegyház könyvtárából került a városi hatóság útján a felsőmagyarországi múzeum birtokába Harnisch János, kassai polgár XV. századbeli missaléja, s talán az a két, szintén a XV. századbeli graduale is, melyek egyike a most említett helyen, másika a nemzeti múzeumban őriztetik.³ E kettőről ugyan a «Könyvkiállítási Emlék» azt írja, hogy 1617-ben a kassai ferenczrendieké volt. A ferenczrendiek 1556-ban, midőn egy borzasztó tűzvész a város hétharmadát, kolostorukat is, elpusztítja, Kassáról elköltöznek s nem lehetetlen, hogy könyveiket magukkal vitték. Azonban a székesegyház 1604. évbeli könyvjegyzéke fel-

¹ Magyar Könyvszemle. 1882.

² Récsi V.: A kassai püspökségi könyvtár codexeinek és incunabulumainak jegyzéke. 1891.

³ Könyvkiállítási Emlék. 1882. 21. lap.

tünően emlékezik meg hasonló gradualekról: *Graduale magnum, in quo aliquot folia in cap. desunt, de pergamena. Aliud eiusdem qualitatis*, s alább: *Duo gradualia in pergamena*. A dologra fényt vetne, ha tudnók, mint kerültek Kassa város kezére.

Az 1604. évbeli jegyzék: *Septemdecim missalia Strigoniensia* és *Digestum novum* című műveket is sorol fel, melyekből egy-egy példány Kassa város levéltárában is megvan. Nem lehetetlen, hogy e könyvtárból kerültek ide, mert a város, mint kegyúr, a székesegyház vagyonához mindig jogot formált, s midőn 1526-tól a XVII. század hetvenes éveig a protestantismus híve volt, a hatóság ezen, kivált ingó vagyonnal mint városi tulajdonnal bánt: az egyházi ékszerek egy részét eladta s a használatból részben kiesett szertartásos könyveket — úgy látszik — a tanácsházban helyezte el.

Legnagyobb részük azonban a sz. Erzsébet székesegyház sekrestyéjében maradt s 1763. július hó 18-án a parochiára viték át őket.

Itt írják őket össze 1781-ben, s e jegyzékre a városi levéltárban az 1797-ik évi 1359. szám alatt reáakadtam. Összesen 125 darabot sorol fel a lajstrom cím szerint s végül megjegyzi: *Reliqui — elenchum non subingressi — libri sunt authorum et defensorum lutheranae religionis.*

A kassai püspöki könyvtárban feltűnő a Luthertől mellette és ellene írt könyvek száma. Egybevetve ezt a fent közlött megjegyzéssel, önkénytelenül is eszünkbe ötlik, hogy a parochialis könyvtár — mely, mint a felhozottak is bizonyítják, egy volt a sz. Erzsébet egyház könyvtárával, — ezen része is a püspöki könyvtárba lett bekebelezve. Bizonyosnak ezt azonban a parochialis könyvtár átkutatása előtt nem állítjuk. Hiszen a könyvsajtó százával ontotta magából, kivált az ilyesféle, elterjedésre szánt termékeit.

A jegyzék cím szerint felsorolt könyvei a kassai domonkosok könyvtára, s a régi tulajdonosok tekintetében oly becses adatokat őrzött meg, hogy ezeket a kéziratok és incunabulumok címeivel együtt ime itt közlöm:

1. *Scrutinium scripturorum Pauli de S. Maria, episcopi Burgensis ad postillam Nicolai de Lyra, anno 1434. Gothicus. Folio.*

2. *Postilla Hugonis cardinalis ord. praedicator. in 4 evangelistas. Basileae sine anno editionis. In eiusdem tabula, post ms. elegiam legitur: «Fr.*

Michael de Suran, praedicator O(rdine) F(ratrum) praedicatorum Chassovie 1541. » Gothicus. Folio.

3. Jacobi Perez de Valentia, Christopolitani eppi, ord. d. Augustini. Expositio in psalmos et in cantica divini officii. Lugduni. 1512. Inscriptio possessorum talis est: «Liber fratris Valentini de Bistricia, emptus a fratre Vitali Cibiniano. 1550. quem vendidit fri Laurentio de Dees, protunc provinciali provincie Hungariae d. centum, pertinet ad conventum Albeywlien». Latinus. In quarto.

4. Commentaria seu Postilla in libros Esdrae, Judith, Thobiae usque ad ecclesiasticum sine anno et loco editionis. Ultima paginae haec sunt adscripta: «Explicit labor rubricandi per me Balthazarum Blutfogel, textoris filium Bartholomei, natione Silézitarum de Canth (?), protunc praedictorem Bistriciensem simplicissimum, ipso die Ursulae, in primo signo sagittarii anno salutis 1492.» Gothicus, Folio.¹

5. Eiusdem postilla in novum testamentum. Edit. Nuremberge 1485. Accedit eiusdem authoris libellus contra perfidiam Judaicam. Gothicus. In folio.

6. Epistolae S. Hieronymi Presbyt. sine anno et loco editionis. Est catenatus cum hac inscriptione: «Iste liber est conventus Cassoviensis provinciae Hung. ord. fratrum praedicatorum». In fine annum: 1474.

7. Missale MS. in membrana, uti ex festis apparet, secundum chorom Strigoniensis ecclesiae. Initiali tertio colligitur scriptum, esse anno 1379. Gothicus. In folio minori.

8. Alexandri de Ales Minorum fratris Mendicantium primi doctoris quarta pars summae de officio missae, sacramentis etc. Edit. Nurenbergae, anno salutis Christianismi 82 id est 1482.

9. Supplementum Summae Magistratitiae seu Pisanellae, in usum confessorum, incerto auctore. Venetiis, 1479. Inscriptus: Pro loco Apoliensi.

10. Textus sententiarum in 4 libris Magistri contentarum. Basileae, 1485.

11. Summa Theologicae d. Thomae Aquinatis I. et II. pars. Edit. Basileae, 1485.

12. Summa de veritate d. Thomae Aquinatis. Edit. Agrippinae, 1499.

13. Petri de Bergamo ord. pred. Tabulae super omnia opera d. Thomae Aquinatis. Basileae, 1495.

14. Magistri Guillelmi Ocham ord. minorum, super 4 libros sententiarum. Edit. Lugduni 1495.

15. Guillelmi Parisiensis Tractatus de fide et legibus, sine anno et loco edit. Inscriptio: «Fratris Gregorii Transylvani² s. theologiae professoris ord. praedic. 1528.» Gothicus. Folio minor.

16. Quadregesimale fratris Joannis Gritsch, ord. frum minor. Edit. Norimbergae 1479. Inscriptio: «Fratris Georgii de Bruna».

17. Sermones Discipuli de sanctis Joannis Herolt, ord. praedical. Editi Argentinae 1488.

18. De laudibus virginis gloriosae Opus dni Alberti Theutonici ord. praedic. alio nomine Alberti Magni. Liber catenatus. Gothicus. Folio.

19. Mariale sive de excellentiis b. virginis Mariae, fratris Bernardini de Rustis, ord. minor. s. Francisci. Edit. Argentinae 1498.

20. II. Pars operum Joannis Gerson, cancellarii Parisiensis. Complectitur dogmatica et moralia. Edit. an. 1489. Inscriptio: «Liber sancti Martini ecclesiae Scepusiensis, ex bibliotheca eiusdem anno 1581.»

21. Postilla et sermones de evangeliiis dominicalibus Jordani de Quedelinburg. Argentinae 1483.

22. Fortalitium Fidei, conscriptum per quendam doctorem eximium ordin. minorum, anno dni 1459. in partibus occidentis. Editum vero Nurnbergae 1494.

¹ A kassai jogakadémia könyvtárában.

² Lásd Kassa város levéltára 1527. évbéli 19209. sz. oklevelét, melyben e név előfordul.

23. Repertorium morale seu Dictionarium praedicabilium, Petri Bercharii ord. s. Benedicti. Edit. Norimbergae 1489. a liter. A usque D. Inscriptio: «Iste liber est conventus Cassonvien. ordin. fratrum praedicatorum, emptus cum aliis partibus duabus 6 fl. anno salutis LXXXIX.»
24. Decretum Gratiani tripartitum. Edit. Lugduni 1510. In huius tabula scriptum est: «Liber civitatis, datus a domino iudice Georgio Kakas. . . . . duodecim florenis duos tomos vendiderat ad necessitatem hospitalis, hunc librum superaddidit die dominico ante festum purificationis Marie 1549.» Gothicus. Fol. maior.
25. Prima pars historialis Antonini archieppi Florentini, ord. praedicat. Catenatus. Gothicus. Folio.
26. Secunda pars historialis eiusdem. Catenatus. Goth. Folio.
27. Bartolus de Saxo ferrato in Digestum vetus. Venetiis. 1478.
28. Summulae Joannis magistri de Magistris in libros Aristotelis et Porphyrii. Venetiis 1490.
29. Antonii Andreae ord. minor. in XII. libros metaphysicorum Aristotelis. Venet. 1491. Aegidii Romani in libros Aristotelis de Anima. Venet. 1496. Colligati.
30. Ptolomaei quatuor Tractatus cum commento Haly Heben Rodam et centiloquio Hermetis, Messahallach. Edit. 1493. Latin. Folio.
31. M. Cicero de officiis ac de senectute. Venetiis. 1486. Typo latino. Item Severini Boetii de consolatione philosophiae. Nurembergae 1486. Goth. Folio.
32. Commentaria in Ciceronis epistolas familiares et libros officiorum 1488. Gothicus. In folio.
33. Francisci Petrarcae. Opera diversa. Basileae. 1496.
34. Prisciniani volumen de octo partibus orationis, de constructione, de accentibus, numeris et ponderibus. 1470. Inscriptio: «Liber reverendi domini Alberti eppi Wesprimensis 1474.»

A felsorolt könyvek közül négy a kassai domonkos zárda tulajdona volt s úgy kerülhetett a parochia könyvtárába, hogy a város 1557-ben a domonkosok könyvtárát őrizete alá vette s 1699-ben 83 darabot ismét visszabocsát a szerzet kezére s ez utóbbi alkalommal maradhattak ezek vissza s később a sz. Erzsébet egyházához csatoltattak.

Mennyiben egyezik az 1604. évbéli jegyzék az 1781-ikivel? megtalálhatók-e a könyvek a mai parochialis és káptalani, esetleg püspöki könyvtárban? érdemes feladat volna egy illetékes szakember számára.¹

Közli: *iff. Kemény Lajos.*

¹ Kassán a középkorban a domonkosoknak volt legjelentékenyebb könyvtáruk; ezután következett a ferenczrendi és a parochialis könyvtár, melyek szintén tekintélyesek voltak. Hogy ezen könyvtárak hogy szóródtak el és mely könyvtárakba kerültek belőlük példányok, ezt a kassai domonkosok középkori könyvtárakról irandó közleményemben, melyre már sok anyagom van, részletesen fogom elmondani.

Szerk.